

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ: ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

**Π. Μ. Σ.: Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ**

**Το κανονιστικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις
συνθήκες κράτησης και ο έλεγχος εφαρμογής του: Η περίπτωση
των αστυνομικών κρατητηρίων στην Ελλάδα**

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής

Επιβλέπων: **Γ. Νικολόπουλος** (Καθηγητής)

Μέλη ΔΕΠ: **Ι. Φαρσεδάκης** (Ομότιμος Καθηγητής)

Ν. Κουλούρης (Επίκουρος Καθηγητής)

Μέρμηγκα Νικολέττα

A.M. 3213M007

Φεβρουάριος 2016

Η παρούσα εργασία δεν αποτελεί –εν όλω ή εν μέρει- προϊόν κλοπής πνευματικής ιδιοκτησίας και κανένα τμήμα της ούτε στο σύνολό της έχει υποβληθεί προς απόκτηση άλλου πτυχίου ή τίτλου σ' αυτό ή οποιοδήποτε άλλο πανεπιστήμιο ή εκπαιδευτικό ίδρυμα της ημεδαπής ή αλλοδαπής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Περιεχόμενα	3
Συντομογραφίες	7
Περίληψη	8
Λέξεις Κλειδιά	9
Εισαγωγή – Υποθέσεις Εργασίας	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Θεωρητικές Προσεγγίσεις Κρατικού Εγκλήματος	
1.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις	11
1.2 Θεωρητικές Προσεγγίσεις	13
1.2.1 W. Chambliss	13
1.2.2 P. Green και T. Ward	15
1.2.3 Kramer, Michalowski και Rothe	16
1.2.4 S. Cohen	18
1.3 Συμπερασματικά	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Συμβούλιο της Ευρώπης και Προστασία Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	
2.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις περί του διεθνούς οργανισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης	22
2.1.1 Ίδρυση	22
2.1.2 Όργανα	24
2.1.3 Κανονιστικό Πλαίσιο διεθνών Συμβάσεων Συμβουλίου Ευρώπης	25

2.2 Το Συμβούλιο της Ευρώπης ως φορέας προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε σχέση με τις συνθήκες κράτησης	27
--	----

2.2.1 ΕΣΔΑ	28
------------	----

2.2.2 Συστάσεις Επιτροπής Υπουργών	30
------------------------------------	----

2.2.3 Εκθέσεις – Αναφορές των Επιτροπών	31
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Το κανονιστικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και της εσωτερικής νομοθεσίας για τις συνθήκες κράτησης

3.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις ως προς την κράτηση	31
--	----

3.2 Το κανονιστικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις συνθήκες κράτησης	33
---	----

3.2.1 Άρθρο 3 ΕΣΔΑ	33
--------------------	----

3.2.2 Άρθρο 5 ΕΣΔΑ	36
--------------------	----

3.2.3 Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες	39
--	----

3.3 Εσωτερική Νομοθεσία σχετικά με τις συνθήκες κράτησης	42
--	----

3.3.1 Άρθρο 137Α ΠΚ (απαγόρευση βασανιστηρίων)	42
--	----

3.3.2 Ο νόμος 3907/2011	45
-------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Φορείς Ελέγχου των Συνθηκών Κράτησης

4.1 ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	46
------------------------	----

4.1.1 Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	46
--	----

A. Γενικά	46
-----------	----

B. Έλεγχος Συνθηκών Κράτησης	47
------------------------------	----

4.1.2 Επιτροπή Πρόληψης Βασανιστηρίων (ΕΠΒ ή CPT)	50
---	----

A. Γενικά	50
-----------	----

B. Έλεγχος Συνθηκών Κράτησης	51
------------------------------	----

4.1.3	Άλλα υπερεθνικά όργανα	62
4.2	ΕΘΝΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ	63
4.2.1	Εθνικά Δικαστήρια	63
4.2.2	Ανεξάρτητες Αρχές	63
A.	Συνήγορος του Πολίτη	63
B.	Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ)	66
4.3	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Η Κράτηση σε Αστυνομικό Κρατητήριο στην Ελλάδα

5.1	Περιπτώσιολογία	69
5.2	Συνθήκες Κράτησης στα αστυνομικά κρατητήρια	70
5.2.1	Εγκαταστάσεις – Υποδομές	71
5.2.2	Αστυνομική βία σε χώρους κράτησης	76
5.3	Έλεγχος των συνθηκών Κράτησης	83
5.3.1	ΕΛΛΑ	84
A.	Έλεγχος ως προς τις υποδομές – εγκαταστάσεις	84
B.	Έλεγχος σχετικά με περιστατικά Αστυνομικής Βίας	85
5.3.2	Έλεγχος από εθνικά Δικαστήρια	88
A.	Ως προς τις υποδομές-εγκαταστάσεις	88
B.	Έλεγχος περιστατικών αστυνομικής βίας (βάσει άρθρου 137Α ΠΚ)	90
Γ.	Εθνικός Δικαστικός Έλεγχος των καταγγελιών της Διεθνούς Αμνηστίας για άσκηση αστυνομικής βίας	92

5.3.3 ΣτΠ για την αποτελεσματικότητα ελέγχου περιστατικών αστυνομικής βίας	96
--	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Το χάσμα μεταξύ κανονιστικού πλαισίου – πρακτικής εφαρμογής

6.1 Θεωρία της Άρνησης/Αποποίησης	99
6.2 Οι απαντήσεις των ελληνικών κρατικών αρχών	103
6.2.1 Οι Απαντήσεις των Ελληνικών Αρχών (στις εκθέσεις ΕΠΒ 2007, 2008, 2013)	103
6.2.2 Η θέση της πανελλήνιας ομοσπονδίας αστυνομικών υπαλλήλων (για τα περιστατικά αστυνομικής βίας)	108
6.3 Σχολιασμός των απαντήσεων της ελληνικής κυβέρνησης από τους φορείς ελέγχου	109
6.4 Σχολιασμός της στάσης των ελληνικών δικαστηρίων ως προς την εφαρμογή του εθνικού νομοθετικού πλαισίου κατά των βασανιστηρίων από αστυνομικά όργανα (αρ. 137 Α ΠΚ)	114
6.5 Σχολιασμός της διαδικασίας διοικητικών/πειθαρχικών ερευνών σε βάρος αστυνομικών υπαλλήλων	116
6.6 Συμπεράσματα ως προς την «άρνηση» του ελληνικού κράτους να αντιληφθεί την κατάσταση στην πλήρη της έκταση και να λάβει αποτελεσματικά μέτρα για την αντιμετώπισή της	119

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ: ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

7.1 Γενικές Παρατηρήσεις	122
7.2 Προτάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής	127
7.3 Επίλογος	131

Βιβλιογραφία	134
---------------------	-----

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Α.Τ.: Αστυνομικό Τμήμα

ΓΑΔΑ: Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αττικής

ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΔΕ: Ένορκη Διοικητική Εξέταση

ΕΕΔΑ: Εθνική Επιτροπή Πρόληψης Βασανιστηρίων

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΠΒ ή CPT: Επιτροπή Πρόληψης Βασανιστηρίων ή Committee of preventing torture

ΚΠΔ: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

ΠΔ: Προεδρικό Διάταγμα

ΠΚ: Ποινικός Κώδικας

ΣυμβΕυρ.: Συμβούλιο της Ευρώπης

ΣτΠ: Συνήγορος του Πολίτη

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία, αφού γίνει μία σύντομη αναφορά σε θεωρητικές προσεγγίσεις περί της έννοιας του κρατικού εγκλήματος, όπως έχουν διατυπωθεί από κριτικούς εγκληματολόγους, θα μελετήσουμε το κανονιστικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΕΣΔΑ, Συμβάσεις, Συστάσεις) που ρυθμίζει τα ζητήματα κράτησης σε αστυνομικά τμήματα, σε συνδυασμό με το εθνικό νομοθετικό πλαίσιο. Στη συνέχεια, θα μελετήσουμε τις αναφορές εθνικών και υπερεθνικών φορέων για τον έλεγχο της εφαρμογής τους στην Ελλάδα (Νομολογία ΕΛΔΑ, Επιτροπή Πρόληψης των Βασανιστηρίων, Συνήγορος του Πολίτη, Διεθνής Αμνηστία), όπως επίσης και συγκεκριμένη περιπτωσιολογία κράτησης σε κρατητήρια αστυνομικών τμημάτων.

Κατ' αυτόν τον τρόπο επιχειρούμε να καταδείξουμε τη σχετική κατάσταση που επικρατεί στη χώρα μας ως προς αυτό το ζήτημα και τις αιτίες που τη διαμορφώνουν, καθώς επίσης το βαθμό συμμόρφωσής της στις υποδείξεις των φορέων ελέγχου. Ειδικότερες παράμετροι που θα χρησιμοποιηθούν για την αξιολόγηση της κατάστασης αφορούν στα ζητήματα συνθηκών της κράτησης (συνθήκες υγιεινής, εγκαταστάσεις, διάρκεια, υπερπληθυσμός κλπ) και της εκδήλωσης αστυνομικής βίας σε βάρος των κρατουμένων.

Μέσα από την εργασία επιδιώκεται να διερευνηθεί κατά πόσον η κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι νομικές δεσμεύσεις της χώρας επηρεάζουν άμεσα τις συνθήκες κράτησης στα αστυνομικά κρατητήρια, ή μήπως η εφαρμογή τους διαμεσολαβείται από άλλα επίπεδα και υποκείμενα δράσης, που λειτουργούν εντέλει αυτόνομα διαμορφώνοντας έναν δικό της δρόμο πέρα και πάνω από το υφιστάμενο δεσμευτικό νομοθετικό πλαίσιο. Τέλος, διατυπώνονται προτάσεις αντεγκληματικής

πολιτικής για την πληρέστερη προστασία γενικά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά και, ειδικότερα, των δικαιωμάτων των κρατουμένων, από τις προσβολές των φορέων της κρατικής εξουσίας.

Λέξεις Κλειδιά

Κρατικό έγκλημα - Ανθρώπινα Δικαιώματα - Συνθήκες Κράτησης – Αστυνομικά Κρατητήρια – Αστυνομική Βία – Βασανιστήριο – Άρνηση - Κράτος

Εισαγωγή – Υποθέσεις Εργασίας

Στην παρούσα εργασία αρχικά επιχειρείται μία πρώτη προσέγγιση της έννοιας του κρατικού εγκλήματος, βάσει θεωρήσεων που έχουν διατυπωθεί από κριτικούς εγκληματολόγους. Η θεωρητική αυτή προσέγγιση κρίνεται σκόπιμη και αναγκαία, προκειμένου να διαπιστωθεί ποιες πρακτικές μπορούν να υπαχθούν στην έννοια των κρατικών εγκλημάτων, και, υπό την προϋπόθεση ότι θα έχουμε καταλήξει σε έναν προτεινόμενο ορισμό για αυτά, εάν τα εξεταζόμενα στη συνέχεια της εργασίας στοιχεία, καταδεικνύουν ελληνικές κρατικές πρακτικές που εντάσσονται στην έννοια αυτή.

Εν συνεχεία παρουσιάζεται η ιδιότητα του Συμβουλίου της Ευρώπης ως φορέα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τόσο ως προς την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των υπό κράτηση ατόμων, όσο και ως προς τη ανάληψη υποχρεώσεων από τα κράτη-μέλη σχετικά με τη μεταχείριση τους. Ακολουθεί, ανάλυση του κανονιστικού πλαισίου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις συνθήκες κράτησης, καθώς και ανάλυση της εσωτερικής ελληνικής νομοθεσίας, δεδομένου ότι ο συνδυασμός αυτών των δύο αποτελεί το πλήρες νομοθετικό πλαίσιο που ισχύει στην Ελλάδα και το οποίο – τουλάχιστον θεωρητικά- αφενός διαμορφώνει τις υποχρεώσεις του κράτους

έναντι των πολιτών και τα όρια της κρατικής εξουσίας, αφετέρου δε τα δικαιώματα των πολιτών απέναντι στο κράτος.

Ακολουθεί αναφορά στα όργανα και τους φορείς που ασκούν τον έλεγχο της εφαρμογής των κανόνων για τις συνθήκες κράτησης, σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Οι μορφές του ελέγχου ποικίλουν, ανάλογα με τις αρμοδιότητες του φορέα που τον ασκεί. Εν προκειμένω παρουσιάζονται οι προβλεπόμενες διαδικασίες ελέγχου είτε αυτές προέρχονται από όργανα με δεσμευτική αρμοδιότητα (δηλ. Δικαστήρια) είτε από όργανα με συμβουλευτικό ή ενημερωτικό χαρακτήρα, που μπορούν όμως με τις εργασίες ή πρωτοβουλίες τους να απαιτήσουν απαντήσεις από τις αρμόδιες κρατικές αρχές ή να εκκινήσουν δικαστικές ή διοικητικές έρευνες.

Σε επόμενο στάδιο αποτυπώνονται οι συνθήκες που επικρατούν στα κρατητήρια των αστυνομικών τμημάτων, όπως αυτές δημοσιοποιούνται από τις αυτοψίες των οργάνων ελέγχου, από καταγγελίες των ίδιων των κρατουμένων, από δημοσιεύματα στον τύπο, από εκθέσεις οργανώσεων που ασχολούνται με το συγκεκριμένο ζήτημα, και φυσικά από δικαστικές αποφάσεις που έχουν κρίνει επί του θέματος.

Στο επόμενο κεφάλαιο, με τη σύνθεση όλων των στοιχείων που προηγούνται, θα εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με την ύπαρξη ή μη χάσματος μεταξύ του θεωρητικού κανονιστικού πλαισίου και της πρακτικής εφαρμογής του, εάν δηλαδή από τον ασκούμενο έλεγχο διαπιστώνονται παραβιάσεις του νόμου, ιδίως στην κατεύθυνση της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (υπόθεση εργασίας) . Θα αναδειχθεί η επίσημη στάση των αρμόδιων κρατικών αρχών, η οποία εμφανίζεται αρνητική απέναντι στον ασκούμενο έλεγχο, και την οποία θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε μέσω της θεωρίας της άρνησης (υπόθεση εργασίας). Τέλος, θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε την αποτελεσματικότητα του ασκούμενου ελέγχου και του κατά πόσο είναι σε θέση να εξασφαλίσει την πραγματική προστασία των θιγόμενων δικαιωμάτων (υπόθεση εργασίας).

Στο τελευταίο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα γενικά συμπεράσματα και θα παραθέσουμε κάποιες προτάσεις αντεγκληματικής πολιτικής στην κατεύθυνση της ουσιαστικής προστασίας των υπό κράτηση σε αστυνομικά κρατητήρια ατόμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Θεωρητικές Προσεγγίσεις Κρατικού Εγκλήματος

1.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει αναφορά σε ορισμένες θεωρητικές προσεγγίσεις του κρατικού εγκλήματος (σε τι συνίσταται, από ποιον διαπράττεται κλπ), προκειμένου να καταδειχθεί αν οι κρατικές πρακτικές, όπως εκφράζονται από τα όργανα της κρατικής εξουσίας, είτε πρόκειται για αστυνομικά όργανα κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους είτε πρόκειται για ανώτερα κυβερνητικά όργανα, όπως π.χ. αρμόδια υπουργεία στη διαμόρφωση της πολιτικής τους και στα όρια των εξουσιών τους, είναι δυνατό - βάσει της εγκληματολογικής θεωρίας- να υπαχθούν στην **έννοια του κρατικού εγκλήματος**, και υπό ποιες ειδικότερες προϋποθέσεις.

Για το σκοπό αυτό κρίνεται αναγκαίο να γίνει αρχικά αναφορά σε κάποιες βασικές θεωρήσεις περί του κρατικού εγκλήματος και σε έναν προτεινόμενο γενικό ορισμό αυτού, ώστε εν συνεχεία, χρησιμοποιώντας τα αναφερόμενα στην παρούσα εργασία στοιχεία, να καταλήξουμε εάν οι συγκεκριμένες περιγραφόμενες κρατικές πρακτικές μπορούν να θεωρηθούν εγκλήματα του κράτους.

Σαν πρώτο σχόλιο σχετικά με τον ορισμό της έννοιας της «κρατικής εγκληματικότητας» πρέπει να σημειωθεί ότι σε όλη τη σχετική βιβλιογραφία παρατηρείται ένας διάχυτος προβληματισμός σχετικά με τον όρο. Πέραν της πλήρους άρνησης του, που επίσης συναντάται, ή της

έλλειψης ενδιαφέροντος από ένα μεγάλο μέρος της εγκληματολογικής σκέψης προς αυτή την κατεύθυνση, ακόμα και οι θεωρητικοί (κριτικοί) εγκληματολόγοι που ασχολούνται με το συγκεκριμένο πεδίο, διαφοροποιούνται σε λιγότερο ή περισσότερο βασικά σημεία ως προς την προσέγγιση τους στο κρατικό έγκλημα (state crime).

Θεωρητικά, η έννοια του εγκλήματος αποτελεί το πρώτο σημείο τριβής καθώς δεν υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των θεωρητικών σε ό,τι αφορά στον ορισμό του εγκλήματος. Το επόμενο αμφισβητούμενο σημείο είναι η έννοια του κράτους καθώς υπάρχουν πολλές και ετερόκλητες θεωρήσεις του κράτους. Η έννοια του κρατικού εγκλήματος που αποτελεί το τρίτο σημείο τριβής δέχεται, ουσιαστικά, δύο ενστάσεις: α) το ότι το κράτος είναι νομικό πρόσωπο και, ως εκ τούτου, δεν έχει τη δυνατότητα να πράξει και β) ότι το κράτος δεν μπορεί να διαπράξει έγκλημα γιατί το ίδιο ορίζει το έγκλημα και, ως εκ τούτου, είτε δεν θα το διέπραττε είτε, αν το είχε διαπράξει, δεν θα το όριζε ως έγκλημα.

Σύμφωνα με τον Γ. Λάζο η κριτική εγκληματολογία μαζί με τα εγκλήματα επιβίωσης και τα εγκλήματα συσσώρευσης¹, αναγνωρίζει μια τρίτη κατηγορία που περιλαμβάνει το **κρατικά οργανωμένο έγκλημα**, που αφορά **προσβολές μιας σειράς από δικαιώματα, αρχές και συμβάσεις καθολικής αποδοχής**. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται τα **πολιτικά εγκλήματα** και **εγκλήματα του κράτους**.

Η Σ. Βιδάλη υποστηρίζει: «Εγκλήματα του κράτους ορίζονται εκείνα που διαπράττονται από κράτη ή κυβερνήσεις, με σκοπό να προωθήσουν μια ποικιλία πολιτικών στο εσωτερικό της επικράτειάς τους ή το εξωτερικό... ο πραγματικός υπεύθυνος φορέας του εγκλήματος (ηθικός αυτουργός και αυτουργός) είναι ο ίδιος που έχει ταχθεί να τηρεί το νόμο»². Ειδικότερα υποστηρίζει ότι η **καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων** μπορεί μεν να αποτελεί **«λειτουργική» λύση στο πλαίσιο του έργου της**

¹ Λάζος Γ., Κριτική Εγκληματολογία, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007 σελ. 201 επ.

² «Εγκλήματα του κράτους: ούτε ασφάλεια ούτε ελευθερία», στον *Τιμητικό τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, τ. II, σελ. 1035 επ

πρόληψης ή καταστολής, αλλά κατά κανόνα η απρόσκοπτη επανάληψή της, χωρίς τις συνέπειες που ο νόμος ορίζει, είναι ένα διαρθρωτικό πρόβλημα που παράγεται μέσα από τη λειτουργία του ίδιου του φορέα καταστολής και όχι μια κακόβουλη ή πλημμελής ατομική ενέργεια του προσωπικού του. Η υπόθεση της εσωτερικής ασφάλειας και ο τρόπος λειτουργίας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος όχι σπάνια πλαισιώνονται από παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που διαπράττονται από εκείνους τους κρατικούς λειτουργούς και φορείς οι οποίοι έχουν ως κύρια αποστολή την προστασία του νόμου και των ελευθεριών των πολιτών. Οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ταυτίζονται με εκείνη την κατηγορία εγκλημάτων που ονομάζονται εγκλήματα του κράτους, ενώ για να μπορεί να γίνει λόγος για τα τελευταία πρέπει τα εγκλήματα αυτά να αποτελούν συνήθη τρόπο ανάπτυξης των σχέσεων ανάμεσα στο κράτος και τους πολίτες³.

1.2 Θεωρητικές προσεγγίσεις

Ακολουθεί η συνοπτική παρουσίαση των θεωρητικών αναλύσεων περί εγκλημάτων του κράτους, όπως διατυπώθηκαν από τους W. Chambliss (1.1), P. Green και T. Ward(1.2), Kramer, Michalowski και Rothe (1.3) και S. Cohen(1.4).

1.2.1 W. Chambliss

Ο W. Chambliss παρουσιάζει το άρθρο «State – organized crime»⁴ στο οποίο ορίζει το κρατικό έγκλημα ως «**πράξεις που θεωρούνται εγκληματικές από το νόμο και διαπράττονται από τους κρατικούς υπαλλήλους κατά την επιδίωξη των στόχων της εργασίας τους, ως αντιπροσώπων του κράτους**». Τονίζει ότι στο κρατικό έγκλημα δεν συμπεριλαμβάνονται οι πράξεις που εξυπηρετούν μόνο τα προσωπικά

³ «Αστυνομία, Έλεγχος του εγκλήματος και Ανθρώπινα Δικαιώματα», Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 12

⁴ Criminology, vol. 27, no 2, p. 183-208, 1989

συμφέροντα των κρατικών υπαλλήλων. Επίσης, αναφέρεται στην αστυνομική βία (κατά των πολιτών), για την οποία κατ' αρχάς υποστηρίζει ότι δεν εντάσσεται στο κρατικό έγκλημα, εκτός εάν οι εξεταζόμενες πράξεις παραβιάζουν το ισχύον ποινικό δίκαιο και αποτελούν «επίσημη πρακτική» (official policy)⁵.

Θεωρεί πως «η **διττή λειτουργία του νόμου** που από τη μια πλευρά **λύνει συγκρούσεις** και από την άλλη **περιορίζει τη νόμιμη δράση της κρατικής εξουσίας**⁶ βρίσκεται στη **βάση του κρατικού εγκλήματος** διότι πολλές φορές οι κρατικοί υπάλληλοι εγκλωβίζονται σε συγκρουόμενες απαιτήσεις καθώς περιορίζονται από νόμους που έχουν διαφορετική στοχοθεσία από αυτήν που απαιτούν οι ρόλοι τους ως κυβερνητικών αντιπροσώπων ή την αντίληψή τους για το ποιο είναι το συμφέρον του κράτους. Δηλαδή το πρόβλημα εντοπίζεται στην **διαφορά μεταξύ της νομικής εντολής και των συμφωνημένων κρατικών στόχων**». Υποστηρίζει ότι μερικές φορές συγκεκριμένοι νόμοι είναι αντίθετοι με άλλα συμφέροντα και στόχους του κράτους. Αυτή η αντίθεση προετοιμάζει το έδαφος για την εμφάνιση του κρατικού εγκλήματος ως λύση στις συγκρούσεις και τα διλήμματα που δημιουργούνται από την ταυτόχρονη ύπαρξη αντιτιθέμενων νόμιμων στόχων.

Βέβαια, υπογραμμίζει «πως δεν υιοθετούν όλοι την παράνομη λύση αλλά αυτοί που την υιοθετούν δεν αποτελούν παρά τους δράστες και όχι την αιτία αυτού που συμβαίνει». Σε αυτό το σημείο βρίσκεται και η εξήγηση του γιατί ο W. Chambliss εντάσσεται σε όσους αποδέχονται τον όρο «κρατικό έγκλημα». Διότι τοποθετεί τα αίτια αυτού του εγκλήματος στο ίδιο το κράτος και στον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί και όχι στις ατομικές επιλογές.

⁵ Φαίνεται μάλιστα –σε ένα πρώτο επίπεδο τουλάχιστον- να διακρίνει ανάμεσα στην «κρατική εγκληματικότητα» και την «εγκληματικότητα της αστυνομίας και των δυνάμεων επιβολής του νόμου», ανάμεσα στις οποίες βέβαια υποστηρίζει ότι υπάρχουν παραλληλισμοί.

⁶ Ο Ι. Μανωλεδάκης, που υποστηρίζει ότι το ποινικό δίκαιο αποτελεί «έντονο πολιτικό φαινόμενο» δεδομένου ότι από τη μια σκοπεύει στη συντήρηση της υπάρχουσας εξουσίας και από την άλλη στη ρύθμιση των κοινωνικών συγκρούσεων, χαρακτηρίζει αυτή τη διττή λειτουργία του νόμου ως «βαθύτατη ανπινομία στην ουσία του» βλ. Ι. Μανωλεδάκης, Η νέα διεθνοποίηση του ποινικού δικαίου και ο κίνδυνος υποβάθμισης του νομικού μας πολιτισμού, σειρά: Τιμή Δημητρίου Ευρυγένη, Αθήνα-Κομοτηνή, Α.Ν. Σάκκουλας, 2000, σ. 15.

1.2.2 P. Green και T. Ward

Οι P. Green και T. Ward θεωρούν πως το κρατικό έγκλημα συνιστά μια σκιά που καλύπτει ανεπαίσθητα όλες τις δραστηριότητες του κράτους⁷ και τοποθετείται σε μια γκριζα περιοχή μεταξύ των **παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων** και των **κρατικών οργανωσιακών παρεκκλίσεων** (state organizational deviance). Τα ανθρώπινα δικαιώματα τα ορίζουν, συνδυάζοντας τους ορισμούς των Schwendingers⁸ και του A. Gewirth⁹, ως «τα στοιχεία εκείνα της ελευθερίας και της ευημερίας τα οποία τα άτομα χρειάζονται προκειμένου να ασκήσουν και να αναπτύξουν τις ικανότητές τους για σκόπιμη πράξη»¹⁰. Ως κρατικές οργανωσιακές παρεκκλίσεις θεωρούν τις συμπεριφορές ατόμων που εργάζονται σε «κρατικούς οργανισμούς, κατά την επιδίωξη οργανωσιακών στόχων, που αν γίνονταν γνωστές σε ένα κοινωνικό κοινό θα εξέθεταν τα άτομα ή τους οργανισμούς σε επίσημη ή ανεπίσημη μορφή και κυρώσεις που θα επηρέαζαν τη δεοντολογία τους σε μεγάλο βαθμό». Ως έγκλημα θεωρούν την «αντικειμενικά παράνομη συμπεριφορά και την υποκειμενικά αποκλίνουσα»¹¹. Τέλος, κρίνουν πως υπάρχει διαφορά μεταξύ ατομικών εγκλημάτων και εγκλημάτων που διαπράττονται κατά την επιδίωξη οργανωσιακών στόχων οι οποίοι δεν ταυτίζονται απαραίτητα με αυτούς που διακηρύσσονται δημόσια. Η σύνδεση μεταξύ ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κρατικών οργανωσιακών παρεκκλίσεων επιτυγχάνεται μέσω **της έννοιας**

⁷ P. Green & T. Ward, State crime, human rights, and the limits of criminology, in Social Justice, vol. 27, No 1, 2000 London(pp. 101-115)

⁸ Οι Schwendingers ήταν οι πρώτοι που διατύπωσαν έναν κοινωνικό ορισμό του εγκλήματος βασισμένο στα ανθρώπινα δικαιώματα (βλ. D. Kauzlarich, R. Kramer and B. Smith, op.cit., pp. 53 και M. Grewcock, op.cit., pp. 148-149)

⁹ Ο A. Gewirth υποστήριξε την ύπαρξη ελάχιστων προαπαιτούμενων τις ανθρώπινης ευημερίας (human wellbeing) προκειμένου τα άτομα να αναπτύξουν τις ικανότητές τους ως σκόπιμοι δρώντες βλ. P. Green & T. Ward, op.cit., pp. 240

¹⁰ Όπως υποσημείωση 3 σελ. 245

¹¹ Ενδιαφέρον παρουσιάζει η θέση που υποστηρίζουν ότι δεν θεωρούν ηθικά και εννοιολογικά σωστό να χρησιμοποιήσουν τον όρο έγκλημα για παρεκκλίσεις από άλλα αξιακά συστήματα ή για πρακτικές που η κριτική κοινωνιολογία θεωρεί παράνομες αλλά γενικά γίνονται αποδεκτές ως ρουτίνα ή νόμιμη δραστηριότητα του κράτους, χρησιμοποιώντας το παράδειγμα της καπιταλιστικής οικονομίας. Δηλ. η αντίθεση ανάμεσα στις τεράστιες ανισότητες στη διανομή του πλούτου και της εξουσίας που συντελείται στον καπιταλισμό και τις ιδεολογίες περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δημοκρατίας, θέτουν αμφισβητήσεις για τη νομιμότητα οποιουδήποτε καπιταλιστικού κράτους, αλλά όσο διασταλτική ερμηνεία του όρου (έγκλημα) και να γίνει, δεν μπορεί η αντίθεση αυτή να αποτελέσει οργανωσιακή παρέκκλιση.

της «νομιμότητας» που την αντιλαμβάνονται ως «το προϊόν της ταύτισης ή της έλλειψης ταύτισης ανάμεσα σε ένα δεδομένο σύστημα εξουσίας και πεποιθήσεων, αξιών και προσδοκιών που παρέχουν τη νομιμοποίησή του»¹² Έτσι, καταδεικνύεται η διαφορά μεταξύ μη νομιμότητας-παρανομίας και παρέκκλισης. **Μια κρατική πρακτική είναι παράνομη αν παραβιάζει το δίκαιο/τους νόμους του κράτους ή αν είναι αδικαιολόγητη σε σχέση με τον σκοπό του νόμου και τις αξίες που θεωρητικά εξυπηρετεί.** Μια κρατική πρακτική θεωρείται παρεκκλίνουσα όταν οι αποδέκτες της την αντιλαμβάνονται ως παράνομη ή εάν έστω υπάρχει η υποψία ότι θα ειδωθεί από κάποιους ως παράνομη. Τέλος, υποστηρίζουν ότι ο -βασισμένος στα ανθρώπινα δικαιώματα- ορισμός του κρατικού εγκλήματος εγγενώς περιλαμβάνει όχι μόνο τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με θετική ενέργεια, αλλά **και τις παραλείψεις των αρχών να προστατεύσουν τα άτομα από παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους.**

1.2.3 Kramer, Michalowski και Rothe

Οι Kramer, Michalowski και Rothe¹³ ξεκινώντας από τη θέση που διατύπωσε ο Chambliss, θεωρούν ότι το καταλληλότερο διαθέσιμο κριτήριο για τον καθορισμό της έννοιας του κρατικού εγκλήματος είναι το **διεθνές δίκαιο**, παρά τις ενστάσεις που διατυπώνουν ως προς την καθολικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως έχουν κατοχυρωθεί από τον δ.ο. των Ηνωμένων Εθνών. Ως διεθνές δίκαιο νοούν τις εθιμικές κρατικές πρακτικές (έθιμο) και τις (διεθνείς) συνθήκες που διέπουν τις σχέσεις εθνών - κρατών και εξειδικεύουν τις προδιαγραφές ("στάνταρς") των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία η διεθνής κοινότητα έχει αποφασίσει ότι θα πρέπει να καθορίζουν (να θέτουν όρια) τις κρατικές πρακτικές. Παρά την ανεπάρκεια της έννοιας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως θεσπίζονται

¹² Τον ορισμό δανείζονται από τον D. Beetham, The legitimation of power, όπως αναφέρεται στο στη σελ 108.

¹³ "The Supreme International Crime": How the U.S. War in Iraq Threatens the Rule of Law, 2005

από το διεθνές δίκαιο, θεωρούν ότι το γεγονός ότι το διεθνές δίκαιο έχει γίνει αποδεκτό ως δίκαιο από όλα τα έθνη παγκοσμίως, είναι αρκετό ώστε οποιαδήποτε παραβίαση του να θεωρηθεί αξιόποινη πράξη.

Ειδικότερα, ο ορισμός που δίνουν στο κρατικό έγκλημα είναι: "**οποιαδήποτε πράξη που παραβιάζει το διεθνές δίκαιο, το διεθνές ποινικό δίκαιο, ή το εσωτερικό δίκαιο, όταν διαπράττεται από άτομα που δρουν επισήμως ή μυστικά (συγκεκριμένα) ως εκπρόσωποι του κράτους, συμμορφούμενοι σε εκφρασμένες ή υπαινικσόμενες διαταγές του κράτους, ή πράξεις που είναι αποτέλεσμα της αποτυχίας του κράτους να ασκήσει τον οφειλόμενο έλεγχο στις ενέργειες των εκπροσώπων του**¹⁴".

Στη συνέχεια (2009) ο Rothe στο έργο του State Criminality: The crime of all crimes, διαφοροποίησε τον παραπάνω ορισμό για το κρατικό έγκλημα, κρατώντας ως βάση την παραβίαση του διεθνούς δικαίου, διεύρυνε το πλαίσιο των πράξεων που εντάσσονται στο κρατικό έγκλημα, αποσυνδέοντας μάλιστα τα προσωπικά κίνητρα του κρατικού οργάνου που τελεί την εξεταζόμενη πράξη, από τον χαρακτηρισμό της πράξης.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με αυτό τον ορισμό του Rothe κρατικό έγκλημα είναι: "**κάθε πράξη που παραβιάζει το δημόσιο διεθνές δίκαιο και/ή την εσωτερική νομοθεσία του κράτους, όταν η πράξη αυτή τελείται από άτομα που δρουν για λογαριασμό ή στο όνομα του κράτους, ακόμα και αν οι πράξεις τους αυτές υποκινούνται από δικά τους προσωπικά οικονομικά, πολιτικά και ιδεολογικά συμφέροντα**¹⁵".

Βλέπουμε λοιπόν εδώ ότι για τον τελευταίο ορισμό αποφασιστικό στοιχείο για την κατάφαση του κρατικού εγκλήματος, πέραν από την παραβίαση του διεθνούς ή εσωτερικού δικαίου, είναι η ιδιότητα του δρώντος

¹⁴ Ως άνω

¹⁵ State Criminality: The crime of all crimes, Lexington Books, 2009, pp. 6

ως κρατικού οργάνου και η διάπραξη της πράξης στα πλαίσια της ιδιότητάς του αυτής, ανεξαρτήτως των κινήτρων του ή των εντολών του.

1.2.4 S. Cohen

Ο S. Cohen στο άρθρο του «Human Rights and Crimes of the State: The culture of denial»¹⁶ εκκινεί τη θεώρησή του για τα εγκλήματα του κράτους από το κριτήριο της **κοινωνικής ζημίας** ως προσδιοριστικού της έννοιας του εγκλήματος, όπως αποτυπώθηκε από τους Schwendingers¹⁷. Στη συνέχεια, διαχωρίζοντας τη θέση του απ' τους τελευταίους που παραθέτουν ως παραδείγματα τη γενοκτονία και την οικονομική εκμετάλλευση, προτείνει μια πιο συστατική χρήση της έννοιας «κρατικό έγκλημα». Υποστηρίζει λοιπόν ότι αν βάση μας είναι ο λόγος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η έννοια του κρατικού εγκλήματος καλύπτει τις **σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από φορείς του κράτους**.

Κατ' αρχάς, τονίζει το αυξανόμενο μέγεθος του ίδιου του κινήματος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το οποίο δεν διστάζει να χαρακτηρίσει «κοσμική θρησκεία», χωρίς όμως να παραγνωρίζει τις αντιφάσεις του. Υποστηρίζει ότι η νέα κινητήρια δύναμη νομοπαραγωγής-εγκληματοποίησης είναι η απαίτηση προστασίας από τις «καταχρήσεις της εξουσίας», ενώ το ενδιαφέρον του εστιάζεται όχι στην πολιτική αλλά στην εγκληματική ταυτότητα του ζητήματος, τη στιγμή που παρατηρεί ότι **σπάνια αποδίδουμε τις παραβιάσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων με ποινικούς όρους**¹⁸, ενώ προσπαθώντας να εξηγήσει την **"εθελοτυφλία"** ως προς την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

¹⁶ Australian and New Zealand Journal of Criminology, Vol. 26, 1993, pp. 97-115

¹⁷ H. Schwendinger & J. Schwendinger, Debendres of Order or Guardians of Human Rights, Issues in Criminology, Vol. 7, 1990, pp. 72-81

¹⁸ Όπως παρατηρεί και η Σ. Βιδάλη «... η υπερίσχυση του όρου ανθρώπινα δικαιώματα «υποβιάθμισε» κατά μία έννοια τον εγκληματικό χαρακτήρα (με την σημασία που στην ποινική νομοθεσία αποδίδεται στον όρο έγκλημα) αυτών των παραβιάσεων. Έτσι συχνά η αναφορά στον όρο ανθρώπινα δικαιώματα όταν ειδικά πρόκειται για χώρες της Ε.Ε. δύσκολα συνδέεται – τουλάχιστον στη συλλογική συνείδηση- με το τυπικό έγκλημα που διαπράττεται από φορείς του κράτους, αλλά με γενικότερες παραβιάσεις. ...», Αστυνομία, έλεγχος του εγκλήματος και ανθρώπινα δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη 2012, σελ. 11.

αναφέρει ότι "σε ένα πρώτο επίπεδο, αυτό οφείλεται σε έναν δυτικό εθνοκεντρισμό που καταγίνεται με τις δικές του εθνικές έγνοιες, όντας ασφαλής μέσα **στο μεγάλο επίτευγμα του φιλελεύθερου καπιταλισμού, δηλαδή το διαχωρισμό του εγκλήματος από το κράτος...**"

Ως προς το υποκείμενο δράσης, υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει λογική εξήγηση γιατί η ταυτότητα του δράστη θεωρείται ότι πρέπει να παγιώνεται στο μοντέλο του ενός πολίτη απέναντι στον άλλο, παρά σε αυτό του κρατικού φορέα ενάντια στον πολίτη. Μάλιστα, στη διαβάθμιση της βαρύτητας της πράξης πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι **ο πλέον υπεύθυνος φορέας για τη διασφάλιση του νόμου είναι στην πραγματικότητα υπεύθυνος για το έγκλημα.**

Επιχειρηματολογεί υπέρ της ύπαρξης κρατικού εγκλήματος εξ αντιδιαστολής, δηλαδή απαντώντας στις βασικές ενστάσεις που έχουν διατυπωθεί για την κρατική εγκληματικότητα, τονίζοντας ότι: α) το κράτος, όπως οι εταιρείες, υιοθετεί στοχοθετικές πολιτικές, δρα, έχει προθέσεις, άρα μπορεί να διαπράττει εγκλήματα, β) το διεθνές δίκαιο περιλαμβάνει τις έννοιες των «εγκλημάτων πολέμου» και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας» που διαπράττονται από κράτη, γ) όταν μία πράξη θεωρείται παράνομη σύμφωνα με το εθνικό ποινικό δίκαιο είναι παράνομη από όποιον και αν τελείται, δ) έστω και αν μία πράξη θεωρείται νόμιμη στην εσωτερική κρατική δικαιοταξία, τίθεται το ερώτημα πώς προκύπτει αυτή η τυπική νομιμοποίηση.

1.3 Συμπερασματικά

Η συνδυαστική επισκόπηση των παραπάνω προσεγγίσεων -που σε καμία περίπτωση δεν εξαντλούν το ευρύ φάσμα των θεωρητικών αναλύσεων που έχουν γίνει σχετικά με το θέμα της κρατικής εγκληματικότητας και η παράθεση τους σε κάθε περίπτωση είναι ενδεικτική, ώστε σε πολύ γενικές γραμμές να τεθεί μια βάση για τον ορισμό του κρατικού εγκλήματος, σε σχέση με τους σκοπούς της παρούσας εργασίας- οδηγεί στη διαπίστωση δύο

βασικών στοιχείων για τη διαπίστωση του κρατικού εγκλήματος: α) παραβίαση θεσμοθετημένου διεθνούς ή εσωτερικού κανόνα δικαίου, β) παραβίαση από κρατικό όργανο (φυσικό ή νομικό πρόσωπο) στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων της υπηρεσίας του. Δίπλα σ' αυτά τα δύο στοιχεία, καθοριστικό ρόλο παίζουν τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και η αναγνώριση τους ως τέτοιων, τόσο από το διεθνές δίκαιο όσο και από τις εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών.

Κατά την Σ. Βιδάλη¹⁹ η (κριτική) εγκληματολογική θεώρηση εξετάζει **εάν οι δομές του οι ίδιες και οι θεσμοί του κράτους εξ ορισμού «παράγουν» τέτοιες πρακτικές ή εάν η λειτουργία τους οδηγεί στη διάπραξη των εγκλημάτων του κράτους:** εάν ο τρόπος με τον οποίο επιτελούνται και ρυθμίζονται αρμοδιότητες και υπηρεσίες οδηγεί στη διάπραξη και άτυπη θεσμοποίηση των εγκλημάτων του κράτους. Θεωρεί ότι **στις σύγχρονες δημοκρατίες τα εγκλήματα του κράτους προκύπτουν** κατά κανόνα: α) **σε συνθήκες πολύμορφης και γενικότερης πίεσης** κατά την εφαρμογή ενός συχνά δημοκρατικού θεσμικού πλαισίου που ο τρόπος εφαρμογής του πραγματώνει αυτήν την κατηγορία εγκλημάτων, β) **ως αποτέλεσμα εφαρμογής μιας παρωχημένης νομοθεσίας που αναπαράγει «αγκυλώσεις» και αντιστοιχεί σε κρατούσες «υπόγειες» αξίες** που διαδίδονται στο πλαίσιο ενός οργανισμού αλλά έρχονται σε σύγκρουση με το επίσημο συνταγματικό κεκτημένο ή γ) **ως αποτέλεσμα υπερπροσαρμογής μια συμπεριφοράς στο τυπικό γράμμα του νόμου**, αλλά όχι στο πνεύμα του, με αποτέλεσμα να υπερισχύει η σκοπιμότητα έναντι της νομιμότητας. Αυτά, ωστόσο, αφορούν τον ίδιο τον δράστη ή και μια υπηρεσία και τις συνθήκες υπό τις οποίες οδηγούνται πρακτικά στη διάπραξη τέτοιων εγκλημάτων. Για να υπάρξει αυτή η τυπολογία εγκλημάτων είναι απαραίτητο κατ' αρχήν οι πράξεις αυτές να είναι επαναλαμβανόμενες από μέλη του ίδιου φορέα και να μην υπάρχουν κυρώσεις.

¹⁹

Ως υποσημείωση 3 σελ. 12 επ.

Έτσι, τα εγκλήματα του κράτους καταλήγουν να θεομοποιούνται άτυπα. Το ίδιο γεγονός διαμορφώνει για τους δράστες, τα θύματα και τους τρίτους ένα περαιτέρω πλαίσιο ανομίας καθώς ο νόμος όχι μόνο δεν εφαρμόζεται, αλλά κυρίως παραβιάζεται από αυτούς που έχουν οριστεί για να τον εφαρμόζουν και είναι επιφορτισμένοι με το καθήκον να προστατεύουν τους πολίτες από τη μη εφαρμογή του. Η ύπαρξη του νόμου χάνει τη σημασία της στη συνείδηση δραστών και θυμάτων και **η παραβίαση του δεν είναι μόνο τυπική, αλλά εξουδετερώνεται και η συμβολική-ιδεολογική του λειτουργία.**

Υποστηρίζει δε η Βιδάλη ότι για την κατίσχυση και επέκταση των εγκλημάτων του κράτους, όσοι εμπλέκονται πρέπει να είναι ήδη ιδεολογικά προσκείμενοι σε τέτοιες πρακτικές ή κοινωνικά απαίδευτοι ή αδιάφοροι, να έχουν υποβληθεί σε συγκεκριμένη εκπαίδευση στο σώμα ή την υπηρεσία που τους έχει διαπαιδαγωγήσει σε συγκεκριμένες αξίες και αρχές, να υπάρχει έστω άτυπα κάποιο είδος επιβράβευσης των δραστών, να μην αναγνωρίζεται επίσημα ότι διαπράχθηκαν οι πράξεις αυτές ή ότι συντελέστηκαν με τον συγκεκριμένο τρόπο ή ότι είναι ηθικά μεμπτές, επομένως ούτε κι δράστης τις αναγνωρίζει ως τέτοιες, να υπάρχει ένα σύστημα συγκάλυψης γύρω από τις πράξεις μέσω αρνήσεων, ανοχών, παρασιώπησης στοιχείων, καθυστερήσεων κλπ, να έχει χαρακτηριστεί το θύμα ή πλήθος θυμάτων - έστω άτυπα – ως «απειλή» ή «κίνδυνος», οπότε απαξιώνεται η ίδια η ύπαρξη και η σημασία του και δικαιολογείται στη συνείδηση των δραστών και όσων τους συγκαλύπτουν η ίδια η παράνομη πράξη και να έχει διαμορφωθεί ένα σύστημα που να οδηγεί στη λήθη του περιστατικού σε συνδυασμό με απάθεια από όσους δεν εμπλέκονται αλλά γνωρίζουν.

Σύμφωνα με τον Γ. Λάζο²⁰ «..Η διερεύνηση τόπων μελέτης όπως το κρατικό έγκλημα και η οργανωμένη κρατική βία έχει ήδη παράσχει ή και θα παράσχει μία απαραίτητη γνωστική βάση ώστε να είναι δυνατό να κριθεί

²⁰

Ως υποσημείωση 1 σελ. 229

κυρίως «δια του λόγου» και δευτερευόντως «δια του νόμου» το ποια από αυτά τα τοπία είναι εντάξιμα στις δράσεις που η εγκληματολογία έχει ήδη ορίσει ή θα ορίσει ως εγκλήματα, και θα μπορούσε να προτείνει ή να απαιτήσει από το νόμο να συμπεριλάβει στους κρατικούς μηχανισμούς του (Henry, 1989β)».

Με βάση τον ανωτέρω συνδυαστικό ορισμό θα προσπαθήσουμε στη συνέχεια μέσω, αφενός, της καταγραφής του νομικού πλαισίου της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε σχέση με τις συνθήκες κράτησης, τόσο σε εθνικό όσο και σε υπερεθνικό επίπεδο, και αφετέρου της καταγραφής συγκεκριμένων στοιχείων ως προς τις συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα, να οδηγηθούμε σε συμπέρασμα σχετικά με το αν οι συνθήκες κράτησης, συγκεκριμένα στα αστυνομικά κρατητήρια, συνιστούν παραβιάσεις των σχετικών κανόνων δικαίου από κρατικά όργανα και άρα εάν μπορούν να υπαχθούν στην έννοια του κρατικού εγκλήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Συμβούλιο της Ευρώπης και Προστασία Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

2.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις περί του διεθνούς οργανισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης

2.1.1 Ίδρυση

Οι διεθνείς οργανισμοί αποτελούν μια προωθημένη μορφή διακρατικής διεθνούς συνεργασίας, προς εξυπηρέτηση ορισμένων σκοπών συνεργασίας ή συμφερόντων, περιβεβλημένη σε ένα συγκεκριμένο νομικό καθεστώς. Θεωρητικά τίθεται το ζήτημα εάν η ύπαρξη ενός διεθνούς οργανισμού εξετάζεται αυτοτελώς, σαν προϊόν κοινωνικών διεργασιών ή αν

απαραίτητη για την ύπαρξη ενός δ.ο. είναι η ιδρυτική βούληση των κρατών-μελών²¹.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης εδρεύει στο Στρασβούργο και είναι ο παλαιότερος ευρωπαϊκός πολιτικός οργανισμός. Ιδρύθηκε το 1949 (Συνθήκη Λονδίνου, 5.5.1949) με στόχο την «επίτευξη στενότερης ενότητας μεταξύ των μελών του, ώστε να διαφυλαχθούν και να προωθηθούν τα κοινά ιδεώδη και οι αρχές και να ευνοηθεί η οικονομική πρόοδός τους». Σήμερα αριθμεί σαράντα επτά μέλη²², ενώ σε ορισμένα κράτη έχει παραχωρηθεί καθεστώς παρατηρητή²³. Σύμφωνα με την ιδρυτική του διακήρυξη, κύριος στόχος του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και του κράτους δικαίου στα κράτη μέλη του.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης ιδρύθηκε στις 5 Μαΐου του 1949 από τη Συνθήκη του Λονδίνου²⁴. Η Συνθήκη του Λονδίνου ή αλλιώς το

²¹ Σύμφωνα με τη θεσμική θεωρία ο διεθνής οργανισμός αντιμετωπίζεται σαν αυτόνομο κοινωνικό φαινόμενο με δική του ύπαρξη, μη εξαρτώμενη απ' τη βούληση των κρατών, ως μια κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα που εξελικτικά αποκτά την προσωπικότητα και την ανεξαρτησία του. Κατά τη θεωρία αυτή ο διεθνής οργανισμός αποτελεί πρωτογενές κοινωνικοπολιτικό φαινόμενο, όπως ακριβώς το κράτος, όπου η αναγνώρισή του (εδώ ιδρυτική πράξη) έχει δηλωτικό και όχι δημιουργικό χαρακτήρα. Στον αντίποδα βρίσκεται η συμβατική θεωρία που απορρίπτει την ιδιότητα του διεθνούς οργανισμού ως πρωτογενούς φαινομένου, δεδομένης της έλλειψης των στοιχείων του «εδάφους» και του «λαού». Κατά την άποψη αυτή, καθοριστικής σημασίας είναι η βούληση των κρατών όπως εκφράζεται με τη σύναψη της διεθνούς συνθήκης, ενώ η ουσιαστική ύπαρξη του διεθνούς οργανισμού ξεκινά από τη στιγμή της συγκρότησης των οργάνων του. (Μπρεδέμας Α., Διεθνείς οργανισμοί, 1990)

²² Αλβανία, Ανδόρα, Αρμενία, Αυστρία, Αζερμπαϊτζάν, Βέλγιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρος, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Φιλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Γεωργία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ισλανδία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιχτενστάιν, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Μολδαβία, Μονακό, Μαυροβούνιο, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ρωσία, Σαν Μαρίνο, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, ΠΓΔΜ, Τουρκία, Ουκρανία, Ηνωμένο Βασίλειο.

²³ Αγία Έδρα, ΗΠΑ, Ιαπωνία, Καναδάς και Μεξικό. Επίσης ως παρατηρητές στις εργασίες της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου παρίστανται το Ισραήλ, ο Καναδάς και το Μεξικό.

²⁴ Ιστορικά η σύλληψη της ιδέας για τη δημιουργία του Συμβουλίου της Ευρώπης αποδίδεται στον Σερ Ουίνστον Τσόρτσιλ, ο οποίος σε ομιλία του στο Πανεπιστήμιο της Ζυρίχης, στις 19 Σεπτεμβρίου 1946, αναφέρθηκε σε ένα «είδος Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης» και στη δημιουργία του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η μελλοντική δομή του Συμβουλίου της Ευρώπης, συζητήθηκε σε συγκεκριμένο συνέδριο από αρκετές εκατοντάδες κορυφαίους πολιτικούς, εκπροσώπους της κυβέρνησης και της κοινωνίας των πολιτών, στη Χάγη της Ολλανδίας, το 1948. Υπήρχαν δύο σχολές σκέψης οι οποίες ανταγωνίζονταν. Ορισμένοι τάχθηκαν υπέρ ενός κλασικού διεθνούς οργανισμού με εκπροσώπους των κυβερνήσεων, ενώ άλλοι προτίμησαν ένα πολιτικό τόπο δημόσιας συζήτησης για τους βουλευτές. Και οι δύο προσεγγίσεις τελικά συνδυάστηκαν, με τη δημιουργία της Επιτροπής Υπουργών και της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, σύμφωνα με το Καταστατικό του Συμβουλίου της Ευρώπης. Αυτή η διπλή

Καταστατικό του Συμβουλίου της Ευρώπης, υπεγράφη στο Λονδίνο από δέκα μέλη²⁵. Πολλά άλλα κράτη ακολούθησαν, ειδικά μετά τις δημοκρατικές μεταβάσεις στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, ενώ το Συμβούλιο της Ευρώπης περιλαμβάνει τώρα όλα τα ευρωπαϊκά κράτη εκτός της Λευκορωσίας, του Καζακστάν, της Πόλης του Βατικανού και των ευρωπαϊκών κρατών με περιορισμένη αναγνώριση.

2.1.2 Όργανα

Τα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι η Επιτροπή Υπουργών και η Κοινοβουλευτική Συνέλευση.

Η **Επιτροπή Υπουργών** συντίθεται από τους Υπουργούς Εξωτερικών των κρατών μελών, που εναλλάσσονται στην προεδρία κάθε 6 μήνες και συνέρχονται δύο φορές τον χρόνο. Οι αντιπρόσωποί τους (πρεσβευτές) συνέρχονται κάθε μήνα. Οι αρμοδιότητες της Επιτροπής Υπουργών είναι η έγκριση των συμβάσεων στις οποίες συμμετέχει το Συμβούλιο και η διατύπωση συστάσεων για τους προσανατολισμούς των κρατών μελών. Η Επιτροπή Υπουργών είναι το όργανο που λαμβάνει τις αποφάσεις.

Η **Κοινοβουλευτική Συνέλευση** αποτελείται από τους βουλευτές και τους αναπληρωτές τους, που εκλέγονται ή ορίζονται από τα εθνικά συμβούλια των κρατών μελών²⁶. Ο αριθμός των εδρών που λαμβάνει κάθε κράτος μέλος είναι διαφορετικός, ανάλογα με τον πληθυσμό του²⁷. Οι βουλευτές καταλαμβάνουν θέσεις αλφαβητικά, ανεξάρτητα απ' το κόμμα ή

διακυβερνητική και διακοινοβουλευτική δομή, αντιγράφηκε αργότερα από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, τον Οργανισμό Βορειοατλαντικού Συμφώνου (ΝΑΤΟ) και του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ).

²⁵

Βέλγιο, Δανία, Γαλλία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Νορβηγία, Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

²⁶ Η Συνέλευση συνέρχεται κατ' έτος σε μία Σύνοδο, που χωρίζεται σε τρία μέρη και οι συνεδριάσεις της ολομέλειας είναι δημόσιες. Κάθε χρόνο λαμβάνει χώρα και μία μίνι σύνοδος σε άλλη ευρωπαϊκή πόλη. Οι επίσημες γλώσσες ομιλίας είναι πέντε, ενώ τα έγγραφα συντάσσονται υποχρεωτικά σε αγγλικά και γαλλικά.

²⁷ Η διαφοροποίηση αυτή στον αριθμό των εδρών δικαιολογείται ώστε να επιτρέπεται η αντιπροσώπευση όλων των μεγάλων πολιτικών εθνικών ρευμάτων.

την εθνικότητα, ενώ η έκφραση της γνώμης τους κατά τις συνεδριάσεις είναι προσωπική, μη δεσμευτική για τις κυβερνήσεις των κρατών από τα οποία προέρχονται. Οι αρμοδιότητες της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης είναι η εκλογή Γενικού Γραμματέα και αναπληρωτή του, καθώς και η εκλογή των δικαστών του ΕΔΔΑ, η διατύπωση συστάσεων προς την Επιτροπή Υπουργών, απ' όπου διαβιβάζονται στις Κυβερνήσεις και η έκφραση απόψεων, υπό μορφή αποφάσεων, για ζητήματα της επικαιρότητας. Στα πλαίσια της Συνέλευσης λειτουργεί το Γραφείο Συνέλευσης που αποτελείται από τον Πρόεδρο (εκλέγεται για τρία χρόνια) και δέκα τρεις Αντιπροέδρους (διαφορετικής εθνικότητας), καθώς και δέκα τρεις ειδικές επιτροπές.

Από τις Επιτροπές που λειτουργούν στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης, οι άμεσα σχετιζόμενες με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την απονομή ποινικής δικαιοσύνης είναι η **Επιτροπή Πρόληψης Βασανιστηρίων και Απάνθρωπης ή Εξευτελιστικής Συμπεριφοράς ή Τιμωρίας** (εφεξής CPT)²⁸, στην οποία θα γίνει εκτενής αναφορά κατωτέρω, και η **Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα Εγκληματολογικά Προβλήματα (CDPC)**²⁹, η οποία έχει διατυπώσει συστάσεις που συνοψίζονται ως «Ελάχιστοι κανόνες για τη μεταχείριση των κρατουμένων». Επιπλέον, λειτουργεί η **Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου**³⁰, η οποία αναλαμβάνει πρωτοβουλίες βάσει πληροφοριών – όχι καταγγελιών – για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

2.1.3 Κανονιστικό Πλαίσιο διεθνών Συμβάσεων Συμβουλίου Ευρώπης

Το Συμβούλιο της Ευρώπης μέσω των διεθνών συμβάσεων τις οποίες υπογράφει, διαμορφώνει ένα κανονιστικό πλαίσιο για τα κράτη - μέλη, υπό την έννοια ότι παράγονται κανόνες δεσμευτικοί, στους οποίους πρέπει να συμμορφώνονται οι εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών μελών.

²⁸ <http://www.cpt.coe.int/en/>

²⁹ http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/CDPC/default_en.asp

³⁰ <http://www.coe.int/en/web/commissioner/activity-reports>

Θεμελιώδες κείμενο, πάνω στο οποίο βασίζεται η λειτουργία του Συμβουλίου της Ευρώπης, αποτελεί η **Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου** (εφεξής **ΕΣΔΑ**), που υπογράφηκε στις 4 Νοεμβρίου 1950 στη Ρώμη από τα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, με έναρξη ισχύος την 3.09.1953³¹ μαζί με το από 20-3-1952 Πρόσθετο Πρωτόκολλο των Παρισίων.

Με γνώμονα τα κοινά ιδεώδη (των κρατών μελών) του σεβασμού της ελευθερίας και της υπεροχής του δικαίου, προκειμένου να διασφαλιστεί η συλλογική εγγύηση ορισμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων, στο πρώτο μέρος της ΕΣΔΑ καθορίζονται δικαιώματα και ελευθερίες για όλα τα πρόσωπα - ανεξαιρέτως³²- που εξαρτώνται από τη δικαιοδοσία των κρατών που υπογράφουν τη σύμβαση.

Άλλωστε, στην ελληνική έννομη τάξη με οδηγό το άρθρο 28 § 1 του Συντάγματος, η υπερνομοθετική ισχύς της ΕΣΔΑ δεν αμφισβητείται. Εξ άλλου, μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, η υπεροχή της ΕΣΔΑ έναντι ολόκληρου του εθνικού δικαίου, του Συντάγματος συμπεριλαμβανομένου, είναι πλέον γεγονός. Σημαντικό ζήτημα που επηρεάζει ουσιαστικά τη σχέση των δύο δικαιοδοτικών συστημάτων είναι το βάρος του ερμηνευτικού δεδουλευμένου της νομολογίας του ΕΔΔΑ³³ που τα εθνικά δικαστήρια (οφείλουν να) του αναγνωρίζουν. Η επικρατούσα άποψη είναι ότι η νομολογία του ΕΔΔΑ, ως ερμηνευτικό σύνολο των διατάξεων της ΕΣΔΑ, θα πρέπει να γίνεται σεβαστή από τα ελληνικά δικαστήρια έτσι ώστε να μην οδηγούνται στο Στρασβούργο υποθέσεις για ζητήματα για τα οποία το Δικαστήριο έχει διαμορφώσει πάγια νομολογία.

³¹ Η σύμβαση υπογράφηκε λαμβάνοντας υπόψη α) την Παγκόσμια Δήλωση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, την οποία διακήρυξε η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 10-12-1948 και η οποία «πείνει εις την εξασφάλισιν της αναγνωρίσεως και την παγκόσμιον και αποτελεσματικήν εφαρμογήν των δικαιωμάτων άτινα αναφέρονται εις αυτήν» και β) ότι σκοπός του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι η πραγματοποίηση στενότερης ενότητας μεταξύ των Μελών αυτής και ότι «έν των μέσων προς επίτευξιν του σκοπού τούτου είναι η προάσπισις και η ανάπτυξις των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών».

³² Αυτό σημαίνει πως όλα τα πρόσωπα ανεξαρτήτως της ιδιότητος του πολίτη ενός κράτους μέλους απολαμβάνουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που θεσπίζονται από την ΕΣΔΑ.

³³ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (θα ακολουθήσει ανάλυση κατωτέρω).

2.2 Το Συμβούλιο της Ευρώπης ως φορέας προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε σχέση με τις συνθήκες κράτησης

Μία εισαγωγική παρατήρηση που κρίνεται σκόπιμη στο σημείο αυτό είναι ότι στη συνέχεια γίνονται αναφορές σε ζητήματα που άπτονται της δραστηριότητας του ΣυμβΕυρώπης ως φορέα σωφρονιστικής πολιτικής, ενώ η προβληματική της παρούσας εργασίας, εξειδικεύεται στην κράτηση σε αστυνομικά κρατητήρια και όχι σε σωφρονιστικά καταστήματα.

Κατ' αρχάς, με τον όρο «σωφρονιστική αντεγκληματική πολιτική» εννοούμε την πολιτική εκείνη ενός κράτους που ασχολείται με την *επιλογή και διαμόρφωση ενός κατάλληλου συστήματος, το οποίο θα καθορίζει τους τρόπους έκτισης των ποινών, εφόσον αυτές είναι στερητικές της ελευθερίας, και την οργάνωση των καταστημάτων κράτησης*³⁴. Βλέπουμε λοιπόν ότι το πλαίσιο της σωφρονιστικής πολιτικής ξεκινά μετά την καταδίκη κάποιου για ποινικό αδίκημα, όταν πλέον μπορεί να γίνει λόγος για ποινή και έκτισή της.

Όπως αναλύεται στα επόμενα κεφάλαια της εργασίας, τα αστυνομικά κρατητήρια –θεωρητικά τουλάχιστον- δεν προορίζονται από το νόμο για την έκτιση ποινών, παρά μόνο για βραχύχρονη παραμονή σε πολύ συγκεκριμένες περιπτώσεις. Υπό την έννοια αυτή και βάσει του ορισμού της σωφρονιστικής πολιτικής που προηγήθηκε, η κράτηση σε αστυνομικό κρατητήριο δεν αποτελεί κομμάτι της σωφρονιστικής πολιτικής ενός κράτους.

Παρ' όλα αυτά, επειδή, όπως εκτενώς αναλύεται κατωτέρω, στην πράξη τα αστυνομικά κρατητήρια, παρά τις νομοθετικές προβλέψεις και απαγορεύσεις, χρησιμοποιούνται κατά κόρον ως χώροι κράτησης ατόμων για μεγάλα χρονικά διαστήματα και για διάφορους λόγους (έξω-θεσμικά ή παρά-θεσμικά), αναφερόμαστε σε Συστάσεις του ΣυμβΕυρώπης και στους

³⁴ Σ. Αλεξιάδης, *Εγκληματολογία*, Σάκκουλας, Δ' έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004, σελ. 304

ευρωπαϊκούς σωφρονιστικούς κανόνες στο επόμενο κεφάλαιο, θεωρώντας ότι οι σωφρονιστικοί κανόνες μπορούν να έχουν αναλογική εφαρμογή (ειδικά στις περιπτώσεις που όντως τα αστυνομικά κρατητήρια χρησιμοποιούνται ως χώροι έκτισης ποινών – βλ. κατωτέρω σελ. 70, 72 επ.) και στις περιπτώσεις της κράτησης στους χώρους των αστυνομικών τμημάτων, σε κάθε περίπτωση δε θέλοντας να αναδείξουμε την προστατευτική των δικαιωμάτων του ανθρώπου πτυχή της δραστηριότητας του ΣυμβEυρώπης.

2.2.1 ΕΣΔΑ

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, οι διατάξεις της ΕΣΔΑ αποτελούν τον θεμέλιο λίθο του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ως προς τον τομέα της σωφρονιστικής πολιτικής ειδικότερα, οι βασικές (ελάχιστες) αρχές τίθενται από τα **άρθρα 3 και 5 της ΕΣΔΑ**.

Το άρθρο 3, του οποίου το ακριβές κείμενο έχει ως εξής: « Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθή εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχειρίσιν απανθρώπους ή εξευτελιστικάς», ορίζει την απαγόρευση των βασανιστηρίων, καθώς και οποιασδήποτε ποινής ή κάθε είδους μεταχείρισης απάνθρωπης ή εξευτελιστικής.

Το άρθρο 5, καθορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ένα άτομο δύναται να στερηθεί την ελευθερία του, καθώς και τα ελάχιστα δικαιώματα που απολαμβάνει σε περίπτωση νόμιμης κράτησης ή σύλληψης του. Το κείμενο του άρθρου επί λέξει έχει ως εξής:

« 1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν και την ασφάλειαν. Ουδείς επιτρέπεται να στερηθή της ελευθερίας του ειμή εις τας ακόλουθους περιπτώσεις και συμφώνως προς την νόμιμον διαδικασίαν:

α) εάν κρατηται κανονικώς κατόπιν καταδίκης υπό αρμοδίου δικαστηρίου.

β) εάν υπεβλήθη εις κανονικὴν σύλληψιν ή κράτησιν λόγω ανυποταγής εις νόμιμον διαταγήν δικαστηρίου ή εις εγγύησιν εκτελέσεως οριζομένης υπό του νόμου.

γ) εάν συνελήφθη και κρατήται όπως οδηγηθή ενώπιον της αρμοδίας δικαστικής αρχής εις την περίπτωση ευλόγου υπονοίας ότι διέπραξεν αδίκημα, ή υπάρχουν λογικά δεδομένα προς παραδοχήν της ανάγκης όπως ούτος εμποδιοθή από του να διαπράξη αδίκημα ή δραπετεύση μετά την διάπραξιν τούτου.

δ) εάν πρόκειται περί νομίμου κρατήσεως ανηλίκου, αποφασισθείσης δια την επιτήρησιν της ανατροφής του, ή την νόμιμον κράτησίν του ίνα παραπεμφθή ενώπιον της αρμοδίας αρχής.

ε) εάν πρόκειται περί νομίμου κρατήσεως ατόμων δυναμένων να μεταδώσωσι μεταδοτικήν ασθένειαν, φρενοβλαβούς, αλκοολικού, τοξικομανούς ή αλήτου.

στ) εάν πρόκειται περί νομίμου συλλήψεως ή κρατήσεως ατόμου επί σκοπώ όπως εμποδιοθή από του να εισέλθη παρανόμως εν τη χώρα, ή εναντίον του οποίου εκκρεμεί διαδικασία απελάσεως ή εκδόσεως.

2. Παν συλληφθέν πρόσωπον δέον να πληροφορήται κατά το δυνατόν συντομώτερον και εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί, τους λόγους της συλλήψεώς του ως και πάσαν διατυπωμένην εναντίον του κατηγορίαν.

3. Παν πρόσωπον συλληφθέν ή κρατηθέν υπό τας προβλεπομένας εν παραγράφω 1γ του παρόντος άρθρου συνθήκας οφείλει να παραπεμφθή συντόμως ενώπιον δικαστού ή ετέρου δικαστικού λειτουργού νομίμως εντεταλμένου όπως εκτελή δικαστικά καθήκοντα, έχει δε το δικαίωμα να δικασθή εντός λογικής προθεσμίας ή απολυθή κατά την διαδικασίαν. Η απόλυσις δύναται να εξαρτηθή από εγγύησιν εξασφαλίζουσιν την παράστασιν του ενδιαφερομένου εις την δικάσιμον.

4. Παν πρόσωπον στερούμενον της ελευθερίας του συνεπεία συλλήψεως ή κρατήσεως έχει δικαίωμα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, ίνα τούτο αποφασίση εντός βραχείας προθεσμίας επί του νομίμου της κρατήσεώς του και διατάξη την απόλυσίν του εν περιπτώσει παρανόμου κρατήσεως.

5. Παν πρόσωπον θύμα συλλήψεως ή κρατήσεως υπό συνθήκας αντιθέτους προς τας ανωτέρω διατάξεις, έχει δικαίωμα επανορθώσεως».

Οι απαγορεύσεις και οι ειδικότερες προϋποθέσεις που ορίζονται στα ανωτέρω άρθρα διαμορφώνουν κατά τρόπο αναγκαστικό τόσο το εσωτερικό ποινικό δίκαιο όσο και τη σωφρονιστική πολιτική των κρατών μελών.

Επιπροσθέτως, στο σημείο αυτό θα μπορούσε να αναφερθεί και το **άρθρο 19 της ΕΣΔΑ**, που προβλέπει τη σύσταση του ΕΔΔΑ, σε συνδυασμό με τα **άρθρα 33, 34 και 35**, στα οποία ορίζονται τα είδη των προβλεπόμενων προσφυγών και οι προϋποθέσεις παραδεκτού³⁵, υπό την έννοια ότι η δεσμευτικότητα των βασικών κανόνων που θέτει η ΕΣΔΑ, σε περίπτωση μη συμμόρφωσης των κρατών μελών, «θωρακίζεται» με τη δυνατότητα προσφυγής ενώπιον ενός επίσημου οργάνου του Συμβουλίου της Ευρώπης του ΕΔΔΑ, με νομολογία μάλιστα δεσμευτική για τα εθνικά δικαστήρια των κρατών-μελών.

2.2.2 Συστάσεις Επιτροπής Υπουργών

Η επιτροπή Υπουργών με την υιοθέτηση και έκδοση **Συστάσεων** που άπτονται σε ζητήματα σωφρονιστικής πολιτικής διαμορφώνει το πλαίσιο πάνω στο οποίο πρέπει να βασίζονται οι εσωτερικές νομοθεσίες των κρατών –μελών στον συγκεκριμένο τομέα.

Αντιπροσωπευτική σχετικά με το θέμα της παρούσας εργασίας είναι **Σύσταση Rec(2006)2 σχετικά με τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες**³⁶, που θα αναλυθούν στο επόμενο κεφάλαιο, και η οποία βασίστηκε σε προηγούμενες Συστάσεις της Επιτροπής Υπουργών που αναφέρονται σε ειδικές πλευρές της σωφρονιστικής πολιτικής και πρακτικής, και ειδικότερα τις Συστάσεις R(89)12 περί εκπαιδεύσεως στη φυλακή, R(93)6 σχετικά με τις σωφρονιστικές και εγκληματολογικές πλευρές του ελέγχου των μεταδοτικών νοσημάτων,

³⁵

Θα ακολουθήσει ανάλυση κατωτέρω

³⁶

<http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/EPRGreek.pdf>

περιλαμβανομένου του AIDS, και συναφών προβλημάτων στη φυλακή, R(97)12 περί του προσωπικού που είναι αρμόδιο για την εφαρμογή των κυρώσεων και μέτρων, R(98)7 σχετικά με τις ηθικές και οργανωτικές πλευρές της ιατρικής μέριμνας στις φυλακές, R(99)22 σχετικά με τον υπερκορεσμό των φυλακών και τον πληθωρισμό του πληθυσμού των φυλακών, R(2003)22 σχετικά με την υπό όρους απόλυση, R(2003)23 σχετικά με την αντιμετώπιση από τις διοικήσεις των φυλακών των ισοβιτών και άλλων βαρυποινιτών κρατουμένων και την αντικαθιστάμενη R(87)3 για τους Ευρωπαϊκούς Κανόνες Σωφρονιστικής.

2.2.3 Εκθέσεις – Αναφορές των Επιτροπών

Τέλος, στα πλαίσια της χάραξης σωφρονιστικής πολιτικής από το Συμβούλιο της Ευρώπης μπορούν να ενταχθούν οι κάθε είδους **εκθέσεις και αναφορές** (μετά από επισκέψεις, αυτοψίες, καταγγελίες-αναφορές) που συντάσσονται και δημοσιεύονται **από τις διάφορες Επιτροπές (όπως CPT³⁷)** που υπάγονται σε αυτό, στα πλαίσια της λειτουργίας τους, είτε έχουν τη μορφή απλών προτάσεων, είτε καλούν τις κυβερνήσεις των κρατών μελών να δώσουν απαντήσεις και να λάβουν κατάλληλα μέτρα σχετικά με τις προβαλλόμενες καταστάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: Το κανονιστικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και της εσωτερικής νομοθεσίας για τις συνθήκες κράτησης

3.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις ως προς την κράτηση

Κατ' αρχάς η στέρηση της ελευθερίας οποιουδήποτε ατόμου μπορεί να λάβει χώρα υπό αυστηρές προϋποθέσεις που αναφέρονται περιοριστικά στο νόμο. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει **διάκριση ανάμεσα στην στερητική της ελευθερίας ποινή**, που επιβάλλεται μόνο από αρμόδιο ποινικό δικαστήριο με καταδικαστική απόφαση στις περιπτώσεις που την προβλέπει ο νόμος (έτσι μπορεί να γίνει λόγος κράτησης, φυλάκιση ή

³⁷

Θα ακολουθήσει εκτενής αναφορά κατωτέρω.

κάθειρξη σε περίπτωση καταδίκης για πταίσμα, πλημμέλημα ή κακούργημα αντίστοιχα) και η οποία ως ποινή εκτελείται σε ειδικό σωφρονιστικό κατάστημα (φυλακή) και σε άλλες περιπτώσεις στέρησης της ελευθερίας, χωρίς να πρόκειται για έκτιση ποινής, υπό την έννοια ότι το άτομο βρίσκεται υπό την εξουσία κρατικής αρχής, χωρίς να έχει δικαίωμα να αποχωρήσει.

Η δεύτερη κατηγορία, δηλ. η στέρηση της ελευθερίας όχι με τη μορφή ποινής, μπορεί να λάβει τη μορφή της: α) **προσωρινής κράτησης** αποκλειστικά στις περιπτώσεις που προβλέπονται στα άρθρα 282 και 298 του ΚΠΔ, η οποία λαμβάνει χώρα μέχρι την έκδοση απόφασης από το αρμόδιο δικαστήριο, η διάρκεια της οποίας μπορεί να φτάσει τους 18 μήνες κατ' ανώτατο όριο (σε εξαιρετικές περιπτώσεις) (αρ. 287 ΚΠΔ) και η οποία λαμβάνει χώρα αποκλειστικά σε τμήμα υποδίκων των φυλακών, β) **προσαγωγής ή σύλληψης ή κράτησης** [αρ. 275 (σύλληψη και προσωρινή κράτηση σε αυτόφωρα εγκλήματα), 276 (σύλληψη με ένταλμα), 279 (προσαγωγή), 419 (κράτηση κατηγορουμένου για αυτόφωρο πλημμέλημα) ΚΠΔ] όπου το άτομο παραμένει υποχρεωτικά σε αστυνομικό κρατητήριο σύμφωνα με το άρθρο 281 ΚΠΔ, γ) **αστυνομικής προανάκρισης ή προκαταρκτικής εξέτασης σε αστυνομικό τμήμα** που διενεργείται από αστυνομικό όργανο που εκτελεί χρέη ανακριτικού υπαλλήλου (αρ. 31, 33 σε συνδυασμό με 243 ΠΚ) και δ) **κράτησης παράτυπα εισερχόμενων μεταναστών** σύμφωνα με το ν. 3907/2011, η οποία προβλέπεται να λαμβάνει χώρα σε ειδικές εγκαταστάσεις, όμως ελλείψει ειδικού χώρου μπορεί να γίνει κατά παρέκκλιση σε άλλες δημόσιες εγκαταστάσεις, όπως τα αστυνομικά τμήματα.

Επίσης, πρέπει να σημειωθεί εισαγωγικά ότι η **ΕΣΔΑ με τα άρθρα 3 και 5 παρέχει ευρείες εγγυήσεις προστασίας των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και περιλαμβάνει όλες τις περιπτώσεις στέρησης της ελευθερίας. Το ίδιο ευρύ πεδίο εφαρμογής αποκλειστικά για την περίπτωση των βασανιστηρίων φαίνεται να έχει και το**

άρθρο 137Α ΠΚ, αφού περιλαμβάνει περιπτώσεις τόσο εκτέλεσης ποινών όσο και κράτησης άνευ ποινής, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση που προηγήθηκε. Αντίθετα, ο ελληνικός σωφρονιστικός κώδικας καθορίζει τις συνθήκες της κράτησης μόνο όταν αυτή συντελείται σε κατάσταση κράτησης (φυλακή) και η εφαρμογή του στην περίπτωση των αστυνομικών κρατητηρίων μπορεί να γίνει μόνο αναλογικά. Τέλος, η διοικητική κράτηση των μεταναστών, ακόμα και όταν λαμβάνει χώρα σε αστυνομικά τμήματα, διέπεται - θεωρητικά τουλάχιστον- και από τις ειδικότερες διατάξεις του ν. 3907/2011.

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας θα ασχοληθούμε αποκλειστικά με τις περιπτώσεις κράτησης που λαμβάνει χώρα σε εγκαταστάσεις αστυνομικών τμημάτων (περιπτώσεις β, γ, και δ ανωτέρω).

3.2 Το κανονιστικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις συνθήκες κράτησης

Όπως προαναφέρθηκε, το κανονιστικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης βάσει της ΕΣΔΑ που αφορά ειδικά τις συνθήκες κράτησης διαμορφώνεται από τα άρθρα 3 και 5 σε συνδυασμό με τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες.

Ως προς το πεδίο εφαρμογής των ανωτέρω άρθρων και το εύρος των κρατικών πρακτικών που μπορούν να υπαχθούν στο πεδίο προστασίας τους, πέρα απ' τις ερμηνευτικές θεωρητικές αναλύσεις, το αποτελεσματικότερο «εργαλείο» για την ερμηνεία τους είναι η νομολογία του ΕΔΔΑ.

Στο παρόν κεφάλαιο θα ακολουθήσει ανάλυση αυτού του κανονιστικού πλαισίου όσον αφορά τα δικαιώματα των κρατουμένων αφενός και τις υποχρεώσεις των κρατικών φορέων ως προς τη μεταχείρισή τους αφετέρου.

3.2.1 Άρθρο 3 ΕΣΔΑ

Στο **πεδίο προστασίας** της διάταξης υπάγεται, δυνάμει των επιθετικών προσδιορισμών «**απάνθρωπη ή εξευτελιστική**», η **ανθρώπινη αξιοπρέπεια**. Η τελευταία καθίσταται **αντικείμενο προσβολής εντονότερα στις περιπτώσεις κρατουμένων**· διότι κάθε μη αναγκαία, συνεπεία της δικής τους συμπεριφοράς, χρήση φυσικής δύναμης, λόγω της ευάλωτης θέσης τους, ή παρεμπόδισης στην απόλαυση του δικαιώματος στη σωματική ακεραιότητα και υγεία³⁸, παραβιάζει ευθέως το άρθρο 3 ΕΣΔΑ.

Ratione personae, η **αντικειμενική υπόσταση** του άρθρου 3 ΕΣΔΑ **πληρούται, όταν κρατικές ενέργειες στρέφονται κατά ατόμων στο στάδιο: α) της ανάκρισης, κυρίως αστυνομικής προανάκρισης, εξεταζομένων των μεθόδων της· β) της κράτησης, rationae loci σε κατάσταση κράτησης, σε αστυνομικά κρατητήρια και σε χώρους κράτησης υπό απέλαση ατόμων· και γ) της απέλασης**³⁹.

Οι τρεις απαγορεύσεις, αν και δομούνται ιεραρχικά, προστατεύονται ισοδύναμα. Οι τρεις έννοιες ερμηνεύτηκαν για πρώτη φορά στην λεγόμενη «Ελληνική Υπόθεση» (: The Greek Case) της ΕΕΔΑ της 5ης-11-1969 σε βάρος της Ελλάδας, μετά από προσφυγή της Δανίας, της Νορβηγίας, της Σουηδίας και της Ολλανδίας (: αρ. Πρφ. 3321/67, 3322/67, 3323/67, 3344/67 αντίστοιχα) κατά της απριλιανής δικτατορίας, δυνάμει του άρθρου 24 της ΕΣΔΑ⁴⁰. Κατά την ΕΕΔΑ: α) «**απάνθρωπη**» (inhuman treatment) είναι η μεταχείριση που **αδικαιολόγητα και σκόπιμα**⁴¹ **επιφέρει σοβαρή οδύνη** (severe suffering), ψυχική ή σωματική, όχι ακραία σε ένταση και

³⁸ David Gomien, David Harris and Leo Zwaak (2001), Η ευρωπαϊκή σύμβαση των δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική, πρόλογος-επιμέλεια: Γαβριήλ Αμίτσης, μετάφραση Έφη Τσατσάρελη, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 178.

³⁹ Κωνσταντίνος Σιμισής (1996), Η απαγόρευση των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας στο Διεθνές Δίκαιο, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 252.

⁴⁰ Malcolm Evans and Rod Morgan (1998), Preventing Torture, Oxford: Clarendon Press, σελ.79-81

⁴¹ Και η εξευτελιστική μεταχείριση απαιτεί πρόθεση εξευτελισμού (: a contrario Abdulaziz, Cabales and Balkandali κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 28-5-1985 § 91 αρ. πρφ. 9214/80, 9473/81 και 9474/81).

οξύτητα · β) «εξευτελιστική» (degrading treatment) είναι η μεταχείριση που **ταπεινώνει ένα άτομο** κατάφωρα (grossly humiliated him), απέναντι στα άλλα και απέναντι στον εαυτό του⁴², ή **το υποχρεώνει να ενεργεί παρά τη θέληση του ή τη συνείδηση του** · και γ) «βασανιστήριο» (torture) είναι η **απάνθρωπη μεταχείριση** που γίνεται με καθορισμένο τρόπο και **συγκεκριμένο σκοπό**, όπως η **απόσπαση πληροφοριών ή ομολογίας** ή η επιβολή ποινής, ως επιβαρυντική (aggravated) μορφή απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης ενός ατόμου.

Ακόμη και ελλείψει εμφανών ιχνών σωματικής κακομεταχείρισης δεν αποκλείεται η πρόκληση **ψυχολογικών διαταραχών και αισθημάτων «φόβου, αγωνίας και κατωτερότητας»** («fear, anguish and inferiority»), **ισοδύναμων ταπείνωσης και εξευτελισμού**, με ταυτόχρονη κάμψη της σωματικής και της ηθικής αντίστασης των θυμάτων (Ευρείας Σύνθεσης *Gäfgen κατά Γερμανίας* της 1-6-2010 § 89, αρ. πρφ. 22978/05). Προϋποτίθεται, συνήθως, το στοιχείο της **«εσκεμμένης» τέλεσης** («deliberate inhuman treatment»), όπως π.χ. η άσκηση βίας στο πλαίσιο μίας εκ των προτέρων οργανωμένης ή ικανής να σχεδιασθεί εγκαίρως επιχείρησης των διωκτικών αρχών.

Αρκεί, πρώτον, **η ύπαρξη εύλογης υπόνοιας περί κακομεταχείρισης**, ανεξάρτητα από το ποιος διατυπώνει τον ισχυρισμό αυτό, έστω και χωρίς επαρκή αποδεικτικά στοιχεία ή υπόδειξη από το θύμα των υπόλογων και, δεύτερον, **η μη διερεύνηση από τις εθνικές αρχές των καταγγελιών** για μακρά χρονική περίοδο. Νομική βάση της θετικής δικονομικής υποχρέωσης των εθνικών αρχών να διενεργούν αποτελεσματική έρευνα για την διαπίστωση της έκτασης και των αιτιών της προσβολής και την ταυτοποίηση των δραστών (*Ay κατά Τουρκίας* της 22-3-

⁴² Οι δύο αυτές προϋποθέσεις συντρέχουν διαζευκτικά · δηλαδή, αρκεί το θύμα να ταπεινώθηκε στα δικά του μάτια, ακόμη και αν δεν ταπεινώθηκε ενώπιον ετέρων (: *East African Asians κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 6-3-1978 § 52, αρ. Πρφ. 4715/70, 4783/71 και 4827/71). Έτσι, ο δημόσιος χαρακτήρας της κύρωσης ή της μεταχείρισης είναι κρίσιμος αλλά όχι αναγκαίος.

2005 §§ 59-60 αρ. πρφ. 30951/96) συνιστά: α) το άρθρο 13 ΕΣΔΑ περί πραγματικής προσφυγής· β) το άρθρο 2 ΕΣΔΑ για το δικαίωμα στη ζωή (*Menson και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* της 6-5-2003 dec. αρ. πρφ. 47916/99) και γ) το άρθρο 1 ΕΣΔΑ για τις θετικές υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν τα συμβαλλόμενα μέρη με την υπογραφή της Σύμβασης να περιφρουρούν τα εκ του συμβατικού κειμένου απορρέοντα δικαιώματα (*Caloc κατά Γαλλίας* της 20-7-2000 § 89 αρ. πρφ. 33951/96).

3.2.2 Άρθρο 5 ΕΣΔΑ

Το έννομο αγαθό το οποίο κατοχυρώνει και προστατεύει το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ είναι το **δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια του ανθρώπου από αυθαίρετες κρατικές ενέργειες**. Οι περιπτώσεις επιτρεπτής στέρησης της ελευθερίας απαριθμούνται περιοριστικά στην παράγραφο 1 του άρθρου 5 (περιπτώσεις α' έως στ'). Οι διατάξεις που τις προβλέπουν, ως εξαιρετικές, πρέπει να ερμηνεύονται στενά. Στις δε παραγράφους 2 έως 5 του άρθρου 5, παρέχονται εγγυήσεις υπέρ των προσώπων που συλλαμβάνονται ή κρατούνται.

Το Κράτος δεσμεύεται προς δύο κατευθύνσεις: Αφενός να λαμβάνει μέτρα για την προστασία των ατόμων και αφετέρου οι αρμόδιες κάθε φορά αρχές του (διοικητικές, αστυνομικές, εισαγγελικές, δικαστικές, σωφρονιστικές) να αξιολογούν με σοβαρότητα τυχόν ισχυρισμούς περί κακομεταχείρισης ή σοβαρής προσβολής ατομικού δικαιώματος, διατάσσοντας τη διενέργεια ad hoc ερευνών ή ακόμα και την άσκηση διώξεων⁴³.

Τέλος, το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια συνολικά, όπως και η ελευθερία και η ασφάλεια εκάστη αυτοτελώς, ενισχύονται από την προστατευτική πλατφόρμα των παρ. 2 έως 5 του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ, που κατοχυρώνουν ένα corpus εγγυήσεων υπέρ των στερηθέντων της

⁴³ Kurt κατά Τουρκίας της 25.05.1998, argumentum a minori ad maius από την ερμηνεία εντός του κανόνα δικαίου της σκέψης 124). Πιο αναλυτικά P. Londono (2007), Positive Obligations, Criminal Procedure and Rape Cases, E.H.R.L.R. 2: 158-171 (161-164).

ελευθερίας τους προσώπων εκ μέρους των κρατών μελών, του άρθρου 1 της Σύμβασης για την υποχρέωση σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου⁴⁴, τους άρθρου 13 της Συμβάσεως, που αφορά στο δικαίωμα πραγματικής (αποτελεσματικής) προσφυγής⁴⁵ και του άρθρου 17 της ΕΣΔΑ, που αφορά στην απαγόρευση της κατάχρησης δικαιώματος.

Προκειμένου οι έννοιες της **νόμιμης και κανονικής διαδικασίας** να μην καθίστανται γράμμα κενό, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τόσο η **εξέλιξη του εσωτερικού δικαίου** των κρατών μελών⁴⁶, ώστε να κρίνεται κατά πόσο η υστέρηση συγκεκριμένου κράτους μπορεί να γίνει ανεκτή ή όχι⁴⁷, όσο και οι ενδεχόμενες **επιστημονικές και κοινωνικές εξελίξεις**⁴⁸. Οι προϋποθέσεις της νομιμότητας ή κανονικότητας της σύλληψης και κράτησης, συνδέονται άμεσα με την αρχή της αναλογικότητας, διότι υπακούουν στους περιορισμούς που η ΕΣΔΑ θέτει στα άρθρα 8 έως 11 του κειμένου της για όλα τα προστατευόμενα στο κείμενο της δικαιώματα.

Το **εθνικό δίκαιο** πρέπει να έχει τα χαρακτηριστικά της **προσβασιμότητας** (accessibilité, accessibility) και της **σαφήνειας**, ή άλλως, **προβλεψιμότητας** (previsibilité, foreseeability)⁴⁹.

Το ΕΛΔΑ έχει αποσαφηνίσει την έννοια της αυθαιρεσίας στις κάτωθι περιπτώσεις⁵⁰:

- Όταν οι εθνικές αρχές δείχνουν κακή πίστη ή εξαπατούν τον ενδιαφερόμενο

⁴⁴ Costello-Roberts κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 25.03.1993 §26 και Woz κατά Πολωνίας της 01.03.2005, §60.

⁴⁵ Jochen Arb. Frowein (2000), Art. 13 as a growing pillar of Convention law, σε: Paul Mahoney, Franz Matscher, Herbert Hetzold, Luzius Wildhaber (eds.).

⁴⁶ Chapman κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 18.01.2001, Ευρείας Συνθέσεως, §70.

⁴⁷ Marckx κατά Βελγίου της 13.06.1979, §33, 36-37

⁴⁸ Rees κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 17.10.1986, §47

⁴⁹ Ahmed κατά Ρουμανίας, 13.07.2010, § 31, S.D. κατά Ελλάδος, 11.06.2009, σκέψη 60.

⁵⁰ Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 29.01.2008, § 69.

- Όταν η απόφαση για τη στέρηση ή η εκτέλεση της δεν είναι σύμφωνες με το σκοπό της
- Όταν δεν υφίσταται η απαιτούμενη συνάφεια μεταξύ του λόγου της στέρησης της ελευθερίας και του τόπου και των συνθηκών κράτησης.

Για να **μη θεωρηθεί καταχρηστική**, πρέπει να έχει τεθεί σε εφαρμογή με καλή πίστη και να συνδέεται στενά με τους λόγους κράτησης που προβάλλει η εκάστοτε κυβέρνηση, όπως επίσης **ο χώρος και οι συνθήκες κράτησης πρέπει να είναι οι ενδεδειγμένες** και, τέλος, **η διάρκεια αυτού του μέτρου δεν πρέπει να υπερβαίνει τη λογικά αναγκαία διάρκεια** για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου.

Στις περιπτώσεις β' και γ' της παραγράφου 1 του άρθρου 5 προβλέπεται ότι η **στέρηση της ελευθερίας** πρέπει να είναι σύμφωνη με την **αρχή της αναλογικότητας**, δηλαδή πρέπει να ερευνώνται από τις αρχές τυχόν ηπιότερα μέσα και επιπροσθέτως να υφίσταται αναλογία και αντιστοιχία μεταξύ της σημασίας του σκοπού της στέρησης της ελευθερίας και της βαρύτητας που φέρει αυτή έναντι του δικαιώματος στην ελευθερία⁵¹.

Η ενημέρωση (παρ. 2 αρ. 5), προκειμένου να θεωρηθεί πλήρης, θα πρέπει να είναι **αιτιολογημένη**, δηλαδή, να περιλαμβάνει ένα **minimum στοιχείων**, τα οποία να αναφέρονται, έστω σε γενικές γραμμές, τόσο στα **πραγματικά περιστατικά** όσο και στον **νομικό χαρακτηρισμό των πράξεων**, βάσει των οποίων λαμβάνει χώρα η σύλληψη, ούτως ώστε να προκύπτει με τρόπο **σαφή και κατανοητό** ο λόγος στέρησης της ελευθερίας του θιγόμενου ατόμου.

Σε περίπτωση που η ενημέρωση έγινε κατά τη διάρκεια της ανακρίσεως, κατά τη διεξαγωγή της οποίας, όμως, εξαπολύοντο, ταυτοχρόνως, απειλές εναντίον του συλληφθέντος ή -προκειμένου να επιτευχθεί η ομολογία του- έλαβε χώρα συμπεριφορά προσιδιάζουσα σε

⁵¹ Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 29.01.2008, § 70 (για περ. β'), Ladent κατά Πολωνίας της 18.03.2008, § 55 (για περ. γ'), Witold Liwa κατά Πολωνίας, §§ 78-80.

απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση (αρ.. 3 ΕΣΔΑ), ορθότερο είναι να γίνει δεκτό ότι, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, η ενημέρωση δεν είναι δυνατόν να πληροί τις ελάχιστες απαιτήσεις του αρ. 5 § 2.

Υποστηρίζεται ότι εμφανίζεται η τάση, το δικαίωμα της παραγράφου 4 του αρ. 5 να «απορροφά», ως ισχυρότερο, εκείνο της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου. Τούτο έχει ως αποτέλεσμα να είναι σύνηθες φαινόμενο το Δικαστήριο να αποφαινεται ότι, εφόσον ήδη κρίθηκε ότι παραβιάσθηκε η παρ. 4, παρέλκει η εξέταση της υποθέσεως και υπό το πρίσμα της παρ. 2. Η εν λόγω *επικάλυψη* της παρ. 2 από την παρ. 4 του ά. 5 υποδηλώνει ότι το ΕΛΛΑ -χωρίς, ωστόσο, να το έχει αναφέρει ρητώς έως σήμερα- θεωρεί ότι μεταξύ των εν λόγω διατάξεων υφίσταται *σχέση αλληλοτομής*.

3.2.3 Ευρωπαϊκοί Σωφρονιστικοί Κανόνες

Η Επιτροπή των Υπουργών στις 11-1-2006, έχοντας επισημάνει σημαντικές κοινωνικές αλλαγές που καθόρισαν τις εξελίξεις στον ποινικό τομέα στην Ευρώπη, λαμβάνοντας υπόψη τους Ελάχιστους Βασικούς Κανόνες για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων, καθώς και πλήθος κανόνων όπως διατυπώνονται σε άλλες Συστάσεις, διατύπωσε τη **Σύσταση R(2006)2 για τους σωφρονιστικούς κανόνες**.

Το πρώτο μέρος της Σύστασης αφορά κυρίως γενικούς κανόνες συνδεδεμένους με θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, όπως η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η ελευθερία, η αρχή της αναλογικότητας. Μάλιστα οι **κανόνες 1-3 κάνουν λόγο για άτομα που στερούνται γενικώς την ελευθερία τους, χωρίς να εξειδικεύεται πού λαμβάνει χώρα η κράτησή τους**, επιτρέποντας την υπαγωγή στη διάταξη οποιουδήποτε είδους κράτησης που επιβάλλεται από κρατικά όργανα. Μειζονος σημασίας ο **κανόνας υπ' αρ. 4, σύμφωνα με τον οποίο οι συνθήκες των φυλακών που περιορίζουν ανθρώπινα δικαιώματα των κρατουμένων δεν δικαιολογούνται λόγω έλλειψης πόρων**, συνεπώς ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να δικαιολογεί την ανάπτυξη συνθηκών κράτησης δυνάμενων να παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα των κρατουμένων λόγω έλλειψης

οικονομικών πόρων. Ο κανόνας 10 ορίζει το πεδίο εφαρμογής των ευρωπαϊκών σωφρονιστικών κανόνων. Ορίζεται ότι σε περιπτώσεις **υποβολής σε προσωρινή κράτηση** από δικαστική αρχή και **επιβολής στέρησης της ελευθερίας συνεπεία καταδίκης**, τα άτομα θα κρατούνται **αποκλειστικά σε φυλακές**. Στην υποπερίπτωση 3 του κανόνα 10 προβλέπεται ότι **οι κανόνες εφαρμόζονται και σε άτομα που στερούνται της ελευθερίας τους τα οποία** αφενός μπορεί να κρατούνται σε φυλακή για οποιονδήποτε άλλο λόγο και αφετέρου **μπορεί να κρατούνται αλλού (δηλαδή εκτός της φυλακής)**. Μία διασταλτική ερμηνεία της διευκρινιστικής αυτής διάταξης του κανόνα 10, μας επιτρέπει να υπαγάγουμε στο ρυθμιστικό πεδίο των κανόνων και τις περιπτώσεις κράτησης στα αστυνομικά κρατητήρια.

Στο δεύτερο μέρος της Σύστασης εξειδικεύονται οι κανόνες σχετικά με τις **συνθήκες κράτησης**. Πρωτίστως, τίθεται ο κανόνας για τη νομιμότητα της κράτησης, βάσει των εγγυήσεων που θέτει το Άρθρο 5 της ΕΣΔΑ. Εν συνεχεία, αναλύονται οι ενέργειες που πρέπει να γίνουν κατά την εισαγωγή ενός κρατουμένου σε κατάσταση κράτησης, οι οποίες αφορούν την ταυτότητα του, τις λεπτομέρειες της εισαγωγής του (ημερομηνία, ώρα), τα προσωπικά του αντικείμενα, τη σωματική του κατάσταση (εμφανείς βλάβες, προηγούμενη κακομεταχείριση) κλπ, ενώ σε δεύτερο στάδιο προβλέπεται η πληροφόρηση για την υγεία του κρατουμένου και ο προσδιορισμός του επιπέδου ασφαλείας («κατάλληλο επίπεδο για την ασφάλεια του κρατούμενου») και επικινδυνότητας («απειλή για την ασφάλεια που προβάλλει ο κρατούμενος») του.

Ακολούθως, διατυπώνονται **κανόνες για την κατανομή και τα καταλύματα των κρατουμένων**. Αξίζει να σημειωθεί ότι ως προς τις **υλικοτεχνικές υποδομές** τονίζεται η **σημασία των συνθηκών ύπνου, των απαιτήσεων υγείας και υγιεινής**, των κλιματικών συνθηκών, της επιφάνειας του δαπέδου⁵², των αναλογούντων κυβικών μέτρων αέρα για

⁵² Αναλύσεις της ΕΠΒ υποδεικνύουν ελάχιστα όρια για τη διαθέσιμη επιφάνεια ανά κρατούμενο, 4 τ.μ. σε κοιτώνα και 6 τ.μ. σε κελί.

κάθε κρατούμενο, της θέρμανσης και του εξαερισμού. Ορίζεται ότι τα παράθυρα πρέπει να είναι μεγάλα ώστε να εισέρχεται φυσικό φως και αέρας, ενώ επίσης γίνεται λόγος για την ύπαρξη συστήματος συναγερμού μέσω του οποίου οι κρατούμενοι θα επικοινωνούν με το προσωπικό χωρίς καθυστέρηση. Από άποψη σύνθεσης του πληθυσμού που διαμένει στα σωφρονιστικά καταστήματα, διατυπώνονται κανόνες για την ατομικότητα των κρατουμένων, ιδίως κατά τη διάρκεια του ύπνου, για την τοποθέτηση ή μεταγωγή τους στα εκάστοτε καταστήματα κράτησης, για τη χωριστή κράτηση υποδίκων-καταδίκων, ανδρών-γυναικών, ανηλίκων-ενηλίκων. Προβλέπονται κανόνες για τις **συνθήκες υγιεινής** (καθαριότητα όλων των χώρων, πρόσβαση σε εγκαταστάσεις υγιεινής που δεν επιτρέπουν τη δημόσια θέα, ντουζ κλπ), κανόνες για τον ρουχισμό και την κλινοστρωμένη, όπως και για τη διατροφή των κρατουμένων.

Ακολουθούν κανόνες σχετικοί με τη **νομική αρωγή** των κρατουμένων που αφορούν τη διευκόλυνση πρόσβασης σε δικηγόρο της επιλογής τους, το δικαίωμα δωρεάν νομικής βοήθειας, την εμπιστευτικότητα των επικοινωνιών με τον δικηγόρο τους, την **πρόσβαση στα έγγραφα της δικογραφίας, κανόνες που καθορίζουν τους τρόπους επικοινωνίας⁵³ με τον «έξω κόσμο»** (επισκέψεις, τηλεφωνικές επαφές, πρόσβαση στον τύπο κλπ). Επιπλέον, προβλέπονται κανόνες σχετικοί με το καθεστώς της φυλακής, όπου δίνεται ιδιαίτερη σημασία στις δραστηριότητες και στον προαυλισμό των κρατουμένων⁵⁴. Προσδιορίζονται οι ιδιαίτεροι κανόνες σχετικά με την εργασία εντός σωφρονιστικού καταστήματος, η οποία απαγορεύεται να χρησιμοποιείται σαν τιμωρία. Έπονται κανόνες αναφερόμενοι στο **δικαίωμα άσκησης και αναψυχής**. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στο δικαίωμα εκπαίδευσης των κρατουμένων (προτεραιότητα δίνεται σε αναλφάβητους και όσους στερούνται βασικής ή επαγγελματικής εκπαίδευσης, στους νεότερους κρατούμενους και σε ΑΜΕΑ,

⁵³ Οι όποιοι περιορισμοί θα πρέπει να καθορίζονται με σαφήνεια από το νόμο και να μην αφήνονται στη διακριτική ευχέρεια της σωφρονιστικής διοίκησης

⁵⁴ Έχει θεωρηθεί απαράδεκτη η παραμονή των κρατουμένων σε κελιά επί 23 ώρες το 24ωρο.

ενώ τονίζεται ότι η εκπαίδευση των κρατουμένων θα ενσωματώνεται στο σύστημα μορφωτικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης της χώρας), καθώς και στα **δικαιώματα ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας**.

Οι κανόνες οι σχετικοί με την **πληροφόρηση των κρατουμένων αναφέρονται στο δικαίωμά τους να ενημερώνονται σε γλώσσα που κατανοούν**, για τα δικαιώματά τους και για οποιαδήποτε νομική διαδικασία που τους αφορά, για την ποινή τους και για τις δυνατότητες απόλυσής τους πριν από τον καθορισμένο χρόνο. Ακολουθώς ρυθμίζονται τα ζητήματα της παρουσίας των κρατουμένων, της μεταφοράς και της απόλυσής τους. Τέλος, στο μέρος της Σύστασης που αφορά τις συνθήκες κράτησης, γίνεται μνεία σε κανόνες που αφορούν αποκλειστικά τις γυναίκες κρατούμενες, τους ανήλικους κρατούμενους, τα νήπια που διαμένουν με τον κρατούμενο γονέα τους και τους αλλοδαπούς κρατούμενους (επίσης και όσους ανήκουν σε εθνικές ή γλωσσικές μειονότητες).

3.3 Εσωτερική Νομοθεσία σχετικά με τις συνθήκες κράτησης

3.3.1 Άρθρο 137^A ΠΚ (απαγόρευση βασανιστηρίων)

Η εσωτερική έννομη τάξη της Ελλάδας, έχοντας ενσωματώσει το κανονιστικό πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, έχει προχωρήσει από το 1984 στη νομοθετική κατοχύρωση της απαγόρευσης των βασανιστηρίων από όργανα της κρατικής εξουσίας σε βάρος ατόμων στερούμενων την ελευθερία τους με τη θέσπιση του άρθρου 137^A του Ποινικού Κώδικα υπό τον τίτλο **«Βασανιστήρια και άλλες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας»**, του οποίου το ακριβές κείμενο έχει ως εξής:

«1. Υπάλληλος ή στρατιωτικός, στα καθήκοντα του οποίου ανάγεται η δίωξη ή η ανάκριση ή η εξέταση αξιόποινων πράξεων ή πειθαρχικών παραπτωμάτων ή η εκτέλεση ποινών ή η φύλαξη ή η επιμέλεια κρατουμένων, τιμωρείται με Κάθειρξη, εάν υποβάλλει σε βασανιστήρια κατά την εκτέλεση αυτών των καθηκόντων πρόσωπο που βρίσκεται στην

εξουσία του με σκοπό: α) να αποσπάσει από αυτό ή από τρίτο πρόσωπο ομολογία, κατάθεση, πληροφορία ή δήλωση ιδίως αποκήρυξης ή αποδοχής πολιτικής ή άλλης ιδεολογίας β) να το τιμωρήσει γ) να εκφοβίσει αυτό ή τρίτα πρόσωπα. Με την ίδια ποινή τιμωρείται υπάλληλος ή στρατιωτικός που με εντολή των προϊσταμένων του ή αυτοβούλως σφετερίζεται τέτοια καθήκοντα και τελεί τις πράξεις του προηγούμενου εδαφίου.

2. Βασανιστήρια συνιστούν, σύμφωνα με την προηγούμενη παράγραφο, κάθε μεθοδευμένη πρόκληση έντονου σωματικού πόνου ή σωματικής εξάντλησης επικίνδυνης για την υγεία ή ψυχικού πόνου ικανού να επιφέρει σοβαρή ψυχική βλάβη, καθώς και κάθε παράνομη χρησιμοποίηση χημικών, ναρκωτικών ή άλλων φυσικών ή τεχνικών μέσων με σκοπό να κάμψουν τη βούληση του θύματος.

3. Σωματική κάκωση, βλάβη της υγείας, άσκηση παράνομης σωματικής ή ψυχολογικής βίας και κάθε άλλη σοβαρή προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, που τελείται από τα πρόσωπα, υπό τις περιστάσεις και για τους σκοπούς που προβλέπει η παρ. 1, εφόσον δεν υπάγεται στην έννοια της παρ. 2, τιμωρείται με Φυλάκιση τουλάχιστον 3 ετών, αν δεν τιμωρείται βαρύτερα με άλλη διάταξη. Ως προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας θεωρούνται ιδίως: α) η χρησιμοποίηση ανιχνευτή αλήθειας β) η παρατεταμένη απομόνωση γ) η σοβαρή προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας.

4. Δεν υπάγονται στην έννοια του άρθρου αυτού πράξεις ή συνέπειες συμφυείς προς τη νόμιμη εκτέλεση ποινής ή άλλου νόμιμου περιορισμού της ελευθερίας ή προς άλλο νόμιμο μέτρο δικονομικού καταναγκασμού».

Μια πρώτη ανάλυση στη διατύπωση του άρθρου καταδεικνύει ότι η εφαρμογή του νόμου καθίσταται μάλλον προβληματική για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον, λόγω του προσδιορισμού των προϋποθέσεων υπό τις οποίες η αστυνομική βία υπάγεται στη νομοτυπική μορφή του άρθρου 137Α (μία κρίσιμη υπαγωγή καθώς συνεπάγεται αυτοδίκαιη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων και της δημόσιας θέσης του δράστη) και δεύτερον, δυσχέρεια

συναντάται στην υπαγωγή της αξιόποινης συμπεριφοράς στην πράξη των βασανιστηρίων, που τυποποιείται ως κακούργημα στο άρθρο 137Α παρ. 1 ΠΚ, και όχι στις άλλες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, που τιμωρούνται με πλημμεληματικές ποινές στο άρθρο 137 Α παρ. 3 ΠΚ⁵⁵.

Το έννομο αγαθό που προστατεύεται με τη διάταξη του άρθρου 137Α παρ. 1 ΠΚ είναι η ελευθερία του ατόμου, καθώς η ουσία των βασανιστηρίων βρίσκεται στην υποταγή, στην κάμψη της βούλησης του ατόμου και στην εκμηδένιση της προσωπικότητάς του. Η προσβολή της σωματικής ακεραιότητας δεν αποτελεί παρά μέσο για την πραγμάτωση του βασικού σκοπού. Αυτό που χαρακτηρίζει τα βασανιστήρια και τα διακρίνει από τις υπόλοιπες μορφές κρατικής βίας είναι ότι η υποταγή της βούλησης του ατόμου και η προσβολή της ελευθερίας του γίνεται στο πλαίσιο μιας σχέσης εξουσίασης, και δη μιας θεσμοθετημένης σχέσης εξουσίασης, που προσφέρει στον δράστη προνομιούχα πρόσβαση στα έννομα αγαθά του θύματος, το οποίο βρίσκεται υπό την εξουσία του, χωρίς καμία δυνατότητα αυτοδιάθεσης. Έτσι οδηγείται στην εξουδετέρωση της βούλησής του και στον υποβιβασμό του σε αντικείμενο εξουσίασης. Ο πόνος και η εξάντληση είναι τα μέσα για την υποταγή της βούλησης και την εξουδετέρωση της όποιας ψυχικής αντίστασης ⁵⁶.

Η υπαγωγή μιας συμπεριφοράς στην έννοια των βασανιστηρίων σύμφωνα με το άρθρο 137Α προϋποθέτει **μεθοδευμένη τέλεση** της πράξης. Παρά τις διχογνωμίες που έχουν προκύψει στη θεωρία, φαίνεται ότι η μεθόδευση προϋποθέτει **επιλογή συμπεριφοράς** και **εσκεμμένη τέλεση ενέργειας ή εσκεμμένη παράλειψη**.

Έντονες ενστάσεις τόσο ως προς τη διατύπωση όσο και ως προς την εφαρμογή του άρθρου 137Α ΠΚ έχει διατυπώσει η Διεθνής Αμνηστία.

⁵⁵ Στον ΠΚ ακολουθείται η ίδια διάκριση που υιοθετείται τόσο από το Σύνταγμα στο άρθρο 7 παρ. 2, όσο και στο άρθρο 3 της ΕΣΔΑ και στα άρθρα 1 και 16 της Διεθνούς Σύμβασης του ΟΗΕ. Ωστόσο, η διάκριση αυτή φαίνεται να έχει οδηγήσει σε αποκλεισμό κάθε υπαγωγής της αξιόποινης συμπεριφοράς στην έννοια των βασανιστηρίων από τα εθνικά δικαστήρια.

⁵⁶ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., Κατάχρηση Εξουσίας και ανθρώπινα δικαιώματα, 2013, σελ. 62 επ.

Συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι δεν καλύπτει περιπτώσεις όπου διαπράττονται βασανιστήρια με την υποκίνηση ή τη συγκατάθεση ή τη συναίνεση δημόσιου λειτουργού ή άλλου προσώπου που ενεργεί με επίσημη ιδιότητα. Δεν καλύπτει πράξεις που διαπράττονται «για κάθε άλλο λόγο που βασίζεται σε διάκριση οποιασδήποτε μορφής», κάτι που ενδέχεται, ιδίως, να αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής του νόμου πράξεις που βασίζονται αποκλειστικά στο φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την εθνική, εθνοτική ή θρησκευτική προέλευση. Επίσης η χρήση του όρου «μεθοδευμένη» ενδέχεται να σημαίνει τον αποκλεισμό μεμονωμένων ή ποσοποδικών πράξεων βασανισμού. Επιπλέον, ως έλλειψη θεωρείται ότι το Άρθρο 137Α δεν περιλαμβάνει ρητά τον βιασμό και άλλες μορφές σεξουαλικής βίας ως μορφή βασανιστηρίων.

3.3.2 Ο νόμος 3907/2011

Ο νόμος 3907/2011 προσαρμόζει την ελληνική νομοθεσία στην Οδηγία 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008 "σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη - μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών" (ΕΕ L 348/24.12.2008), σύμφωνα με τα θεμελιώδη δικαιώματα που εγγυώνται η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι διεθνείς συμβάσεις που δεσμεύουν τη Χώρα και οι γενικώς αναγνωρισμένες αρχές του διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των υποχρεώσεων προστασίας των προσφύγων, και είναι επομένως αυξημένης τυπικής ισχύος.

Στις διατάξεις του προβλέπονται οι ειδικότερες διαδικασίες πρώτης υποδοχής που ακολουθούνται για τους πρόσφυγες και τους παράτυπα εισερχόμενους μετανάστες, καθώς και οι διαδικασίες για την επιστροφή και την απομάκρυνση τους, στις περιπτώσεις που προβλέπει ο νόμος.

Το άρθρο 14 του νόμου ορίζει τα σχετικά με την **φύλαξη και την κράτηση των παράτυπα εισερχόμενων μεταναστών** σε ειδικές εγκαταστάσεις για τη διαδικασία της πρώτης υποδοχής, εν απουσία των

οποίων επιτρέπεται κατά παρέκκλιση η χρήση άλλων δημόσιων εγκαταστάσεων. Στα άρθρα 30 και 31 του ίδιου νόμου ρυθμίζεται η κράτηση όσων υπηκόων τρίτων χωρών υπόκεινται σε διαδικασίες επιστροφής για την προετοιμασία της επιστροφής και τη διεκπεραίωση της απομάκρυνσης. Ο νόμος προβλέπει ότι η **κράτηση** αυτή λαμβάνει χώρα σε ειδικές εγκαταστάσεις και ότι **σε κάθε περίπτωση κρατούνται χωριστά από κρατούμενους του κοινού ποινικού δικαίου.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Φορείς Ελέγχου των Συνθηκών Κράτησης

Ο έλεγχος για τις συνθήκες κράτησης γίνεται από **φορείς υπερεθνικούς**, όπως το **ΕΔΔΑ** και η **CPT**, που λειτουργούν στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης, από **φορείς εθνικούς** δηλαδή τα **εθνικά δικαστήρια** και τις **Εθνικές Ανεξάρτητες Αρχές**, όπως είναι ο **Συνήγορος του Πολίτη** και η **Εθνική Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου**, οι οποίες εξετάζουν την κατάσταση υπό το πρίσμα τόσο των διεθνών υποχρεώσεων της Ελλάδας όσο και της εσωτερικής νομοθεσίας. Τέλος, έλεγχος ασκείται από **ΜΚΟ**, διεθνείς, όπως η **Διεθνής Αμνηστία**, ή εθνικές (ελληνικός Ερυθρός Σταυρός), που δραστηριοποιούνται στον σχετικό τομέα, πραγματοποιώντας επισκέψεις σε χώρους κράτησης ή δεχόμενες αναφορές κρατουμένων, δημοσιοποιώντας τα αποτελέσματά τους και εγείροντας διάλογο με τις αρμόδιες αρχές.

4.1. ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

4.1.1 Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

A. Γενικά

Η σύσταση του ΕΔΔΑ προβλέπεται στο άρθρο 19 της ΕΣΔΑ, ενώ τα επόμενα άρθρα καθορίζουν τη σύνθεση, τα όργανα και τις αρμοδιότητες του Δικαστηρίου. Στα πλαίσια του ΕΔΔΑ προβλέπονται **δύο είδη προσφυγών**,

οι διακρατικές (άρθρο 33), που αφορούν προσφυγή κράτους μέλους για παραβίαση των διατάξεων της ΕΣΔΑ από άλλο κράτος μέλος, και οι ατομικές (άρθρο 34) , οι οποίες προβλέπονται για φυσικά πρόσωπα, ΜΚΟ και ομάδες ατόμων που ισχυρίζονται ότι έχουν καταστεί θύματα παραβίασης, από κράτος μέλος, των δικαιωμάτων που τους αναγνωρίζονται από την ΕΣΔΑ και τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα της. Στο άρθρο 35 ορίζονται οι προϋποθέσεις του παραδεκτού για την εξέταση κάθε προσφυγής από το ΕΔΔΑ.

Μία ιδιαίτερα σημαντική προϋπόθεση, που στην πράξη μάλλον λειτουργεί ανασταλτικά ως προς την παροχή έννομης προστασίας για τα φυσικά πρόσωπα, είναι η **εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων**. Σύμφωνα με τον κανόνα αυτόν, μία προσφυγή μπορεί να εισαχθεί ενώπιον του ΕΔΔΑ μόνο εφόσον ο αιτών έχει χρησιμοποιήσει (ανεπιτυχώς) όλες τις δυνατότητες έννομης προστασίας, σε όλους τους βαθμούς δικαιοδοσίας, που προβλέπονται από την εσωτερική έννομη τάξη του κράτους μέλους που προέβη στην παραβίαση της ΕΣΔΑ. Ο κανόνας αυτός , αν και δικαιολογείται, έχει πολύ συχνά ως αποτέλεσμα την οικονομική εξάντληση του προσφεύγοντος καθώς και την πάροδο μεγάλου χρονικού διαστήματος από την παραβίαση μέχρι την παροχή της έννομης προστασίας, με την «παγίδευσή» του σε ένα δυσλειτουργικό και συχνά αναποτελεσματικό εθνικό σύστημα, και με αυτό τον τρόπο συχνά λειτουργεί αποθαρρυντικά για την πληθώρα των περιπτώσεων.

Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ είναι δεσμευτικές για το κράτος μέλος που αφορούν και στις περιπτώσεις που καταφάσκεται παραβίαση της ΕΣΔΑ επισύρουν την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης από το κράτος στον προσφεύγοντα. Επιπλέον, η νομολογία του ΕΔΔΑ αποτελεί «δεδικασμένο» και για εθνικά δικαστήρια, τα οποία οφείλουν να ερμηνεύουν και εφαρμόζουν την ΕΣΔΑ σε συμφωνία με το ΕΔΔΑ.

Β. Έλεγχος Συνθηκών Κράτησης

Ως προς τον έλεγχο συνθηκών κράτησης **βάσει των Άρθρων 3 και 5 της ΕΣΔΑ**, πέραν όσων αναφέρθηκαν ανωτέρω, υπάρχει πλούσιο υλικό.

Ειδικότερα, η πρώτη φορά που το **ΕΔΔΑ διαπίστωσε τη διάπραξη βασανιστηρίων** και όχι απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, ήταν στην υπόθεση *Aksoy* κατά Τουρκίας την 18/12/1996, όπου μετά την υποβολή του θύματος σε **ηλεκτροσόκ** και **«παλαιστινιακό κρέμασμα»** παρέλυσαν τα άνω άκρα του. Κατά τον ίδιο τρόπο, αποφάνθηκε το Δικαστήριο και στις υποθέσεις *Dikme* και *Akkos* κατά Τουρκίας, την 11/7/2000 και 10/10/2000, αντίστοιχα. Όμως, την 25η/9/1997, στην υπόθεση *Aydin* κατά Τουρκίας, το Δικαστήριο με πολλούς δισταγμούς **απέδωσε το χαρακτηρισμό του βασανιστηρίου**, αντί αυτού της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης, **στην καταγγελλόμενη πράξη του βιασμού μιας νεαρής κοπέλας από αστυνομικούς**⁵⁷. Ορόσημο ως προς την επίλυση της αξιολόγησης των αξιόποινων συμπεριφορών αποτελεί η υπόθεση *Selmouni* κατά Γαλλίας της 28/7/1999, όπου το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι οι φρικτές πράξεις σωματικής και ψυχικής βίας, που υπέστη ο προσφεύγων ήταν ιδιαιτέρως σκληρές και απάνθρωπες και του προξένησαν στο σύνολο τους έντονο πόνο, χαρακτηριζόμενο ως βασανιστήριο.

Στην υπόθεση *Mamedova* κατά *Ρωσίας* (της 1-6-2006 § 63 αρ. πρφ. 7064/05) επαναλαμβάνεται ο κανόνας ότι **τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να οργανώνουν ανάλογα το σωφρονιστικό τους σύστημα, ανεξάρτητα από την υπερφόρτωση των φυλακών ή τις τυχόν οικονομικές-λογιστικές δυσκολίες**, εφόσον το άρθρο 3 ΕΣΔΑ κατοχυρώνει το δικαίωμα κάθε εγκλειστού να κρατείται υπό συνθήκες που εγγυώνται τον σεβασμό στην αξιοπρέπεια του. Άλλωστε, η εκτέλεση μιας ποινής κατά της ελευθερίας εξ αντικειμένου θέτει τον κρατούμενο σε μια **επίπονη προσωπική δοκιμασία** (:*Σερίφης κατά Ελλάδας* της 2-11-2006 § 36 αρ. πρφ. 27695/03), **η υπέρβαση του ανεκτού** επιπέδου της οποίας **συντελείται**, ενόψει κυρίως του υπερπληθυσμού των σωφρονιστικών καταστημάτων, συνεπεία: α) **της κατάργησης της ατομικότητας**, όπως π.χ. στις περιπτώσεις που γίνεται χρήση ομαδικής χωρίς διαχωριστικό

⁵⁷ [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})

τουαλέτας ενώπιον των συγκρατουμένων (: *I. I. κατά Βουλγαρίας* της 9-6-2005 §§ 76-80 αρ. πρφ. 44082/98)· β) **της έλλειψης στοιχειώδους ατομικής ή/και συλλογικής υγιεινής** (: *Mayzit κατά Ρωσίας* της 20-1-2005 §§ 41-43 αρ. πρφ. 63378/00)· γ) **της ανεπάρκειας της διατροφής** (: *Labzof κατά Ρωσίας* της 16-6-2005 § 47 αρ. πρφ. 62208/00) δ) **της εμφάνισης ποικίλων νοσημάτων**, συχνότερα της φυματίωσης (*Alver κατά Εσθονίας* της 8-11-2005 § 56 αρ. πρφ. 64812/01)· και ε) **των εξευτελιστικών οιονεί πειθαρχικών μεθόδων ή ποινών** (*Tekin κατά Τουρκίας* της 9-6-1998 § 53 αρ. Πρφ. 22496/93).

Από την άλλη πλευρά, το ΕΔΔΑ έχει υπαγάγει στην έννοια της **απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης**, τη φυλάκιση ανηλίκου σε σωφρονιστικό κατάστημα για ενηλίκους⁵⁸, την κράτηση τριών παιδιών για τέσσερις μήνες περίπου σε κλειστό κέντρο υποδοχής παράνομων μεταναστών προτού απελαθούν στο Κονγκό⁵⁹, την κατάσταση, όπου ο προσωπικός χώρος που έχει στη διάθεση του ο κατάδικος είναι μικρότερος από τρία τετραγωνικά μέτρα⁶⁰, **την κατάσταση, όπου ο χώρος κράτησης δεν ήταν χώρος κατάλληλος για κράτηση τόσο μακρά όσο αυτή των τριών μηνών**, η οποία επεβλήθη στον προσφεύγοντα⁶¹, τις συνθήκες κράτησης αλλοδαπού υπηκόου σε κέντρο διαμονής αλλοδαπών ⁶², τη μακρόχρονη απομόνωση σε πτέρυγα υψίστης ασφαλείας, που όμως δεν εξυπηρετεί καμία συγκεκριμένη ανάγκη ασφαλείας⁶³, **τη μη χορήγηση της απαιτούμενης ιατρικής περίθαλψης**, με αποτέλεσμα να μη διασφαλίζονται προσηκόντως η σωματική και η ψυχική υγεία του

⁵⁸ ΕΔΔΑ, απόφαση της 20/1/2009, Guvec κατά Τουρκίας

⁵⁹ ΕΔΔΑ, απόφαση της 13/12/2011, Kanagaratnam κατά Βελγίου

⁶⁰ ΕΔΔΑ, απόφαση της 28/3/2006, Melnik κατά Ουκρανίας, ΕΔΔΑ, απόφαση της 10/2/1011, Νησιώτης κατά Ελλάδας, ΕΔΔΑ, απόφαση της 11/10/2011, Ταγκατίδης κλπ κατά Ελλάδας, ΕΔΔΑ, απόφαση της 28/2/2012, Σαμαράς κατά Ελλάδας

⁶¹ ΕΔΔΑ, απόφαση της 27/7/2006, Καϊα κατά Ελλάδας, ΕΔΔΑ, απόφαση της 4/6/2009, Σιάσιος κλπ κατά Ελλάδας, ΕΔΔΑ, απόφαση της 2/7/2009, Βαφειάδης κατά Ελλάδας, ΕΔΔΑ, απόφαση της 29/10/2009, Σηυναεν κατά Ελλάδας, ΕΔΔΑ, απόφαση της 26/11/2009, Tabesh κατά Ελλάδας, ΕΔΔΑ, απόφαση της 25/10/2011, Ibram κλπ κατά Ελλάδας, ΕΔΔΑ, απόφαση της 17/7/2012, Lica κατά Ελλάδας

⁶² ΕΔΔΑ, απόφαση της 22/7/2010, Α.Α. κατά Ελλάδας, ΕΔΔΑ, απόφαση της 21/6/2011, Efremidze κατά Ελλάδας, ΕΔΔΑ, απόφαση της 5/4/2011, Rahimi κατά Ελλάδας, ΕΔΔΑ, απόφαση της 31/7/2012, Mahmundi κλπ κατά Ελλάδας

⁶³ ΕΔΔΑ, απόφαση της 11/3/2004, G.B. κατά Βουλγαρίας

κρατούμενου⁶⁴, τη μη λήψη ειδικών μέτρων εντός των φυλακών, προκειμένου να επιτραπεί στους κρατούμενους που πάσχουν από σημαντικές σωματικές αναπηρίες να ικανοποιούν τις καθημερινές προσωπικές ανάγκες τους, κατά τρόπο συμβατό με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια⁶⁵, την επιβολή μιας θεραπείας χωρίς την ελεύθερη, ρητή και ενημερωμένη συναίνεση ενός πνευματικά υγιούς ενηλίκου, η οποία δεν είναι συμβατή με το δικαίωμα του στη φυσική ακεραιότητα και a fortiori με την ΕΣΔΑ⁶⁶, την παρουσία των κατηγορουμένων στο ακροατήριο μέσα σε ένα μεταλλικό κλουβί⁶⁷, ενώ τονίζεται ότι μορφές της μίας κατηγορίας πράξεων μπορούν να ενταχθούν στην άλλη, λόγω της ευμετάβλητης και «ζωντανής» φύσης των σύγχρονων κοινωνιών που διαμορφώνουν την ερμηνεία της ΕΣΔΑ⁶⁸.

4.1.2 Επιτροπή Πρόληψης Βασανιστηρίων (ΕΠΒ ή CPT)

Α. Γενικά

Ένα ιδιαιτέρως σημαντικό όργανο στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης, επιφορτισμένο με τον έλεγχο της τήρησης των προϋποθέσεων που θέτει η ΕΣΔΑ και ιδιαίτερα της απαγόρευσης των βασανιστηρίων, της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, είναι Ευρωπαϊκή

⁶⁴ ΕΔΔΑ, απόφαση της 10/3/2009, Paladi κατά Μολδαβίας

⁶⁵ ΕΔΔΑ, απόφαση της 24/10/2006, Vincent κατά Γαλλίας

⁶⁶ ΕΔΔΑ, απόφαση της 10/5/2012, Λιάρτης κατά Ελλάδας

⁶⁷ ΕΔΔΑ, απόφαση της 27/1/2009, Ramishvili και Kokhreidze κατά Γεωργίας

⁶⁸ Η ίδια διαπίστωση παρατηρείται και σε ΕΔΔΑ, απόφαση της 17/10/1986, Rees κατά Ηνωμένου Βασιλείου, παρ. 47, καθώς και σε ΕΔΔΑ, απόφαση της 25/2/1978, Tyrer κατά Ηνωμένου Βασιλείου, παρ. 21, όπου διατυπώνεται ότι η ΕΣΔΑ είναι ένα «ζωντανό εργαλείο» (a living instrument) που πρέπει να ερμηνεύεται στο φως των σύγχρονων συνθηκών (in the light of present – day conditions), μία ερμηνευτική αρχή, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως το μεθοδολογικό υπόβαθρο του δικαστικού «ακτιβισμού» του Στρασβούργου. Τούτο συνεπάγεται ότι το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του τόσο την τυχόν εξέλιξη του εσωτερικού δικαίου της πλειονότητας των συμβαλλομένων κρατών προς την κατεύθυνση της πληρέστερης προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων, ώστε να κρίνει κατά πόσο η υστέρηση συγκεκριμένου κράτους μπορεί να γίνει ανεκτή ή όχι, όσο και τις ενδεχόμενες επιστημονικές και κοινωνικές εξελίξεις. Βλ. Βάγια Μ., Απάνθρωπη και/ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία, σε Μηχανισμοί προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου. Διεθνείς πράξεις, θεωρία και πρακτική. Δημοσιεύματα Έδρας UNESCO Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Διεύθυνση: Νάσκου – Περράκη Π., Συμβολή: Χαϊνογλου Κ., Βάγια Μ., 2008, σελ. 371 επ. Ρούκουνα Ε., Διεθνής προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου., 1995, σελ. 139 επ.

επιτροπή για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής συμπεριφοράς ή τιμωρίας⁶⁹.

Το όνομα της δηλώνει δύο βασικά χαρακτηριστικά ως προς την επιτροπή. Αφενός η λέξη "ευρωπαϊκή", χρησιμοποιείται για να καταδείξει όχι ένα τοπικό χαρακτηριστικό, δηλ. δεν αφορά την ευρωπαϊκή ήπειρο γεωγραφικά, αλλά δηλώνει τη σχέση με το Συμβούλιο της Ευρώπης και τα κράτη μέλη αυτού, είναι ένα στοιχείο πολιτικό και δηλώνει τη σύνδεση με τον διεθνή οργανισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης. Αφετέρου η ονομασία της επιτροπής δηλώνει με μια πρώτη κιόλας ανάγνωση το ευρύ πεδίο αρμοδιοτήτων της επιτροπής, το οποίο δεν εξαντλείται στα βασανιστήρια αλλά περιλαμβάνει και συμπεριφορές/πρακτικές που θεωρούνται απάνθρωπες ή εξευτελιστικές (*ζητήματα που κάθε φορά κρίνονται πραγματικά*).

Η ΕΠΒ αποτελείται από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες με ποικίλη κατάρτιση (περιλαμβάνει νομικούς, γιατρούς και ειδικούς σε θέματα φυλακών ή αστυνομίας). Τα μέλη εκλέγονται από την Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης και αντιστοιχούν ο καθένας σε κάθε Κράτος Μέλος. Τα μέλη υπηρετούν υπό την προσωπική τους ιδιότητα (δηλ. δεν εκπροσωπούν το Κράτος σε σχέση με το οποίο έχουν εκλεγεί.) **Για να εξασφαλιστεί μεγαλύτερη ανεξαρτησία, τα μέλη δεν επισκέπτονται το Κράτος από το οποίο προέρχονται.** Η ΕΠΒ δεν είναι διερευνητικό όργανο, αποτελεί μη-δικαιοδοτικό προληπτικό μηχανισμό που προστατεύει άτομα τα οποία στερούνται της ελευθερίας τους από τα βασανιστήρια και άλλες μορφές κακής μεταχείρισης. Συνεπώς συμπληρώνει την δικαστική εργασία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Β. Έλεγχος Συνθηκών Κράτησης

⁶⁹ Η ΕΠΒ ιδρύθηκε από την «Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας» του Συμβουλίου της Ευρώπης που τέθηκε σε ισχύ το 1989.

Ως προς τις συνθήκες κράτησης η ΕΠΒ έχει δημοσιεύσει μία γενική έκθεση σχετικά με τα **Πρότυπα των συνθηκών κράτησης (CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2011)**, στην οποία περιλαμβάνονται κανόνες σχετικοί με την κράτηση, όπως διαμορφώθηκαν μετά από τις επισκέψεις-ελέγχους της επιτροπής σε διάφορα κράτη-μέλη και τις αντίστοιχες εκθέσεις που δημοσιεύτηκαν. Παρακάτω θα αναλυθούν εν συντομία τα Πρότυπα της ΕΠΒ, με ιδιαίτερη μνεία σε αυτά που αφορούν κυρίως την **κράτηση στην αστυνομία**.

Σχετικά με την **κράτηση από όργανα επιβολής του νόμου**, σύμφωνα με τη 2^η Γενική Έκθεση της ΕΠΒ [CPT/Inf (92) 3] αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία σε τρία δικαιώματα των κρατούμενων. **Το δικαίωμα του συγκεκριμένου ατόμου το γεγονός της κράτησής του να μπορεί να κοινοποιείται σε τρίτο μέρος της επιλογής του** (μέλος της οικογένειας, φίλο, προξενείο), **το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο** και **το δικαίωμα να ζητά ιατρική εξέταση** από γιατρό της επιλογής του (πέραν οποιασδήποτε ιατρικής εξέτασης που πραγματοποιείται από γιατρό που κάλεσαν οι αστυνομικές αρχές).⁷⁰ Αυτοί είναι, κατά τη γνώμη της ΕΠΒ, **τρεις θεμελιώδεις μηχανισμοί προστασίας ενάντια στην κακομεταχείριση ατόμων που κρατούνται** και θα πρέπει να ισχύουν **από την αρχή της στέρησης της ελευθερίας**, ανεξάρτητα του πώς μπορεί να περιγραφεί σύμφωνα με το σχετικό νομικό σύστημα (σύλληψη, κράτηση κλπ).

Οι κρατούμενοι θα πρέπει να ενημερώνονται **ρητά, χωρίς καθυστέρηση για όλα τα δικαιώματά τους**. Επιπλέον, όλες οι δυνατότητες που παρέχονται στις αρχές να καθυστερήσουν την άσκηση κάποιου από τα τελευταία δικαιώματα προκειμένου να προστατέψουν το συμφέρον της δικαιοσύνης, θα πρέπει να προσδιορίζονται σαφώς και η εφαρμογή τους να είναι αυστηρά περιορισμένη χρονικά. Όσον αφορά πιο

⁷⁰ Το δικαίωμα αυτό έχει στη συνέχεια τροποποιηθεί ως εξής: το δικαίωμα πρόσβασης σε γιατρό, περιλαμβανομένου του δικαιώματος εξέτασης, αν το άτομο που κρατείται το επιθυμεί, από γιατρό της επιλογής του (πέραν οποιασδήποτε ιατρικής εξέτασης πραγματοποιήθηκε από γιατρό που κάλεσαν οι αστυνομικές αρχές).

συγκεκριμένα τα δικαιώματα πρόσβασης σε δικηγόρο και την αίτηση ιατρικής εξέτασης από γιατρό εκτός εκείνου που κάλεσε η αστυνομία, συστήματα με τα οποία, κατ' εξαίρεση, δικηγόροι και γιατροί μπορούν να επιλεγούν από προκαθορισμένες λίστες που έχουν δημιουργηθεί σε συμφωνία με τις σχετικές επαγγελματικές οργανώσεις, θα πρέπει να απομακρύνουν οποιαδήποτε ανάγκη καθυστέρησης της άσκησης αυτών των δικαιωμάτων.

Η **πρόσβαση** των κρατουμένων **σε δικηγόρο** θα πρέπει να περιλαμβάνει το **δικαίωμα επικοινωνίας και επίσκεψης από το δικηγόρο** (και στις δυο περιπτώσεις υπό συνθήκες που εγγυώνται την εμπιστευτικότητα των συζητήσεών τους) καθώς και, ουσιαστικά, το **δικαίωμα του σχετικού ατόμου να έχει το δικηγόρο του παρόντα κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων.**

Σχετικά με την **ιατρική εξέταση** κρατουμένων ατόμων, όλες οι τέτοιου είδους εξετάσεις θα πρέπει να πραγματοποιούνται **σε μέρη στα οποία οι αστυνομικοί δεν μπορούν να ακούσουν και κατά προτίμηση ούτε να δουν.** Επιπλέον, τα αποτελέσματα κάθε εξέτασης καθώς και οι σχετικές δηλώσεις από τον κρατούμενο και τα συμπεράσματα του γιατρού θα πρέπει να καταγράφονται επίσημα από το γιατρό και να διατίθενται στον κρατούμενο και το δικηγόρο του.

Όσον αφορά τη **διαδικασία της ανάκρισης**, η ΕΠΒ θεωρεί ότι θα πρέπει να υπάρχουν σαφείς κανόνες ή κατευθυντήριες γραμμές για τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να πραγματοποιούνται οι συνεντεύξεις⁷¹ της αστυνομίας. Θα πρέπει να αναφέρουν μεταξύ άλλων τα εξής ζητήματα: την **ενημέρωση του κρατουμένου για τα στοιχεία (όνομα ή / και αριθμό) των παρευρισκόμενων** στη συνέντευξη, την **επιτρεπτή διάρκεια** μιας συνέντευξης, τις περιόδους ανάπαυσης μεταξύ των συνεντεύξεων και τα διαλείμματα κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, τα μέρη στα οποία μπορεί να πραγματοποιηθούν συνεντεύξεις, αν ο κρατούμενος πρέπει να παραμείνει

⁷¹ Ο όρος «συνέντευξη» χρησιμοποιείται στην επίσημη ελληνική έκδοση της CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2011

όρθιος κατά τη διάρκεια της ανάκρισης, τη συνέντευξη ατόμων που βρίσκονται κάτω από την επήρεια ναρκωτικών, αλκοόλ κλπ. Θα πρέπει επίσης να απαιτείται η συστηματική καταγραφή της ώρας έναρξης και λήξης των συνεντεύξεων, των αιτημάτων του κρατουμένου κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης και των ατόμων που ήταν παρόντα κατά τη διάρκεια κάθε συνέντευξης. Η ΕΠΒ υποστηρίζει ότι η ηλεκτρονική καταγραφή των συνεντεύξεων της αστυνομίας είναι άλλος ένα μηχανισμός προφύλαξης ενάντια στην κακομεταχείριση των κρατουμένων (καθώς επίσης ότι έχει σημαντικά πλεονεκτήματα για την αστυνομία).

Επιπλέον, η ΕΠΒ υποστηρίζει ότι η καθιέρωση **ενός ανεξάρτητου μηχανισμού εξέτασης καταγγελιών** για τη μεταχείριση κατά τη διάρκεια της προφυλάκισης είναι ένας απαραίτητος μηχανισμός προφύλαξης.

Ιδιαίτερα **ως προς τις συνθήκες κράτησης στα αστυνομικά τμήματα** τονίζεται ότι η κράτηση υπό τη δικαιοδοσία της αστυνομίας είναι κατ' αρχήν σχετικά **μικρής διάρκειας**. Συνεπώς, οι συνθήκες κράτησης δεν μπορεί να αναμένεται να είναι τόσο καλές στα αστυνομικά τμήματα όπως σε άλλα μέρη κράτησης όπου τα άτομα μπορεί να παραμείνουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Ωστόσο, θα πρέπει να ικανοποιούνται ορισμένες **στοιχειώδεις υλικές απαιτήσεις**.

Όλα τα **κελιά της αστυνομίας** θα πρέπει να έχουν **λογικό μέγεθος** για τον αριθμό των ατόμων που συνηθίζουν να στεγάζουν και να έχουν **επαρκή φωτισμό** (δηλ. αρκετό για διάβασμα, με εξαίρεση τις περιόδους ύπνου) και **εξαερισμό**. Κατά προτίμηση τα κελιά θα πρέπει να έχουν φυσικό φως. Επιπλέον, τα κελιά θα πρέπει να είναι εξοπλισμένα με **μέσα ξεκούρασης** (π.χ. σταθερή καρέκλα ή πάγκο) και σε κρατουμένους υποχρεωμένους να διανυκτερεύσουν, θα πρέπει να παρέχεται **καθαρό στρώμα και κουβέρτες**.

Στους **κρατουμένους** θα πρέπει να επιτρέπεται να **ικανοποιούν τις φυσικές τους ανάγκες** όταν **χρειάζεται σε καθαρές και υγιεινές συνθήκες** και να τους παρέχονται επαρκείς εγκαταστάσεις για να πλυθούν.

Θα πρέπει να τους παρέχεται **τροφή** σε κατάλληλες ώρες περιλαμβανομένου τουλάχιστον ενός πλήρους γεύματος (δηλ. κάτι πιο ουσιώδες από ένα σάντουιτς) καθημερινά.⁷²

Το ζήτημα του τι αποτελεί λογικό μέγεθος για ένα αστυνομικό κελί (ή οποιονδήποτε τύπο καταλύματος κρατούμενου) είναι μια δύσκολη ερώτηση. Πολλοί παράγοντες πρέπει να ληφθούν υπόψη όταν γίνεται μια τέτοια αξιολόγηση. Ωστόσο, οι αντιπροσωπείες της ΕΠΒ δίνουν μια κατευθυντήρια γραμμή στον τομέα αυτό. Το παρακάτω **κριτήριο** (που θεωρείται **επιθυμητό** παρά ελάχιστο πρότυπο) χρησιμοποιείται προς το παρόν όταν αξιολογούνται **τα αστυνομικά κελιά για έναν κρατούμενο για παραμονή πάνω από λίγες ώρες: περίπου 7 τετραγωνικά μέτρα, 2 μέτρα ή περισσότερο μεταξύ των τοίχων, 2,5 μέτρα μεταξύ του ταβανιού και του πατώματος.**

Στην 6^η Γενική Έκθεση [CPT/Inf (96) 21] τονίζεται ότι **η περίοδος η οποία μεσολαβεί αμέσως μετά τη στέρηση της ελευθερίας είναι εκείνη κατά την οποία ο κίνδυνος εκφοβισμού και σωματικής κακομεταχείρισης είναι μεγαλύτερος.** Συνεπώς, η δυνατότητα για τους κρατούμενους να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου είναι ένας θεμελιώδης μηχανισμός προστασίας κατά της κακομεταχείρισης. Η ύπαρξη αυτής της δυνατότητας θα έχει αποθαρρυντική επίδραση σε αυτούς που έχουν την πρόθεση να κακομεταχειριστούν προφυλακισμένους. Επιπλέον, ένας δικηγόρος βρίσκεται στην καλύτερη θέση να λάβει τα κατάλληλα μέτρα εάν προκύψει κακή μεταχείριση.

Η ΕΠΒ αναγνωρίζει ότι προκειμένου να προστατευθούν τα συμφέροντα της δικαιοσύνης, μπορεί κατ' εξαίρεση να είναι απαραίτητη η καθυστέρηση για ορισμένο χρονικό διάστημα της πρόσβασης του κρατούμενου σε συγκεκριμένο δικηγόρο που επελέγη από αυτόν. Ωστόσο, αυτό δεν θα πρέπει να έχει σαν αποτέλεσμα την ολοκληρωτική άρνηση του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο κατά την εν λόγω περίοδο. Σε τέτοιες

⁷² Η ΕΠΒ επίσης υποστηρίζει επίσης ότι σε άτομα που είναι προφυλακισμένα για 24 ώρες ή περισσότερο, θα πρέπει, όσο είναι δυνατό, να προσφέρονται υπαίθριες ασκήσεις καθημερινά.

περιπτώσεις, πρόσβαση σε άλλο, ανεξάρτητο δικηγόρο που μπορεί να τυγχάνει εμπιστοσύνης να μη βάλει σε κίνδυνο τα νόμιμα συμφέροντα της αστυνομικής έρευνας θα πρέπει να κανονιστεί.

Για να διασφαλιστεί το **δικαίωμα ενημέρωσης** χωρίς καθυστέρηση, όπως αυτό διατυπώθηκε στη 2^η Γενική Έκθεση, η ΕΠΒ φρονεί ότι **ένα έντυπο που να περιγράφει αυτά τα δικαιώματα με απλό τρόπο θα πρέπει να δίνεται συστηματικά στους κρατούμενους από την αρχή της κράτησής τους**. Επιπλέον, από τα σχετικά άτομα θα πρέπει να ζητηθεί να υπογράψουν μια δήλωση που βεβαιώνουν ότι έχουν ενημερωθεί για τα δικαιώματά τους.

Επιπλέον, στη 12^η Γενική Έκθεση [CPT/Inf (2002) 15] έχει διατυπωθεί ότι είναι ουσιαστικής σημασίας για την καλή λειτουργία της κοινωνίας, η αστυνομία να έχει την εξουσία να συλλαμβάνει, και να κρατεί προσωρινά και να ανακρίνει ύποπτους για ποινικά αδικήματα και άλλες κατηγορίες ατόμων. Ωστόσο, οι εξουσίες αυτές φέρουν εγγενώς μαζί τους τον κίνδυνο του εκφοβισμού και της σωματικής κακομεταχείρισης. Η ουσία της εργασίας της ΕΠΒ είναι να αναζητεί τρόπους μείωσης του κινδύνου στο απολύτως ελάχιστο χωρίς να εμποδίζει αδικαιολόγητα την αστυνομία στην άσκηση των καθηκόντων της.

Η **ανάκριση υπόπτων για εγκληματικές ενέργειες** είναι μια ειδικευμένη εργασία που χρειάζεται συγκεκριμένη εκπαίδευση αν πρόκειται να εκτελεστεί με ικανοποιητικό τρόπο. Πρώτον και κύριον, ο **ακριβής στόχος μιας τέτοιας ανάκρισης** θα πρέπει να είναι απολύτως ξεκάθαρος: ο στόχος αυτός θα πρέπει να είναι να αποκτηθούν ακριβείς και αξιόπιστες πληροφορίες προκειμένου να ανακαλυφθεί η αλήθεια για τα υπό έρευνα θέματα, **όχι να ληφθεί μια ομολογία από κάποιον που ήδη θεωρείται ένοχος, στα μάτια των αξιωματικών που παίρνουν τη συνέντευξη**. Επιπλέον, η παροχή κατάλληλης εκπαίδευσης, που διασφαλίζει την υπακοή των οργάνων επιβολής του νόμου στον προαναφερθέντα στόχο θα διευκολυνθεί κατά πολύ από την κατάρτιση ενός

κώδικα συμπεριφοράς για αυτούς που ανακρίνουν υπόπτους εγκληματικών ενεργειών.

Οι αντιπροσωπείες της ΕΠΒ έχουν μιλήσει με σημαντικό αριθμό κρατουμένων σε διάφορες χώρες, που έχουν κάνει αξιόπιστες δηλώσεις ότι έχουν υποστεί σωματική κακομεταχείριση ή με διαφορετικό τρόπο εκφοβισμό ή απειλή από τους αστυνομικούς που προσπαθούσαν να λάβουν ομολογίες κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων. Είναι αυτονόητο ότι ένα σύστημα ποινικής δικαιοσύνης που δίνει μεγάλη αξία σε *στοιχεία* ομολογίας δημιουργεί κίνητρα για τους αξιωματικούς που ασχολούνται με τη διερεύνηση του εγκλήματος, που συχνά βρίσκονται υπό πίεση για να επιτύχουν αποτελέσματα, να χρησιμοποιούν σωματικό ή ψυχολογικό καταναγκασμό. Στο πλαίσιο της πρόληψης των βασανιστηρίων και άλλων μορφών κακομεταχείρισης, είναι θεμελιώδους σημασίας να αναπτυχθούν μέθοδοι έρευνας του εγκλήματος ικανές να μειώσουν την εξάρτηση από ομολογίες και άλλα στοιχεία και πληροφορίες που λαμβάνονται μέσω ανακρίσεων, με σκοπό την εξασφάλιση καταδικών.

Στην έκθεση αυτή επαναλαμβάνεται η σημασία της ηλεκτρονικής καταγραφής των αστυνομικών «συνεντεύξεων», ως μηχανισμός προφύλαξης κατά της κακομεταχείρισης των κρατουμένων, διότι, υποστηρίζεται, ότι μια τέτοια εγκατάσταση μπορεί να παρέχει ένα πλήρες και αυθεντικό αρχείο της διαδικασίας της συνέντευξης, διευκολύνοντας πολύ με αυτό τον τρόπο την έρευνα οποιωνδήποτε ισχυρισμών κακομεταχείρισης. Αυτό είναι προς το συμφέρον και των ατόμων που έχουν υποστεί κακομεταχείριση από την αστυνομία και των αστυνομικών που αντιμετωπίζουν αβάσιμους ισχυρισμούς ότι έχουν αναμειχθεί σε σωματική κακομεταχείριση ή ψυχολογική πίεση. Η ηλεκτρονική καταγραφή των αστυνομικών συνεντεύξεων μειώνει επίσης την ευκαιρία για τους εναγόμενους να αρνηθούν αργότερα ψευδώς ότι παραδέχτηκαν ορισμένα πράγματα.

Η ΕΠΒ σε περισσότερες από μία περιπτώσεις, σε περισσότερες από μια χώρες, ανακάλυψε **γραφεία ανάκρισης** με ιδιαίτερα εκφοβιστικό

χαρακτήρα: για παράδειγμα, δωμάτια βαμμένα μαύρα και εξοπλισμένα με προβολείς που κατευθύνονται προς τη θέση του ατόμου που ανακρίνεται. Τέτοιου είδους εγκαταστάσεις δεν έχουν θέση σε μια αστυνομική υπηρεσία.

Εκτός του ότι πρέπει να έχουν επαρκή φωτισμό, θέρμανση και εξαερισμό, τα δωμάτια συνεντεύξεων θα πρέπει να επιτρέπουν σε όλους τους συμμετέχοντες στη διαδικασία της συνέντευξης να κάθονται σε καρέκλες παρόμοιου στιλ και επιπέδου άνεσης. **Ο αξιωματικός που παίρνει τη συνέντευξη δεν θα πρέπει να τοποθετείται σε κυρίαρχη (π.χ. υπερυψωμένη) ή απομακρυσμένη θέση σε σχέση με τον ύποπτο.** Επιπλέον, οι χρωματικοί συνδυασμοί θα πρέπει να είναι ουδέτεροι.

Σε ορισμένες χώρες, η ΕΠΒ έχει συναντήσει την πρακτική **να δένονται τα μάτια κρατουμένων**, ιδιαίτερα κατά τις περιόδους της ανάκρισης. Οι αντιπροσωπείες της ΕΠΒ έχουν λάβει διάφορες και συχνά αντικρουόμενες εξηγήσεις από τους αστυνομικούς σχετικά με το σκοπό αυτής της πρακτικής. Από τις πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν με την πάροδο των ετών, είναι ξεκάθαρο για την ΕΠΒ ότι σε πολλές, αν όχι στις περισσότερες περιπτώσεις, **το δέσιμο των ματιών γίνεται για να μην μπορούν τα άτομα να αναγνωρίσουν τα όργανα επιβολής του νόμου που τα κακομεταχειρίστηκαν.** Ακόμα και σε περιπτώσεις που δεν έχει προκύψει κακομεταχείριση, το δέσιμο των ματιών κατά την κράτηση, ιδιαίτερα κάποιου ο οποίος ανακρίνεται, είναι μια μορφή καταπιεστικής συμπεριφοράς, το αποτέλεσμα της οποίας για το εν λόγω πρόσωπο συχνά θα ισοδυναμεί με ψυχολογική κακομεταχείριση. Η ΕΠΒ συνιστά τη ρητή απαγόρευση του δεσίματος των ματιών των κρατουμένων.

Δεν είναι ασυνήθιστη για την ΕΠΒ η ανεύρεση **ύποπτων αντικειμένων** στους χώρους της αστυνομίας, όπως **ξύλινα ραβδιά, σκουπόξυλα, ρόπαλα του μπέιζμπολ, μεταλλικές ράβδους, κομμάτια από χονδρά ηλεκτρικά καλώδια, απομιμήσεις όπλων ή μαχαιριών.** Η παρουσία τέτοιων αντικειμένων έχει σε πάνω από μια περίπτωση προσδώσει αξιοπιστία στους ισχυρισμούς που έχουν λάβει

αντιπροσωπείες της ΕΠΒ ότι τα άτομα που κρατούνται στις εν λόγω εγκαταστάσεις έχουν απειληθεί ή / και χτυπηθεί με τέτοιου είδους αντικείμενα.

Μια κοινή εξήγηση που έχει δοθεί από τους αστυνομικούς σχετικά με τέτοιου είδους αντικείμενα είναι ότι έχουν κατασχεθεί από υπόπτους και θα χρησιμοποιηθούν σαν αποδεικτικά στοιχεία. Το γεγονός ότι τα εν λόγω αντικείμενα είναι συνήθως χωρίς σήμανση και συχνά έχουν βρεθεί σκορπισμένα στους χώρους (και σε μερικές περιπτώσεις τοποθετημένα πίσω από κουρτίνες ή σε ντουλάπια), μπορεί μόνο να προκαλέσει αμφιβολίες για τη σχετική εξήγηση. Για να διαλυθούν οι εικασίες για ανάρμοστη συμπεριφορά εκ μέρους των αστυνομικών και για να απομακρυνθούν πιθανές πηγές κινδύνου και για το προσωπικό και για τους κρατούμενους, αντικείμενα που κατάσχονται για να χρησιμοποιηθούν σαν αποδεικτικά στοιχεία θα πρέπει πάντα να φέρουν την κατάλληλη σήμανση, να είναι καταγεγραμμένα και να φυλάσσονται σε έναν ειδικό χώρο φύλαξης περιουσίας. Όλα τα άλλα αντικείμενα που αναφέρθηκαν παραπάνω θα πρέπει να απομακρυνθούν από τους χώρους της αστυνομίας.

Η ΕΠΒ έχει τονίσει σε αρκετές περιπτώσεις **το ρόλο των δικαστικών αρχών και των αρχών ποινικής δίωξης** σχετικά με την καταπολέμηση της κακομεταχείρισης από την αστυνομία.

Παραδείγματος χάρη, όλοι οι κρατούμενοι στους οποίους προτείνεται η παραπομπή στη φυλακή θα πρέπει αν παρουσιαστούν ενώπιον δικαστή ο οποίος πρέπει να αποφασίσει για το ζήτημα αυτό. Υπάρχουν ακόμα ορισμένες χώρες τις οποίες επισκέφθηκε η ΕΠΒ όπου αυτό δεν συμβαίνει. Η παρουσίαση του ατόμου ενώπιον δικαστή θα παρέχει μια έγκαιρη ευκαιρία στον ύποπτο εγκληματικής ενέργειας ο οποίος έχει υποστεί κακομεταχείριση να υποβάλει καταγγελία. Περαιτέρω, ακόμα και με την απουσία μιας ρητής καταγγελίας, ο δικαστής θα μπορέσει να αναλάβει δράση εγκαίρως αν υπάρχουν άλλες ενδείξεις κακομεταχείρισης (π.χ. εμφανή τραύματα, η γενική εμφάνιση ή συμπεριφορά ενός ατόμου)

Φυσικά, ο δικαστής θα πρέπει να λάβει τα κατάλληλα μέτρα όταν υπάρχουν ενδείξεις κακομεταχείρισης από την αστυνομία. Στο πλαίσιο αυτό, οποτεδήποτε ένοχοι εγκληματικής ενέργειας παρουσιαστούν ενώπιον δικαστή στο τέλος της κράτησης και ισχυριστούν ότι τους κακομεταχειρίστηκαν, ο δικαστής θα πρέπει αμέσως να καταγράψει τους ισχυρισμούς, να δώσει αμέσως εντολή ιατροδικαστικής εξέτασης και να λάβει τα απαραίτητα μέτρα που θα διασφαλίσουν τη σωστή διερεύνηση των ισχυρισμών. Μια τέτοια προσέγγιση θα πρέπει να ακολουθηθεί είτε το εν λόγω άτομο φέρει ορατά εξωτερικά τραύματα είτε όχι. Περαιτέρω, ακόμα και απουσία ρητού ισχυρισμού κακομεταχείρισης, ο δικαστής θα πρέπει να ζητήσει ιατροδικαστική εξέταση όποτε υπάρχουν άλλοι λόγοι να πιστεύει ότι ένα άτομο που παρουσιάστηκε ενώπιόν του θα μπορούσε να ήταν θύμα κακομεταχείρισης.

Η προσεκτική εξέταση από δικαστικές ή άλλες σχετικές αρχές όλων των καταγγελιών κακομεταχείρισης από όργανα επιβολής του νόμου και, όπου αρμόζει, η επιβολή κατάλληλης ποινής θα έχει σοβαρή αποτρεπτική επίδραση. Αντίθετα, **αν αυτές οι αρχές δεν αναλάβουν αποτελεσματική δράση για τις καταγγελίες που παραπέμπονται σε αυτές, τα όργανα επιβολής του νόμου που σκέπτονται την κακομεταχείριση των κρατουμένων τους, σύντομα θα πειστούν ότι μπορούν να ενεργούν με τον τρόπο αυτό χωρίς να τιμωρηθούν.**

Οι συνθήκες κράτησης στα κελιά της αστυνομίας πρέπει να πληρούν ορισμένες **βασικές απαιτήσεις**.

Πολλά κρατητήρια της αστυνομίας τα οποία επισκέφθηκε αντιπροσωπεία της ΕΠΒ, δεν συμμορφώνονται με αυτά τα ελάχιστα πρότυπα. Αυτό είναι ιδιαίτερα επιζήμιο για άτομα που έπειτα εμφανίζονται ενώπιον δικαστικής αρχής. Πολύ συχνά, τα άτομα εμφανίζονται ενώπιον δικαστή αφού περάσουν μια ή περισσότερες μέρες σε υποβαθμισμένα και βρόμικα κελιά, χωρίς να τους έχει παρασχεθεί η οφειλόμενη ανάπαυση και τροφή και η ευκαιρία να πλυθούν.

Το **καθήκον φροντίδας το οποίο οφείλουν οι αστυνομικοί στους κρατούμενους** περιλαμβάνει την ευθύνη να διασφαλίζουν την **ασφάλεια και τη σωματική ακεραιότητά τους**. Συνεπάγεται ότι η **κατάλληλη παρακολούθηση των περιοχών κράτησης** είναι ένα αναπόσπαστο στοιχείο του καθήκοντος φροντίδας που αναλαμβάνει η αστυνομία. Πρέπει να λαμβάνονται τα κατάλληλα μέτρα που διασφαλίζουν ότι οι κρατούμενοι είναι πάντα σε θέση να βρίσκονται σε άμεση επαφή με το προσωπικό φύλαξης.

Αρκετές φορές, οι αντιπροσωπείες της ΕΠΒ έχουν ανακαλύψει ότι τα κελιά της αστυνομίας είναι πολύ απομακρυσμένα από τους αστυνομικούς ή τα γραφεία στα οποία είναι συνήθως παρόντες αστυνομικοί και στερούντο επίσης μέσων (π.χ. ένα σύστημα κλήσης) που θα έδινε τη δυνατότητα στους κρατούμενους να προσελκύσουν την προσοχή ενός αστυνομικού. Κάτω από τέτοιες συνθήκες, υπάρχει σημαντικός κίνδυνος ότι δεν θα υπάρχει έγκαιρη ανταπόκριση σε επεισόδια διαφόρων ειδών (βία μεταξύ κρατουμένων, απόπειρες αυτοκτονίας, πυρκαγιές κλπ.).

Η ΕΠΒ έχει επίσης εκφράσει αμφιβολίες για την πρακτική που ακολουθείται σε ορισμένες χώρες, να υπάρχουν ξεχωριστοί χώροι κράτησης για κάθε επιχειρησιακό τμήμα ενός αστυνομικού ιδρύματος (ναρκωτικά, οργανωμένο έγκλημα, αντιτρομοκρατία) οι οποίοι έχουν προσωπικό από το ίδιο το τμήμα. Η Επιτροπή θεωρεί ότι μια τέτοια προσέγγιση θα πρέπει να απορρίπτεται υπέρ μιας *κεντρικής εγκατάστασης κράτησης*, που έχει προσωπικό από ξεχωριστό σώμα αστυνομικών που είναι ειδικά εκπαιδευμένοι για τέτοια λειτουργία φύλαξης. Αυτό είναι σχεδόν σίγουρο ότι θα αποδειχθεί ωφέλιμο από πλευράς πρόληψης της κακομεταχείρισης. Επιπλέον, η ανακούφιση ξεχωριστών επιχειρησιακών τμημάτων από τα καθήκοντα φύλαξη μπορεί κάλλιστα να αποδειχθεί πλεονεκτικό από πλευράς διοίκησης και υλικοτεχνικών προοπτικών.

Τέλος, η **επιθεώρηση των αστυνομικών εγκαταστάσεων από μια ανεξάρτητη αρχή** μπορεί να συνδράμει σημαντικά στην πρόληψη της

κακομεταχείρισης των κρατουμένων και γενικότερα, να βοηθήσει τη διασφάλιση ικανοποιητικών συνθηκών κράτησης. Για να είναι εντελώς αποτελεσματικές, **οι επισκέψεις** από μια τέτοια αρχή θα πρέπει να είναι και **τακτικές και απροειδοποίητες** και η σχετική αρχή θα πρέπει να είναι εξουσιοδοτημένη να παίρνει συνέντευξη από κρατούμενους κατ' ιδίαν. Επιπλέον, θα πρέπει να εξετάζει όλα τα θέματα που σχετίζονται με τη μεταχείριση των κρατουμένων: την καταγραφή της κράτησης, τις πληροφορίες που παρέχονται σε αυτούς για τα δικαιώματά τους και την πραγματική άσκηση αυτών των δικαιωμάτων, τη συμμόρφωση με τους κανόνες που διέπουν την ανάκριση υπόπτων για εγκληματικές ενέργειες και τις πραγματικές συνθήκες κράτησης.

Τα ευρήματα της προαναφερθείσας αρχής θα πρέπει να προωθούνται όχι μόνο στην αστυνομία αλλά επίσης και σε μια άλλη αρχή που είναι ανεξάρτητη από την αστυνομία.

4.1.3 Άλλα υπερεθνικά όργανα

Το ζήτημα της αστυνομικής βίας και της αποτελεσματικής διερεύνησης σχετικών καταγγελιών έχει βρεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τόσο της **Επιτροπής κατά των Βασανιστηρίων των Ηνωμένων Εθνών** όσο και της **Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας**. Και τα δύο όργανα αναγνωρίζουν το συγκεκριμένο ζήτημα ως πρόβλημα χωρίς να κάνουν ειδική αναφορά σε συγκεκριμένα περιστατικά. Επιπλέον, η **Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ** στην υπόθεση Καλαμιώτης⁷³ που αφορούσε κακομεταχείριση κατά τη σύλληψη έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2, παρ. 3 σε σχέση και με το άρθρο 7 του Διεθνούς Συμφώνου για Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα λόγω μη αποτελεσματικής και αμερόληπτης διερεύνησης της καταγγελίας από τις αρμόδιες αρχές, αφού η πειθαρχική διαδικασία περιορίστηκε στη διεξαγωγή άτυπης έρευνας, ο

⁷³ Kalamiotis v. Greece, Communication No 1486/2006, CCPR/C/93/D/1486/2006 (5 August 2008).

προσφεύγων και οι μάρτυρες δεν έτυχαν ακρόασης, και το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών απέρριψε την απόφαση βάσει της αστυνομικής διερεύνησης.

4.2 ΕΘΝΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

4.2.1 Εθνικά Δικαστήρια

Τα εθνικά Δικαστήρια, ως φορέας ελέγχου των συνθηκών κράτησης , ενεργοποιούνται, αφενός τα ποινικά, είτε με την υποβολή έγκλησης από παθόντα σχετικά με τις συνθήκες κράτησης του είτε μετά από καταγγελία του που ενεργοποιεί την άσκηση ποινικής δίωξης από τα αρμόδια εισαγγελικά όργανα, και αφετέρου τα πολιτικά, με την έγερση αγωγής συνήθως με σκοπό την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης του παθόντα μέσω της καταβολής αποζημίωσης.

Τα εθνικά δικαστήρια δεσμεύονται, όπως ήδη προεκτέθηκε, στην εφαρμογή των υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεων της ΕΣΔΑ από το άρθρο 28 του Συντάγματος. Ιδιαίτερα όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να ερμηνεύουν και εφαρμόζουν τον νόμο βάσει των άρθρων 2, 5, 6 και 7 του Συντάγματος και φυσικά βάσει της εσωτερικής σχετικής νομοθεσίας.

4.2.2 Ανεξάρτητες Αρχές

A. Συνήγορος του Πολίτη

Ο Συνήγορος του Πολίτη είναι μία ανεξάρτητη αρχή, επιφορτισμένη με την αρμοδιότητα ελέγχου εφαρμογής της ΕΣΔΑ και του Συντάγματος ως προς τα Δικαιώματα του ανθρώπου, είτε αυτεπαγγέλτως είτε μετά από υποβολή ατομικής αναφοράς, έχει δημοσιεύσει πληθώρα εκθέσεων σχετικά με τις συνθήκες κράτησης στα αστυνομικά κρατητήρια και τις παραβιάσεις της ΕΣΔΑ, ιδίως δε του άρθρου 3 αυτής.

Ήδη από το έτος 1999⁷⁴ ο ΣτΠ έχει επισημάνει ότι **οι συνθήκες διαβίωσης σε αστυνομικά κρατητήρια μπορούν να θεωρηθούν «εξευτελιστική μεταχείριση»** κατά την έννοια του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α.).

Τα σημαντικότερα προβλήματα που εντοπίζονται ως προς τις συνθήκες κράτησης στα αστυνομικά κρατητήρια, όπως αποτυπώνονται στις σχετικές εκθέσεις αυτοψίας του ΣτΠ είναι τα εξής: α) **ο κίνδυνος μετάδοσης λοιμωδών νοσημάτων**, κίνδυνος που απειλούσε τόσο τους κρατούμενους, ο αριθμός των οποίων ανερχόταν σε 20 κατά τον χρόνο των δημοσιευμάτων, όσο και τους αστυνομικούς⁷⁵, β) **ανεπαρκείς εγκαταστάσεις** από άποψη φωτισμού, καθαριότητας και υποδομών⁷⁶, γ) **ελλιπής χορήγηση πόσιμου νερού**⁷⁷, δ) **ο συνεχής εγκλεισμός των κρατουμένων** χωρίς την πρακτική δυνατότητα να περπατήσουν και να ασκηθούν για κάποιες ώρες κάθε ημέρα σε προαύλιο. Η έλλειψη κίνησης των κρατουμένων, των ποινικών και όσων βρίσκονται υπό απέλαση, αποτελεί σαφή ένδειξη ταπεινωτικής μεταχείρισης κατά τα όργανα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) (βλ. απόφαση Peers κατά Ελλάδας)⁷⁸, ε) **διάρκεια της κράτησης**⁷⁹, στ) **υπερδιπλάσιος αριθμός κρατουμένων από τον νομίμως προβλεπόμενο**(πρόβλεψη για κράτηση έως 80 ατόμων, ενώ κρατούνταν 207)⁸⁰, ζ) **ανεπαρκέστατες συνθήκες υγιεινής και καθαριότητας** (μόλις 6 τουαλέτες και 6 ντους

⁷⁴ Α.Τ. Ομόνοιας, Ετήσια Έκθεση 1999, σελ.79

⁷⁵ Έκθεση αυτοψίας στα κρατητήρια της Αστυνομικής Δ/νσης Χίου (29-10-2001)

⁷⁶ Ως ανωτέρω

⁷⁷ Ως ανωτέρω

⁷⁸ Ως ανωτέρω

⁷⁹ στην ίδια έκθεση επισημαίνεται ότι " Το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων προβαίνουν στη διαπίστωση ότι οι αστυνομικές συνθήκες κράτησης συνιστούν παράβαση της απαγόρευσης ταπεινωτικής μεταχείρισης (άρθρ.3 της ΕΣΔΑ), συνεκτιμώντας το γεγονός ότι δεν πρόκειται για 24ωρο διάστημα κράτησης (βλέπε απόφαση Dougoz κατά Ελλάδας του Δικαστηρίου του Στρασβούργου της 6-3-01, παρ.40,48). Πράγματι, ο χρόνος αστυνομικής κράτησης που είναι βραχύς για τις ανάγκες μιας μεταγωγής ή ενός αυτόφωρου, στην περίπτωση της απέλασης έγκειται συχνά σε αρκετές εβδομάδες ή και μήνες, αναλόγως των διαδικαστικών εμπλοκών, του εφικτού της απέλαση κλπ. Το φαινόμενο αυτό έχει μετατρέψει τη βασική λειτουργία των κρατητηρίων σε χώρους κράτησης παρανόμως εισερχομένων αλλοδαπών".

⁸⁰ Έκθεση αυτοψίας στα κρατητήρια του 7ου ορόφου του Αστυνομικού Μεγάρου Αττικής (10-12-2001)

για 207 κρατούμενους, ρούχα-κλινοσκεπάσματα- κλινοστρωμνή μη στοιχειωδώς καθαρά)⁸¹, η) **άσχημες συνθήκες διαβίωσης** (στους θαλάμους μετά βίας χωρούσαν να ξαπλώσουν οι κρατούμενοι, μέρος των διαδρόμων είχε μετασκευαστεί σε θαλάμους κρατουμένων, ο χώρος αεριζόταν ανεπαρκώς, αδύνατη ακόμα και η στοιχειώδης άσκηση των κρατουμένων)⁸², θ) **κράτηση αλλοδαπών υπό αυτές τις συνθήκες για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των 6 μηνών** εν αναμονή της διοικητικής τους απέλασης⁸³, ι) **έλλειψη εξωτερικής επικοινωνίας των κρατουμένων**⁸⁴, ια) **έλλειψη μόνιμης ιατρικής κάλυψης** και αντιμετώπιση των εξόδων φαρμάκων με την εθελοντική πρωτοβουλία της οργάνωσης "Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός"⁸⁵ και ιβ) **ελλιπής σίτιση των κρατουμένων**⁸⁶.

Ο ΣτΠ, με την κύρωση από την Ελλάδα, με το νόμο 4228/10-1-2014, του προαιρετικού πρωτοκόλλου της σύμβασης κατά των βασανιστηρίων (OPCAT) απέκτησε **ειδική αρμοδιότητα**, στην πρόληψη των βασανιστηρίων και άλλων μορφών σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Ο ΣτΠ ορίστηκε ως **"Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης"** και μπορεί να επισκέπτεται όλους τους χώρους στέρησης της ελευθερίας, με ή χωρίς προηγούμενη ενημέρωση των αρμόδιων αρχών που προΐστανται των αρχών αυτών. Αποστολή του Συνηγόρου, υπό τη νέα του αυτή ειδική αρμοδιότητα, είναι να προλαμβάνει και να ελέγχει τυχόν προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και να συμβάλλει στη βελτίωση των συνθηκών κράτησης σε χώρους όπως, μεταξύ άλλων, τα αστυνομικά τμήματα.

Στην πρώτη ειδική έκθεσή του για το έτος 2014 ως Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης, ο ΣτΠ επισημαίνει ότι **η στενότητα πόρων δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να δικαιολογήσει την παραβίαση του σκληρού πυρήνα των δικαιωμάτων των εγκλειστών σε κάθε είδους**

⁸¹ Ως ανωτέρω

⁸² ως ανωτέρω

⁸³ ως ανωτέρω

⁸⁴ Έκθεση αυτοψίας στους χώρους κράτησης αστυνομικών αρχών στην Κω

⁸⁵ ως ανωτέρω

⁸⁶ ως ανωτέρω

χώρους. Επίσης παρατηρεί όξυνση του ζητήματος της μακρόχρονης παραμονής ποινικών κρατουμένων στα αστυνομικά κρατητήρια, καθώς συνδέεται άρρηκτα με το συστημικό πρόβλημα της υπερπλήρωσης των φυλακών. Στην καθιερωμένη, ετήσια έκθεση του για το έτος 2014 ο ΣτΠ τονίζει ότι σε θέματα προϋποθέσεων και συνθηκών κράτησης, επαναλαμβάνεται και επιβεβαιώνεται το ιδιότυπο δίπολο ασφάλειας και ελευθερίας, καθώς ο Συνήγορος χειρίζεται όχι μόνο αναφορές των ίδιων των κρατουμένων, αλλά και παράπονα περιοίκων για τυχόν κινδύνους ασφάλειας από αυτή καθεαυτή την ύπαρξη και φύλαξη τέτοιων χώρων.

Στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι η Διεθνής Αμνηστία είχε διατυπώσει επιφυλάξεις ως προς το άρθρο 4 του νόμου 4228/2014, στο οποίο προβλέπεται ότι οι επισκέψεις του ΣτΠ ως εθνικού μηχανισμού πρόληψης επιτρέπονται «είτε δυνάμει εντολής που δόθηκε από δημόσια αρχή είτε με την υποκίνηση της είτε με τη συγκατάθεση ή τη συναίνεση της», θέτοντας έτσι περιορισμούς στις επισκέψεις, ενώ δεν υπάρχει αντίστοιχη διάταξη στο Προαιρετικό Πρωτόκολλο που να περιορίζει την εντολή ενός Εθνικού Προληπτικού Μηχανισμού.

Β. Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ)

Η ΕΕΔΑ αποτελεί συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και έχει ως αποστολή αφενός τη διαρκή παρακολούθηση αυτών των θεμάτων, τη δημόσια ενημέρωση και την προώθηση της σχετικής έρευνας, την ανταλλαγή εμπειριών σε διεθνές επίπεδο με ανάλογα όργανα διεθνών οργανισμών, όπως ο Ο.Η.Ε., το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο Ο.Α.Σ.Ε. ή άλλων κρατών και αφετέρου τη διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής σε θέματα του αντικειμένου της⁸⁷.

Η ΕΕΔΑ ασχολήθηκε για πρώτη φορά με το ζήτημα των συνθηκών κράτησης –γενικά- στην Ελλάδα ήδη από το 2001, όταν δημοσίευσε την πρώτη έκθεσή της για το ζήτημα⁸⁸, στηριζόμενη κυρίως στα πορίσματα της

⁸⁷ <http://www.nchr.gr/index.php/el/2013-04-03-10-13-40/2013-04-03-10-15-59>

⁸⁸ ΕΕΔΑ, «Προτάσεις για τις συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα», Έκθεση 2001, σελ. 143 επ.

ΕΠΒ για τη χώρα το 1999. Η ΕΕΔΑ εξέτασε εκ νέου το θέμα τον Ιανουάριο του 2003, διατυπώνοντας προς την πολιτεία μία σειρά από προτάσεις που βασιζόνταν – κυρίως – στις παρατηρήσεις της ΕΠΒ μετά από την τακτική της επίσκεψη στην χώρα τον Σεπτέμβριο του 2001, κατά την διάρκεια της οποίας είχε, μάλιστα, υπάρξει συνάντηση με το προεδρείο της ΕΕΔΑ. Εκτός από τα πορίσματα της ΕΠΒ, η εισήγηση είχε συνεκτιμήσει και τις παρατηρήσεις της Επιτροπής κατά των Βασανιστηρίων των Ηνωμένων Εθνών, τις παρατηρήσεις του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα του ανθρώπου για τις συνθήκες κράτησης κατά την επίσκεψή του στην Ελλάδα το 2002, και τις απαντήσεις των ελληνικών αρμοδίων αρχών⁸⁹. Στη συνέχεια, τον Ιανουάριο του 2004 η ΕΕΔΑ επεξεργάστηκε και κατέθεσε προς τους αρμόδιους φορείς, πρόταση κύρωσης από την Ελλάδα του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων⁹⁰.

Τον Μάρτιο του 2004 η Επιτροπή κατέθεσε κείμενο επισημάνσεων⁹¹ σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων στην Ελλάδα, στην αρμόδια Επιτροπή του ΟΗΕ, μετά από αίτημα της τελευταίας, στα πλαίσιο της εξέτασης της τέταρτης περιοδικής έκθεσης της χώρας. Επιπλέον, τον Φεβρουάριο του 2010 η ΕΕΔΑ υπέβαλε τις παρατηρήσεις της επί του Σχεδίου της 5ης και 6ης Περιοδικής Έκθεσης της Ελλάδας σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά των βασανιστηρίων⁹² που της απεστάλη από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Γενική Διεύθυνση Νομοθετικού Συντονισμού και Ειδικών Διεθνών Σχέσεων) και έχει συνταχθεί μετά από τις σχετικές απαντήσεις αρμόδιων Διευθύνσεων του Υπουργείου Δικαιοσύνης και του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη. Η ΕΕΔΑ

⁸⁹ ΕΕΔΑ, «Οι συνθήκες κράτησης το 2002 στην Ελλάδα», Έκθεση 2002, σελ. 249 επ.

⁹⁰ ΕΕΔΑ, «Απόφαση επί του θέματος της πρόληψης των βασανιστηρίων και άλλης σκληρής, απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας μέσω της κύρωσης και εφαρμογής από την Ελλάδα του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου της σχετικής Σύμβασης του ΟΗΕ», Έκθεση 2003, σελ. 245 επ.

⁹¹ ΕΕΔΑ, «Παρατηρήσεις σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης στην Ελλάδα», Έκθεση 2004, σελ. 571 επ.

⁹² Κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν. 1782/1988 (ΦΕΚ Α' 116) συμπεριλαμβανομένης και δήλωσης για τα άρθρα 21 & 22 της Σύμβασης.

στηριζόμενη σε δευτερογενείς πηγές –εκθέσεις διεθνών και εθνικών οργάνων ελέγχου, εκθέσεις διεθνών και εθνικών ΜΚΟ- αποφάσισε να επικεντρωθεί: α) στις συνθήκες σε αστυνομικά κρατητήρια β) στις συνθήκες σε χώρους κράτησης αλλοδαπών (τμήματα συνοριακής φύλαξης⁹³, «Ειδικοί Χώροι Παραμονής Αλλοδαπών») και γ) στο ζήτημα της αστυνομικής βίας στους ως άνω χώρους.

Στις 10.04.2008 υιοθέτησε μία εκτενή έκθεση σχετικά με τα «δικαιώματα των κρατουμένων και τις συνθήκες κράτησης στις ελληνικές φυλακές»⁹⁴. Επιπλέον, αποφασίστηκε **τα ζητήματα που άπτονται των συνθηκών κράτησης σε μη σωφρονιστικά καταστήματα να αποτελέσουν αντικείμενο αυτοτελούς επεξεργασίας σε ένα ύστερο στάδιο** (από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε δεν βρέθηκε να έχει συνταχθεί μέχρι στιγμής κάποια σχετική έκθεση).

4.3 Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)

Ένας «μη κυβερνητικός οργανισμός» είναι ένας νομικά συγκροτημένος οργανισμός που δημιουργήθηκε από φυσικά ή νομικά πρόσωπα που λειτουργεί ανεξάρτητα από κάθε κυβέρνηση. Ο όρος χρησιμοποιείται συνήθως μόνο για οργανώσεις που επιδιώκουν ορισμένους ευρύτερους κοινωνικούς στόχους που έχουν πολιτικές πτυχές, χωρίς να είναι εμφανώς πολιτικές οργανώσεις. Οι ΜΚΟ ορίζονται από την Παγκόσμια Τράπεζα ως *«διωτικοί οργανισμοί που ασκούν δραστηριότητα για να απαλύνουν τον πόνο, να προωθήσουν τα συμφέροντα των φτωχών, την προστασία του περιβάλλοντος, την παροχή βασικών κοινωνικών υπηρεσιών, ή αναλαμβάνουν την ανάπτυξη της κοινότητας»*. Ο όρος **μη κυβερνητικές οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.)** αποτελεί νεολογισμό και αποδίδει στα ελληνικά τον αγγλικό όρο *Non-Governmental Organisations* (NGOs). Ο όρος χρησιμοποιήθηκε αρχικά στο άρθρο 71 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ

⁹³ Οι χώροι κράτησης στα τμήματα συνοριακής φύλαξης, οι οποίοι στην ουσία είναι κρατητήρια, δεν προορίζονται αποκλειστικά για αλλοδαπούς. Επειδή, ωστόσο, βρίσκονται στα σημεία εισόδου της χώρας η συντριπτική πλειοψηφία των κρατουμένων είναι αλλοδαποί.

⁹⁴ ΕΕΔΑ, Έκθεση 2007, σελ. 209 επ.

για έναν συμβουλευτικό ρόλο για τις οργανώσεις που δεν είναι ούτε οι κυβερνήσεις ούτε τα κράτη μέλη⁹⁵.

Εν προκειμένω μας ενδιαφέρουν ΜΚΟ που ασχολούνται με τα δικαιώματα των κρατουμένων ή με τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα γενικότερα, όπως η Διεθνής Αμνηστία, οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα, Ο ερυθρός Σταυρός, η Human Rights Watch και πλήθος άλλων, οι οποίες δεχόμενες καταγγελίες ή κατόπιν επισκέψεων σε χώρους κράτησης, συντάσσουν εκθέσεις όπου περιγράφουν την κατάσταση, επισημαίνοντας κατάφωρες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε σχέση με το νομοθετικό πλαίσιο της χώρας, σχολιάζοντας συχνά την αναποτελεσματικότητα του κράτους να προστατεύσει τα βασικά δικαιώματα των κρατουμένων, προτείνοντας λύσεις και βελτιώσεις, καλώντας τους αρμόδιους φορείς να δώσουν απαντήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Η Κράτηση σε Αστυνομικό Κρατητήριο στην Ελλάδα

Στον παρόν κεφάλαιο θα γίνει αναφορά σε **περιπτώσεις κράτησης σε κρατητήρια των εγκαταστάσεων της ελληνικής αστυνομίας (αστυνομικά τμήματα, τμήματα ασφαλείας, ΓΑΔΑ κλπ)**, στις συνθήκες υπό τις οποίες λαμβάνει χώρα η κράτηση αυτή, καθώς και στον έλεγχο που ασκείται στις συνθήκες της κράτησης από τους φορείς που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο.

5.1 Περιπτώσιολογία

Όπως προεκτέθηκε στις εισαγωγικές παρατηρήσεις του τρίτου κεφαλαίου, σύμφωνα με το νόμο οι περιπτώσεις στις οποίες επιτρέπεται και λαμβάνει χώρα κράτηση σε αστυνομικό κρατητήριο είναι πολύ συγκεκριμένες⁹⁶: προσαγωγή, σύλληψη, κράτηση για αυτόφωρο

⁹⁵

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%B7_%CE%BA%CF%85%CE%B2%CE%B5%CF%81%CE%BD%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BF%CF%81%CE%B3%CE%AC%CE%BD%CF%89%CF%83%CE%B7

⁹⁶ Βλ. σελ. 28 (άρθρα 31,33, 243, 275, 276, 279, 281, 419 ΚΠΔ, άρθρα 30,31 ν. 3907/2011)

πλημμέλημα, αστυνομική προανάκριση, διοικητική κράτηση μεταναστών. Σε συνδυασμό μάλιστα με τη διάταξη του αρ. 66 του Σωφρονιστικού Κώδικα που ορίζει ότι **στα αστυνομικά κρατητήρια δεν επιτρέπεται η κράτηση υποδίκων ή καταδίκων** που προορίζονται για Σωφρονιστικό Κατάστημα, με εξαίρεση τον απολύτως αναγκαίο πριν την μεταγωγή χρόνο και εφόσον δεν είναι δυνατή η απευθείας μεταγωγή και παράδοση σ' αυτό (άρθρο 66 παρ. 6 Π.Δ. 141/1991) και τη διάταξη του άρθρου 552 παρ. 1 ΚΠΔ « Η έκτιση της ποινής που επιβλήθηκε με την καταδικαστική αμετάκλητη απόφαση γίνεται σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του ποινικού κώδικα και των ειδικών νόμων για την εκτέλεση των ποινών. Για την παράδοση εκείνου που καταδικάστηκε στη φυλακή, προκειμένου να εκτίσει τη στερητική της ελευθερίας ποινή... », συνάγεται ότι **κράτηση σε αστυνομικό τμήμα δεν προβλέπεται από το νόμο, εκτός από πολύ σύντομης διάρκειας**. Στις περιπτώσεις δε της διοικητικής κράτησης αλλοδαπών, όταν αυτή λαμβάνει χώρα κατά παρέκκλιση σε Α.Τ., πρέπει να τηρούνται οι όροι του ν. 3907/2011.

5.2 Συνθήκες Κράτησης στα αστυνομικά κρατητήρια

Αφού περιγράφηκε πλήρως το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει την κράτηση σε αστυνομικό κρατητήριο, θα επιχειρήσουμε να περιγράψουμε την πραγματική κατάσταση που επικρατεί στα αστυνομικά τμήματα προκειμένου να διαπιστώσουμε αν το πραγματικά πλούσιο και υπερπλήρες νομικό οπλοστάσιο τηρείται και αν όντως τα θεμελιώδη δικαιώματα των υπό κράτηση ατόμων προστατεύονται.

Για την περιγραφή των συνθηκών κράτησης θα χρησιμοποιηθούν οι αναφορές-εκθέσεις των αρμόδιων αρχών (εθνικών ή υπερεθνικών) μετά από επισκέψεις-αυτοψίες σε αστυνομικά κρατητήρια, αναφορές των ενώσεων υπαλλήλων που εργάζονται σε αστυνομικά τμήματα, καθώς και δημοσιεύματα από τον τύπο, ενώ η καταγραφή των συνθηκών γίνεται εστιασμένη αφενός στις **υλικοτεχνικές υποδομές** (εγκαταστάσεις,

πληθυσμός, υγιεινή κλπ) και αφετέρου στην **άσκηση αστυνομικής βίας** σε βάρος των κρατουμένων.

5.2.1 Εγκαταστάσεις - Υποδομές

Η ΕΠΒ το 2007 επισκέφθηκε αρκετά αστυνομικά τμήματα στην Αττική και στον Έβρο και έκρινε ότι οι συνθήκες ήταν κατάλληλες μόνο σε αυτά της Ακρόπολης, του Κολωνού και του Παλιού Φαλήρου, αλλά για κράτηση μικρού διαστήματος. Τα υπόλοιπα είχαν **πρόβλημα φυσικού αλλά και τεχνητού φωτισμού, εξαερισμού, καθαριότητας, υπερπληθυσμού και έλλειψη προαύλιου χώρου**. Στην επόμενη επίσκεψη το 2008, ως συμπερασματική παρατήρηση σημείωσε ότι οι **συνθήκες κράτησης παραμένουν ζοφερές** καθώς και ότι ο **υπερπληθυσμός** παραμένει ο κανόνας **επιδεινώνοντας την ήδη κακή υποδομή και τις συνθήκες υγιεινής** (παρ. 24- 25 έκθεσης 2008).

Τα προβλήματα που εντοπίστηκαν στους υπό εξέταση χώρους, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, πέραν του ζητήματος του υπερπληθυσμού⁹⁷ αφορούσαν: **μικρή ή καθόλου πρόσβαση σε φυσικό φως, επαρκή εξαερισμό, ελλιπή καθαριότητα ειδικά στους χώρους υγιεινής, έλλειψη ειδών υγιεινής, έλλειψη κρεβατιών και κουβερτών, έλλειψη προαύλιου χώρου ή/και ελλιπή χρήση αυτών**.

Το 2007 ο Συνήγορος του Πολίτη εξέδωσε πόρισμα με θέμα την **«Παραμονή «ποινικών» κρατουμένων σε αστυνομικά κρατητήρια»**⁹⁸. Μετά από καταγγελίες κρατουμένων σε αστυνομικά κρατητήρια της Θεσσαλονίκης ο ΣτΠ διενήργησε **αυτεπάγγελτη έρευνα**. Σύμφωνα με το πόρισμα, από το έτος 2005 και μετά παρατηρείται μία **σώρευση κρατουμένων σε χώρους αστυνομικής κράτησης της ευρύτερης περιοχής της Θεσ/κης**. Πέραν του **σημαντικού αριθμού αλλοδαπών που παραμένουν κρατούμενοι προκειμένου να απελαθούν**,

⁹⁷ Το ζήτημα του υπερπληθυσμού έχει επισημανθεί και από την Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων των ΗΕ στα συμπεράσματα και συστάσεις της προς την Ελλάδα το 2004.

⁹⁸ Συνήγορος του Πολίτη, «Παραμονή «ποινικών» κρατουμένων σε αστυνομικά κρατητήρια», Μάιος 2007

παρατηρείται **υψηλός αριθμός κρατουμένων, οι οποίοι βρίσκονται υπό μεταγωγή** με αποτέλεσμα αυτός ο πληθυσμός να παραμένει στα κρατητήρια **για διάστημα από 10 μέρες έως και τρεις ή παραπάνω μήνες**. Η μακρά παραμονή στα αστυνομικά κρατητήρια αποδίδεται στην άρνηση της Δικαστικής Φυλακής Θεσσαλονίκης να παραλάβει τους προορισμένους γι' αυτήν κρατούμενους. Ο ΣτΠ σημείωσε ότι **οι υποδομές των αστυνομικών κρατητηρίων είναι προορισμένες για την κράτηση ατόμων για πολύ μικρά διαστήματα**, είτε κατά την προδικασία είτε σε περίπτωση μεταγωγής. Για το λόγο αυτό **δεν εξασφαλίζουν συνθήκες σταθερής διαβίωσης, αλλά μόνο προσωρινής παραμονής**. Όπως, άλλωστε σημειώνει σύμφωνα με το άρθρο 66, παρ. 6 του ΠΔ 141/1991 «στα αστυνομικά κρατητήρια δεν επιτρέπεται η κράτηση υποδίκων ή καταδίκων που προορίζονται για Σωφρονιστικό Κατάστημα, με εξαίρεση τον απολύτως αναγκαίο πριν τη μεταγωγή χρόνο και εφόσον δεν είναι δυνατή η απευθείας μεταγωγή και παράδοση σ' αυτό».

Σε έκθεσή τους οι **Γιατροί Χωρίς Σύνορα** σύμφωνα με τα ευρήματα από τις αυτοψίες που διενεργήθηκαν, κατά τη διάρκεια των ετών 2013 και 2014, σε 27 αστυνομικά τμήματα, τμήματα συνοριακής φύλαξης, χώρους κράτησης του Λιμενικού και προ-αναχωρησιακά κέντρα σε όλη την Ελλάδα⁹⁹, εκφράζουν σοβαρές ανησυχίες σχετικά με την κατάσταση των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο που βρίσκονται σε διοικητική κράτηση σήμερα στην Ελλάδα. Αναφέρεται, δε, ενδεικτικά ότι ο εκτιμώμενος αριθμός των υπό διοικητική κράτηση μεταναστών και αιτούντων άσυλο, σύμφωνα με την επίσημη δυναμικότητα των χώρων κράτησης μεταναστών, υπερβαίνει τα 6.000 άτομα, ενώ άγνωστος αριθμός, ενδεχομένως **κάποιες χιλιάδες, κρατούνται σε αστυνομικά τμήματα σε όλη τη χώρα, σε ακατάλληλες έως εξευτελιστικές συνθήκες**.

⁹⁹ Αστυνομικά τμήματα, τμήματα συνοριακής φύλαξης, και χώροι κράτησης του Λιμενικού σε: Αττική (8), Αχαΐα (1), Κορινθία (1), Θεσπρωτία (2), Χαλκιδική (1), Έβρο (2), Ελληνο-Βουλγαρικά σύνορα (1), Ελληνο-Σκοπιανά σύνορα (2), Ελληνο-Αλβανικά σύνορα (1), Λέσβος (1), Σάμος (1), Λέρος (1), Χίος (1), Λήμνος (1). Προ-αναχωρησιακά κέντρα σε: Ξάνθη, Κόρινθο και Αμυδαλέζα.

Τονίζεται ότι **τα ιατρικά προβλήματα** στον πληθυσμό των υπό κράτηση μεταναστών και αιτούντων άσυλο κατά κανόνα **προκαλούνται ή επιδεινώνονται από τις συνθήκες και τη διάρκεια της κράτησης**, καθώς και από την **απουσία ή την ελλιπή παροχή ιατρικής μέριμνας**. Η εμπειρία των Γιατρών Χωρίς Σύνορα δείχνει ότι η κράτηση συνδέεται άμεσα με τα περισσότερα προβλήματα υγείας¹⁰⁰ για τα οποία οι υπό κράτηση μετανάστες χρειάζονται ιατρική φροντίδα. Σε πολλούς χώρους κράτησης, ιδίως στα αστυνομικά τμήματα και στο προ-αναχωρησιακό κέντρο της Κομοτηνής, οι **συνθήκες διαβίωσης είναι ακατάλληλες: Ανεπαρκείς συνθήκες υγιεινής, συνωστισμός, ανεπαρκής παροχή θέρμανσης και ζεστού νερού, ανεπαρκής εξαερισμός**. Όλοι αυτοί οι παράγοντες **σχετίζονται με την εμφάνιση και μετάδοση νοσημάτων του αναπνευστικού και γαστρεντερικού συστήματος, καθώς και με δερματολογικές παθήσεις**¹⁰¹.

Σύμφωνα με την εν λόγω έκθεση, **οι ανεπαρκείς ως εξευτελιστικές συνθήκες κράτησης**, που επικρατούν στα αστυνομικά τμήματα και τα τμήματα συνοριακής φύλαξης, οφείλονται στην έλλειψη συστήματος αρχικής ιατρικής εκτίμησης και παρακολούθησης και στην έλλειψη πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη, ενώ τονίζεται η επίπτωση των συνθηκών κράτησης στην ψυχική υγεία των κρατουμένων.

Στην από 27-3-2014 μηνυτήρια αναφορά ενώπιον της εισαγγελίας του Αρείου Πάγου¹⁰² της **Ένωσης Αστυνομικών Υπαλλήλων Θεσ/νικης**

¹⁰⁰ Οι κίνδυνοι για την υγεία των μεταναστών και αιτούντων άσυλο που σχετίζονται με την κράτηση έχουν επίσης αναφερθεί από το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Πρόληψη και τον Έλεγχο Νοσημάτων (ECDC) κατόπιν επίσκεψης κλιμακίου στην Ελλάδα το 2011

¹⁰¹ Τα συνηθέστερα ιατρικά προβλήματα, σύμφωνα με τα ιατρικά στοιχεία των MSF, κατά την περίοδο 2013-2014, αφορούσαν λοιμώξεις του ανώτερου αναπνευστικού συστήματος (24,7%), γαστρεντερικά προβλήματα (14,7%), μυοσκελετικά προβλήματα (13,7%), δερματικές παθήσεις (8,5%) και οδοντιατρικά προβλήματα (7,9%). Τα επαναλαμβανόμενα κρούσματα ψώρας που παρατηρούνται σε πολλούς χώρους κράτησης είναι επίσης ενδεικτικά, καθώς η εξάπλωση της ασθένειας συνδέεται άμεσα με τις κακές συνθήκες υγιεινής. Μόνο κατά τη διάρκεια του 2013, οι ομάδες των Γιατρών Χωρίς Σύνορα χρειάστηκε να υλοποιήσουμε δύο φορές παρέμβαση για τον έλεγχο της επιδημίας ψώρας στους περισσότερους από τους χώρους κράτησης όπου εργαζόμασταν. Σε ορισμένους χώρους κράτησης οι MSF διαπίστωσαν επίσης την απαράδεκτη πρακτική να διανέμεται ένα ξυραφάκι για χρήση από περισσότερα άτομα, θέτοντάς τα σε πιθανό κίνδυνο μετάδοσης νοσημάτων όπως HIV, ηπατίτιδα Β και C.

¹⁰² Αρ. Πρωτ.: 53/2014

και Κιλκίς τίγεται το ζήτημα της **χρόνιας κράτησης ποινικών κρατουμένων στα αστυνομικά καταστήματα.**

Στην εν λόγω αναφορά τονίζεται ότι με την ακολουθούμενη τακτική δεν επιτυγχάνεται ο στόχος του σωφρονισμού των ποινικών κρατουμένων, καθώς και ότι είναι φυσικό, δεδομένου ότι τα αστυνομικά κρατητήρια προορίζονται για κράτηση βραχέως χρονικού διαστήματος, όταν αυτή υπερβαίνεται, οι κρατούμενοι να αποκτούν αντικοινωνική συμπεριφορά. Σημειώνεται ότι το πρόβλημα αυτό είναι ακόμα πιο σύνθετο, αφού σε συνάρτηση με το πρόβλημα του κορεσμού των αστυνομικών κρατητηρίων, υπάρχει και το **ανεπίλυτο** πολλές φορές **φαινόμενο των ελλειπών μέτρων υγιεινής.** Αυτό συνήθως οφείλεται στο **συνωστισμό** που προκαλείται στους χώρους, καθώς και στις **ασθένειες** που κάτω από τις κρατούσες συνθήκες παίρνουν **μορφή επιδημίας,** απειλώντας ακόμα και τους εργαζόμενους.

Οι αστυνομικοί υπάλληλοι παραπονούνται ότι τα κρατητήρια των Α.Τ. ή των κατά τόπους Αστυνομικών Διευθύνσεων δεν είναι χώρος κράτησης των υποδίκων ούτε έκτισης των ποινών των καταδίκων. Εν τούτοις, κατά κανόνα ακυρώνονται στην πράξη όλες αυτές οι διατάξεις με την **παραμονή επί μακρώ, ήτοι για ολόκληρους μήνες, των υποδίκων και καταδίκων στα κρατητήρια της Αστυνομίας,** καθώς δεν υπάρχει χώρος για αυτούς στα Σωφρονιστικά καταστήματα. Αναφέρεται ενδεικτικά ότι σε Τμήματα της Γενικής Αστυνομικής Δ/σης Θεσσαλονίκης κατά μέσο όρο κρατούνταν, κατά τη στιγμή της αναφοράς,¹⁷⁰ κρατούμενοι (ποινικοί κατά ποσοστό 90%) και για 8 μήνες κατά μέσο όρο, ενώ στο Α.Τ. Κιλκίς κρατούνταν κατά κανόνα 10 κρατούμενοι (ποινικοί) για 4 μήνες κατά μέσο όρο, σε κρατητήριο χωρητικότητας 9 ατόμων.

Ως προς τα πρακτικά ζητήματα που δημιουργούνται από την κατάσταση αυτή, αναφέρεται ότι «τα αστυνομικά κρατητήρια υπολείπονται κατά πολύ από τα σωφρονιστικά καταστήματα αφού δεν προορίζονται για μακρά παραμονή κρατουμένων και συνακόλουθα δεν παρέχουν τις

αναγκαίες για μακρά διαβίωση υποδομές. Έτσι, **τα κρατητήρια αυτά διαθέτουν περιορισμένη επιφάνεια (τ.μ) και ανεπαρκείς χώρους υγιεινής** (λ.χ. από το Α.Τ. Αμπελοκήπων και το Τ.Α. Καλαμαριάς – Θεσσαλονίκη- μεταφέρουν κάθε 15 ημέρες με περιπολικό τους κρατούμενους σε άλλα Τμήματα ή στη ΓΑΔΘ για να κάνουν μπάνιο!), ενώ **στερούνται πλήρως χώρου που να επιτρέπει τον προαυλισμό των κρατουμένων**. Οι κρατούμενοι δε, κατά κανόνα υπερβαίνουν σε αριθμό το μέγιστο για το οποίο προορίζονται να φιλοξενούν τα κρατητήρια. Αυτονόητο είναι ότι κρατούμενοι επί μήνες σε κρατητήρια και κινούμενοι αποκλειστικά και μόνο στα ελάχιστα τετραγωνικά που τους αναλογούν στο κρατητήριο, εμφανίζουν προβλήματα στις αρθρώσεις και δυσκαμψία με την πάροδο του χρόνου. **Τεράστιο πρόβλημα αποτελούν οι συνθήκες υγιεινής**, που είναι σε **τριτοκοσμικό** σχεδόν **επίπεδο** με την καθαριότητα να μην αγγίζει ούτε τα στοιχειώδη επίπεδα, και κατ' επέκταση **ο κίνδυνος μετάδοσης μολυσματικών νόσων είναι διαρκώς ορατός**. Αναμφίβολα ανακύπτουν **ζητήματα ασφάλειας**, καθώς **τα κατά τόπους Τμήματα δεν διαθέτουν επιπλέον προσωπικό ή κάποια ειδική ομάδα** η οποία θα αναλαμβάνει τη φύλαξη των (πολυάριθμων) κρατουμένων. Έτσι οι αστυνομικοί, μέσα στον υπόλοιπο φόρτο εργασίας που τους δημιουργεί το ευρύτατο φάσμα των καθηκόντων με τα οποία είναι επιφορτισμένοι, είναι επιφορτισμένοι και με τη φύλαξη των κρατουμένων. Ο κίνδυνος μίας ομαδικής αντίδρασης ή μίας απόδρασης κρατουμένου είναι διαρκώς ορατός καθώς τα τμήματα δεν έχουν και την αριθμητική πολυτέλεια να διαθέτουν περισσότερους από έναν αστυνομικούς στη φύλαξη των κρατουμένων στα κρατητήριά τους. Είναι ενδεικτικό ότι μέσα σε διάστημα λίγων μηνών έχουν υπάρξει αρκετά κρούσματα απόπειρας απόδρασης από κρατητήρια. Αυτό έχει ως ένα ακόμα αποτέλεσμα, αστυνομικοί χωρίς να ευθύνονται για πειθαρχικά παραπτώματα και πολύ περισσότερο για ποινικά κολάσιμη συμπεριφορά, να οδηγούνται σε πειθαρχικό έλεγχο, ενίοτε και στη

Δικαιοσύνη, και να υφίστανται κυρώσεις χωρίς να ανάγονται τα συμβάντα αυτά σε οποιαδήποτε υπαιτιότητά τους».

Αντιστοίχως, η **Ένωση Αστυνομικών Υπαλλήλων Ροδόπης** έχει προβεί επανειλημμένως σε καταγγελίες-αναφορές¹⁰³, παραπονούμενη κυρίως για τον κίνδυνο που διατρέχει η υγεία των αστυνομικών λόγω της ανάγκης πραγματοποίησης συνεχών μεταγωγών κρατουμένων στο νοσοκομείο, κατά το προβλεπόμενο επισκεπτήριο των κρατουμένων, κατά τη διανομή των συνταγογραφημένων φαρμακευτικών σκευασμάτων, κατά την εποπτεία για την ασφαλή φύλαξη, από τη μη χορήγηση απολυμαντικών, γαντιών κ.λ.π. στους φρουρούς των κρατητηρίων. Επίσης, αναφέρεται ότι η κατάσταση αυτή προφανώς πλήττει τους κρατούμενους οι οποίοι διαμαρτύρονται συνεχώς για τις συνθήκες υγιεινής, για την **στενότητα του χώρου που τους αναγκάζει να κοιμούνται στο πάτωμα**, για την φασαρία που δημιουργούν κρατούμενοι που είναι ναρκομανείς, για την μη ύπαρξη δυνατότητας προαυλισμού τους και ζητούν επίμονα να μεταφερθούν στις Δικαστικές Φυλακές όπου οι συνθήκες είναι σαφώς καλύτερες.

5.2.2 Αστυνομική βία σε χώρους κράτησης

Σύμφωνα με τις εκθέσεις των ετών 2007 και 2008 της ΕΠΒ παρουσιάζεται **μεγάλος αριθμός καταγγελιών για κακομεταχείριση** κρατουμένων από αστυνομικούς μετά τη σύλληψή τους για διάπραξη αδικημάτων. Η καταγγελλόμενη κακομεταχείριση συνίστατο σε **σωματική βία** (κλωτσιές, μπουνιές και χτυπήματα με κλομπς), **συχνά μάλιστα κατά τη διάρκεια ανακρίσεων**. Ενώ ορισμένοι κρατούμενοι ισχυρίστηκαν ότι **αστυνομικοί τους είχαν απειλήσει** με τη χρήση διαφόρων αντικειμένων, ο αριθμός επίσημων καταγγελιών για κακομεταχείριση παράτυπων μεταναστών ήταν μικρός. Η καταγγελλόμενη κακομεταχείριση συνίστατο κυρίως σε χαστούκια, κλωτσιές και προφορικές προσβολές, καθώς και απόπειρες εκφοβισμού. Οι καταγγελίες, σε περιπτώσεις αλλοδαπών,

¹⁰³

ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. : 345/21-6-12

συχνά φαίνονταν να συνδέονται με καταστάσεις όπου ο αλλοδαπός δεν είχε κατανοήσει τις οδηγίες των οργάνων. Η ΕΠΒ κατέληξε, βάσει του συνόλου των πληροφοριών της κατά την επίσκεψη το 2008, στο συμπέρασμα ότι **τα άτομα που συλλαμβάνονται διατρέχουν σοβαρό κίνδυνο κακομεταχείρισης από τα όργανα της τάξης**. Επιπλέον, η ΕΠΒ επισήμανε ότι **τα δικαιώματα των κρατούμενων** όπως το δικαίωμα ενημέρωσης δικηγόρου ή συγγενικού προσώπου, πρόσβασης σε γιατρό και η ενημέρωση των αλλοδαπών για τα δικαιώματά τους σε γλώσσα που κατανοούν **δε γίνονται σεβαστά**.

Στην έκθεση της CPT μετά την επίσκεψη της στην Ελλάδα το έτος 2013 (4-6 Απριλίου), μεταξύ άλλων, θίγονται τα **ζητήματα της βάνουσης μεταχείρισης (χρήση σωματικής βίας) των υπό κράτηση σε αστυνομικά κρατητήρια**. Η επιτροπή εξέτασε καταγγελίες κρατουμένων που αφορούσαν τη **χρήση σωματικής και λεκτικής βίας από τα αστυνομικά όργανα προκειμένου να αποσπάσουν ομολογίες κατά τη διάρκεια της ανάκρισης**. Ειδικότερα, σύμφωνα με την ίδια έκθεση, στο Α.Τ. Κυψέλης κατά τη διάρκεια της **ανάκρισης** οι κρατούμενοι μεταφέρθηκαν **στο χώρο της τουαλέτας** όπου δέχονταν **χτυπήματα** (κλοτσιές, γροθιές, χαστούκια, χτυπήματα με κλομπ) και όταν κάποιοι (κρατούμενοι) παραπονέθηκαν στον προϊστάμενο του τμήματος, τα αστυνομικά όργανα αντέτειναν ότι εκείνοι τους επιτέθηκαν πρώτοι, ενώ επίσης όταν ζήτησαν γιατρό ή να τους **επιτραπεί η πρόσβαση στην τουαλέτα δέχτηκαν σωματική βία**. Αναφέρονται περιστατικά κατά τα οποία τα **ανακριτικά αστυνομικά όργανα είχαν καλυμμένα τα πρόσωπά τους και βασάνιζαν τον ανακρινόμενο ξεγυμνώνοντας τον, περιλούζοντας τον με παγωμένο νερό και τραβώντας του τα γεννητικά όργανα, τα οποία είχαν δέσει με κλωστή**. Ανάλογα περιστατικά αναφέρονται και για το Α.Τ. Ομόνοιας, ενώ γίνεται λόγος για **ξυλοδαρμό ανακρινόμενου ενώπιον άλλων κρατουμένων και εξαναγκασμό κάποιου να κοιμάται επί μία εβδομάδα στο πάτωμα εκτός κελιού, προκειμένου να «πάρουν ένα μάθημα» οι υπόλοιποι**. Σημειωτέον ότι **οι**

ανωτέρω καταγγελίες των κρατουμένων συνοδεύονταν από εμφανή σημάδια επί του σώματος τους (αιματώματα, εκδορές κλπ). Επιπλέον, στα Α.Τ. Δραπετσώνας, Κορυδαλλού και Ομόνοιας αλλοδαποί κρατούμενοι παραπονέθηκαν ότι δέχονταν **ρατσιστικές προσβολές** που τις πιο πολλές φορές συνοδεύονταν και από τη χρήση σωματικής βίας.

Στο σημείο αυτό θα γίνει αναφορά σε ορισμένα περιστατικά ακραίας αστυνομικής βίας κατά την κράτηση σε αστυνομικά τμήματα, όπως αυτά δημοσιεύτηκαν στην έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας για την Ελλάδα για το έτος 2012 με τίτλο Αστυνομική Βία στην Ελλάδα: όχι μόνο «μεμονωμένα περιστατικά»¹⁰⁴:

α) Ο Παναγιώτης Κουλουβάκος-Αθάνατος, μαθητής λυκείου, ηλικίας τότε 17 ετών, σύμφωνα με τις καταγγελίες υπέστη κακομεταχείριση από αστυνομικούς στην Πάτρα στις 10 Μαρτίου 2008 κατά τη σύλληψη και κράτησή του. [...] Παρ' όλο που ο ίδιος και οι φίλοι του δεν είχαν εμπλακεί σε οποιαδήποτε παράνομη συμπεριφορά, ένας από τους αστυνομικούς τον χτύπησε όταν αντιστάθηκε στη σύλληψη. [...] ακόμη και αφού είχε σταματήσει να αντιστέκεται, οι αστυνομικοί συνέχισαν να τον χτυπούν με κλομπ. Ένας τέταρτος αστυνομικός της μονάδας φέρεται να παρακολούθησε το περιστατικό χωρίς να αντιδράσει. Ο Παναγιώτης Κουλουβάκος-Αθάνατος και δύο από τους φίλους του οδηγήθηκαν στη συνέχεια στο αστυνομικό τμήμα. Ο μαθητής αφηγήθηκε: «Στο αστυνομικό τμήμα **οι αστυνομικοί μας έβριζαν και μας κορόιδευαν**. Ένας από τους αστυνομικούς που μας συνέλαβαν [...] **με πήγε στο διπλανό δωμάτιο, ενώ φορούσα ακόμη χειροπέδες, και με χτύπησε με το κλομπ του, και με γροθιές και κλωτσιές** [...] Κάποια στιγμή **με χτύπησε με το κλομπ στο κεφάλι** και τον οβέρκο. Ένωσα να ζαλίζομαι και έπεσα στο έδαφος. Τότε με έβαλε σε μια καρέκλα και συνέχισε να με χτυπά με το κλομπ και τις γροθιές του...». Αργότερα το ίδιο πρωί, ο Παναγιώτης και οι δύο φίλοι του οδηγήθηκαν ενώπιον των τοπικών δικαστικών αρχών. Τους απαγγέλθηκαν κατηγορίες

¹⁰⁴ https://www.amnesty.gr/wp-content/uploads/2012/07/Police-Violence-in-Greece_REPORT.pdf

για διάφορα αδικήματα, μεταξύ των οποίων απειλές και ύβρεις εναντίον αστυνομικών και απόπειρα πρόκλησης σωματικής βλάβης σε αστυνομικούς πετώντας τους μπουκάλια όταν τους πλησίασαν. Ο Παναγιώτης στη συνέχεια μεταφέρθηκε στο τοπικό νοσοκομείο όπου του παρασχέθηκε ιατρική περίθαλψη. **Εξετάστηκε επίσης από ιατροδικαστή στην Πάτρα την επομένη. Σύμφωνα με την ιατροδικαστική έκθεση, υπέστη, μεταξύ άλλων τραυμάτων, εκχυμώσεις στο αριστερό και το δεξί αυτί, πολλαπλές εκδορές στην περιοχή του τραχήλου και της κεφαλής, οίδημα στο δεξί μάγουλο και εκδορές στον αριστερό καρπό.** Η έκθεση συμπέρανε ότι τα περισσότερα από τα τραύματα που είχε υποστεί ο μαθητής ήταν **αποτέλεσμα άμεσων πληγμάτων.** Ο ανεξάρτητος **ιατρικός εμπειρογνώμων** που τον εξέτασε στις 14 Μαρτίου 2008 **συμπέρανε ότι ο τύπος των εκχυμώσεων που είχε υποστεί ο μαθητής έδειχνε χτυπήματα με αστυνομικό κλομπ.** Ο ανεξάρτητος ιατρικός εμπειρογνώμων, συμπέρανε επίσης ότι **τα τραύματα ενέπιπταν στην κατηγορία της «σοβαρής σωματικής βλάβης»** λόγω του οργάνου που χρησιμοποίησαν για να τον χτυπήσουν (κλομπ) και των περιοχών όπου υπέστη τα περισσότερα χτυπήματα (τράχηλο και κεφαλή). Σύμφωνα με τον ανεξάρτητο ιατρικό εμπειρογνώμονα, τα παραπάνω στοιχεία θα μπορούσαν να είχαν θέσει σε κίνδυνο τη ζωή του μαθητή ή να του είχαν προκαλέσει σοβαρή σωματική βλάβη. Μετά από μηνύσεις που υπέβαλε ο μαθητής, ξεκίνησε ποινική έρευνα και πειθαρχική έρευνα.

β) Στις 14 Ιανουαρίου 2011, ο Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος, μεταπτυχιακός φοιτητής και δημοσιογράφος, κατήγγειλε ότι την προηγούμενη τον συνέλαβαν αυθαίρετα και τον χτύπησαν αστυνομικοί της Αντιτρομοκρατικής Μονάδας και ζήτησε να διερευνηθεί το περιστατικό. Ο Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος είπε ότι το βράδυ της 13ης Ιανουαρίου 2011, ενώ κατευθυνόταν πεζός στην κατοικία του, μεταξύ 10 και 15 αστυνομικοί με πολιτικά και χωρίς κανένα διακριτικό εμφανίστηκαν, τον έβρισαν επανειλημμένα, του έβαλαν χειροπέδες και τον χτύπησαν. Ισχυρίστηκε επίσης ότι οι αστυνομικοί τον χτύπησαν ξανά πριν

τον μεταφέρουν στη Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αττικής (ΓΑΔΑ) και ότι **ενόσω παρέμεινε στη ΓΑΔΑ για διάστημα μερικών ωρών δέχτηκε ύβρεις, απειλές και τη διαταγή να γδυθεί.** Ο Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος αφηγήθηκε ότι **αναγκάστηκε να παραμείνει γυμνός σε ένα σκοτεινό δωμάτιο στη ΓΑΔΑ μπροστά σε αρκετούς αστυνομικούς με κουκούλες επί περίπου 20 λεπτά.** Παρέμεινε τρεις ώρες στην αστυνομική διεύθυνση μέχρι που οι αστυνομικές αρχές δήλωσαν ότι τον είχαν περάσει για κάποιο άλλο άτομο που καταζητείτο για αδικήματα σχετικά με τρομοκρατία και τον άφησαν ελεύθερο. Αργότερα αρνήθηκαν ότι είχε διαπραχθεί οποιαδήποτε κακομεταχείριση κατά τη σύλληψη και την κράτησή του. Τον Φεβρουάριο του 2011, ο Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος υπέβαλε μήνυση για τη μεταχείριση που υπέστη.

γ) Ο Χρήστος Χρονόπουλος συνελήφθη από δύο αστυνομικούς επειδή προκάλεσε ενόχληση σε καφετέρια και **μεταφέρθηκε μετά τις 11 μ.μ. στις 22 Μαΐου 2007 στο αστυνομικό τμήμα Καλλιθέας στην Αθήνα,** όπου τέθηκε υπό κράτηση. **Γύρω στις 1.45 π.μ. της 23ης Μαΐου 2007, μεταφέρθηκε σε νοσοκομείο με ασθενοφόρο.** Σύμφωνα με δήλωση που εξέδωσε η Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αττικής στις 10 Ιουνίου 2007, αυτό έγινε επειδή «ένιωσε αδιαθεσία». Οι γιατροί στο νοσοκομείο διαπίστωσαν ότι ο **Χρήστος είχε υποστεί βαριά κρανιοεγκεφαλική κάκωση, υποσκληρίδιο αιμάτωμα, εγκεφαλικό οίδημα και πολλαπλές εκχυμώσεις στο στήρνο και τον έναν καρπό.** Ιατροδικαστικά έγγραφα που είδε η Διεθνής Αμνηστία τεκμηριώναν επίσης το κρανιοεγκεφαλικό τραύμα και τις πολλαπλές εκχυμώσεις και εκδορές σε όλο του το σώμα. Ο Χρήστος **χειρουργήθηκε** τις πρώτες πρωινές ώρες της 23ης Μαΐου 2007 και **παρέμεινε επί δύο μήνες σε εντατική θεραπεία, επί μερικές εβδομάδες σε κώμα, επί τρεις μήνες σε νευροχειρουργική πτέρυγα και επί άλλους έξι μήνες σε κέντρο αποκατάστασης.** Ως αποτέλεσμα του κρανιοεγκεφαλικού του τραύματος, ο Χρήστος Χρονόπουλος υποφέρει από ακράτεια, μετατραυματική αμνησία,

επιληψία, διαταραχές όρασης και σημαντική δυσχέρεια βάδισης. Δεν είναι πλέον σε θέση να αυτοεξυπηρετείται και τον φροντίζουν οι συγγενείς του.

δ) Αστυνομικοί κακοποίησαν, σύμφωνα με τις καταγγελίες, ομάδα Αφγανών πολιτών, περιλαμβανομένων και πολλών ανηλίκων, σε ξενώνα στον Άγιο Παντελεήμονα στις 14 και 15 Δεκεμβρίου 2004, κατά την πραγματοποίηση ανεπίσημης αστυνομικής έρευνας για Αφγανό πολίτη που είχε δραπετεύσει από τη φύλαξη των αρχών. Επιπλέον, **δύο Αφγανοί πρόσφυγες καταγγέλθηκε ότι υποβλήθηκαν σε βασανιστήρια, μεταξύ των οποίων σε φάλαγγα (χτυπήματα στις πατούσες), στο αστυνομικό τμήμα Αγίου Παντελεήμονα.** Τα θύματα κατήγγειλαν το περιστατικό σε ΜΚΟ, περιλαμβανομένης της Διεθνούς Αμνηστίας, και η υπόθεση έλαβε εκτεταμένη δημοσιότητα. Από τους διάφορους αστυνομικούς που αναμίχθηκαν σε αυτό το περιστατικό (σύμφωνα με τις μαρτυρίες των θυμάτων), μόνο δύο τελικά αναγνωρίστηκαν και παραπέμφθηκαν σε δίκη: ένας ειδικός φρουρός (που έχει έκτοτε αποστρατευθεί) και ένας αστυνομικός. Πολλά από τα θύματα δεν υπέβαλαν επίσημη καταγγελία, φοβούμενα απέλαση λόγω της παράτυπης κατάστασής τους.

ε) ο Α., γεννημένος στο Καζακστάν, ο ένας από τους δύο νεαρούς που εμφανίζονταν σε ένα απόσπασμα βίντεο που εμφανίστηκε στο YouTube τον Ιούνιο του 2007, το οποίο παρουσίαζε περιστατικό που είχε συμβεί στις 24 Ιουνίου 2006, κατά το οποίο **αστυνομικοί στο αστυνομικό τμήμα Ομονοίας στην Αθήνα παρακολουθούν έναν άλλο αστυνομικό να χαστουκίζει, να κλοτσά και να χτυπά επανειλημμένα τον Α. και τον άλλο νεαρό με ένα ξύλο, και να αναγκάζει τους δύο νεαρούς να χαστουκίσουν επανειλημμένα ο ένας τον άλλο**¹⁰⁵. (Μία εβδομάδα μετά τη δημοσίευση του βίντεο, εμφανίστηκαν στο YouTube άλλα δύο βίντεο από διαφορετικά περιστατικά. Το πρώτο έδειχνε τον ίδιο αστυνομικό και έναν άλλο αστυνομικό να κακομεταχειρίζονται έναν άνδρα ασιατικής καταγωγής στο αστυνομικό τμήμα Ομονοίας¹⁰⁶. Το δεύτερο βίντεο έδειχνε τη

¹⁰⁵ <http://www.youtube.com/watch?v=3-ljH8e16KI> (προφανώς το βίντεο έχει "κατέβει")

¹⁰⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=xJ8LurBh8-o&feature=related>

σεξουαλική κακοποίηση δύο γυναικών, που είχαν συλληφθεί για πορνεία, στο αστυνομικό τμήμα Νέου Κόσμου τον Δεκέμβριο του 2006). Σύμφωνα με την περιγραφή του Α. για τη μεταχείρισή του, αυτό συνεχίστηκε επί περίπου 15 λεπτά. Αν οι δυο νεαροί δεν χαστούκιζαν ο ένας τον άλλο αρκετά δυνατά, ο αστυνομικός τους χαστούκιζε ο ίδιος. Ο Α. είπε στη Διεθνή Αμνηστία ότι αρκετοί αστυνομικοί τους είχαν κακομεταχειριστεί κατά τη σύλληψή τους και στον διάδρομο του αστυνομικού τμήματος Ομονοίας. Οι δύο νεαροί τέθηκαν υπό κράτηση στο αστυνομικό τμήμα μέχρι τις 26 Ιουνίου 2006, οπότε οδηγήθηκαν ενώπιον δικαστή. Ο Α. είπε στη Διεθνή Αμνηστία ότι επέλεξε να μην αναφέρει στο δικαστήριο την κακομεταχείριση γιατί δεν είχε κανένα στοιχείο και κανείς δεν θα τον πίστευε¹⁰⁷.

Η Διεθνής Αμνηστία επισκέφθηκε επίσης τα **αστυνομικά τμήματα Ομονοίας, Αγίου Παντελεήμονα και Εξαρχείων στην Αθήνα**, όπου κρατούνταν για λόγους μετανάστευσης παράτυποι μετανάστες και αιτούντες άσυλο, μαζί με άτομα ύποπτα για ποινικά αδικήματα. Οι συνθήκες σε εκείνα τα κελιά ήταν πολύ κακές. Μερικοί κρατούμενοι, μεταξύ των οποίων ένας ασυνόδευτος ανήλικος, ισχυρίστηκαν ότι τους χτύπησαν ή/και τους έβρισαν αστυνομικοί ή συνοριοφύλακες κατά τη διάρκεια της κράτησής τους. Όσοι ερωτήθηκαν δεν ήθελαν να καταγγελλθούν τα περιστατικά στους διοικητές των κέντρων ή των αστυνομικών τμημάτων διότι φοβούνταν αντίποινα. Ο Χ., αιτών άσυλο που κρατούνταν στο **αστυνομικό τμήμα Εξαρχείων στην Αθήνα**, το οποίο επισκέφθηκε η Διεθνής Αμνηστία τον Μάιο του 2011, δήλωσε: «Πριν τρεις μήνες, **τρεις αστυνομικοί ντυμένοι με μαύρες στολές ήρθαν γύρω στις 2 π.μ., με πήραν από το κελί μου και με πήγαν στον τέταρτο όροφο του τμήματος. ... Με κλότσησαν και με χτύπησαν και μου έσπασαν τη μύτη και τα δόντια.** Μετά από αυτό, με πήγαν στο νοσοκομείο, έπειτα με

¹⁰⁷ Τουλάχιστον τέσσερις αστυνομικοί τέθηκαν σε διαθεσιμότητα μετά τη δημοσίευση του βίντεο και ξεκίνησε διοικητική εξέταση για το περιστατικό, η οποία ολοκληρώθηκε το 2009. Η Διεθνής Αμνηστία πληροφορήθηκε ότι αρχικά σε επτά αστυνομικούς απαγγέλθηκαν κατηγορίες για την κακουργηματική μορφή των προσβολών κατά της ανθρώπινης αξιοπρέπειας σύμφωνα με το Άρθρο 137Α (1) και (3) και το Άρθρο 137Β του ΠΚ. Μετά την ολοκλήρωση της ποινικής ανάκρισης, πέντε από αυτούς παραπέμφθηκαν σε δίκη στο Μικτό Κακουργιοδικείο

έφεραν ξανά στο αστυνομικό τμήμα, και τότε προσπάθησα να αυτοκτονήσω. Δέκα μέρες αργότερα με ξαναχτύπησαν. Τότε προσπάθησα ξανά να σκοτωθώ. Προσπάθησα να σκοτωθώ τρεις φορές γιατί πονούσα πολύ από το ξύλο...» . Τρεις άρρενες κρατούμενοι στο αστυνομικό τμήμα Ομονοίας είπαν στη Διεθνή Αμνηστία ότι τους είχαν χτυπήσει σε χωριστά περιστατικά αστυνομικοί ενόσω κρατούνταν. Ένας από τους κρατούμενους είχε μελανιές στην πλάτη, πρησμένο μάτι και γρατζουνιές στα γόνατα. Ο δεύτερος κρατούμενος είχε μια μεγάλη μελανιά στην περιοχή των πλευρών και ισχυρίστηκε ότι οι αστυνομικοί είχαν επίσης χρησιμοποιήσει πάνω του συσκευή ηλεκτροσόκ. Δύο από τους τρεις είπαν στη Διεθνή Αμνηστία ότι ήταν κάτω των 18 ετών.

Σύμφωνα με το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, από τα 63 καταγεγραμμένα σε διάστημα τριών μηνών περιστατικά εναντίον πολιτών τρίτων χωρών, περιλαμβανομένων μεταναστών, αιτούντων άσυλο και προσφύγων, τα 18 συνδέονταν με αστυνομική βία. Δέκα από τα καταγεγραμμένα περιστατικά, στα οποία η αστυνομική βία συνδεόταν με ρατσιστικά κίνητρα, συνέβησαν στην Αθήνα και οκτώ στην Πάτρα. **Τα καταγεγραμμένα περιστατικά περιλάμβαναν τη χρήση βίας και άλλες παράνομες πράξεις κατά τη διάρκεια συνηθισμένων ελέγχων ταυτότητας, περιπτώσεις στις οποίες τα θύματα προσήχθησαν σε αστυνομικά τμήματα, κρατήθηκαν επί μερικές ώρες και υποβλήθηκαν εκεί σε κακομεταχείριση, και περιπτώσεις στις οποίες καταστράφηκαν έγγραφα όπως άδειες παραμονής πολιτών τρίτων χωρών**¹⁰⁸.

5.3 Έλεγχος των συνθηκών Κράτησης

¹⁰⁸ Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, Παρουσίαση αποτελεσμάτων πιλοτικής περιόδου, 1/10/2011-31/12/2011, στη διεύθυνση <http://www.unhcr.gr/nea/artikel/aa6559226a5ce001775aa74c54a30b7a/anisychitika-ta-apot.html>.

Αφού αποτυπώθηκε η κατάσταση που επικρατεί ως προς τις συνθήκες στα αστυνομικά κρατητήρια, θα επιχειρήσουμε να αποκτήσουμε μία εικόνα του ελέγχου που έχει ασκηθεί από τα αρμόδια όργανα.

5.3.1 ΕΔΔΑ

Α) Έλεγχος ως προς τις υποδομές – εγκαταστάσεις

Η Ελλάδα καταδικάστηκε για πρώτη φορά από το ΕΔΔΑ για **παραβίαση του άρθρου 3 λόγω των συνθηκών κράτησης** στην υπόθεση *Dougoz*¹⁰⁹. Το ΕΔΔΑ είχε κρίνει ότι οι **συνθήκες κράτησης στην Αστυνομική Διεύθυνση της Λεωφόρου Αλεξάνδρας**, αλλά και στο κέντρο κράτησης της Δραπετσώνας, και συγκεκριμένα ο **μεγάλος συνωστισμός και η έλλειψη ευκολιών για τον ύπνο σε συνδυασμό με την υπερβολικά μακρά διάρκεια της κράτησής** του υπό αυτές τις συνθήκες για δέκα και δύο μήνες αντίστοιχα συνιστούσε **εξευτελιστική μεταχείριση**. Το Δεκέμβριο του 2009, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης έκλεισε αυτήν την υπόθεση θεωρώντας ότι η Ελλάδα έχει λάβει τα απαραίτητα γενικά μέτρα για να συμμορφωθεί με την απόφαση του ΕΔΔΑ¹¹⁰.

Άλλες περιπτώσεις καταδίκης της Ελλάδας από το ΕΔΔΑ για τις συνθήκες κράτησης: Στην υπόθεση *Kaja*¹¹¹ το Δικαστήριο έκρινε ότι «**ο χώρος κρατήσεως της Υποδιεύθυνσης Ασφάλειας Λάρισας δεν ήταν χώρος κατάλληλος για τόσο μακρά κράτηση όσο αυτή των τριών μηνών**, η οποία επεβλήθη στον προσφεύγοντα. Από την ίδια τη φύση του, πρόκειται για ένα χώρο ο οποίος προορίζεται για μικρής διάρκειας παραμονή των κατηγορουμένων. Λόγω των χαρακτηριστικών του, χωρίς προαύλιο, χωρίς εσωτερική υποδομή παρασκευής και προσφοράς φαγητού, χωρίς ραδιόφωνο ή τηλεόραση για να έχει ο προσφεύγων επαφή με τον έξω κόσμο [...] δεν είναι προσαρμοσμένος στις ανάγκες παρατεταμένου

¹⁰⁹ *Dougoz v. Greece*, Judgment of 6 March 2001

¹¹⁰ Resolution CM/ResDH(2009)128

¹¹¹ *Kaja v. Greece*, Judgment of 27 July 2006

εγκλεισμού». Στην υπόθεση Σιάσιος και λοιποί¹¹², **οι προσφεύγοντες κρατήθηκαν ως προφυλακιστέοι για διάστημα περίπου 3 μηνών στο Αστυνομικό Τμήμα Κατερίνης μέχρι να μεταφερθούν στις φυλακές Θεσσαλονίκης.** Το ΕΔΔΑ και πάλι έκρινε ότι το αστυνομικό κρατητήριο «από την ίδια τη φύση του, πρόκειται για ένα χώρο προοριζόμενο να υποδέχεται κατηγορούμενους για ένα βραχύ διάστημα. Χωρίς εξωτερικό προαύλιο για περίπατο ή φυσική άσκηση ούτε υποδομή εσωτερικού εστιατορίου, ούτε συσκευή ραδιοφώνου ή τηλεόρασης για την επικοινωνία με τον έξω κόσμο [...] ο σταθμός κράτησης δεν είναι προσαρμοσμένος στις ανάγκες μιας παρατεταμένης κράτησης» και ως εκ τούτου η κράτηση των προσφευγόντων στον επίδικο χώρο αποτέλεσε εξευτελιστική μμεταχείριση.

Στην υπόθεση Βαφειάδης **ο προσφεύγων –τοξικομανής-, ο οποίος συνελήφθη επειδή πούλησε ναρκωτικές ουσίες σε ανήλικο, κρατήθηκε στην Αστυνομική Διεύθυνση Θεσσαλονίκης για εκατό μέρες περίπου λόγω έλλειψης διαθέσιμου χώρου στις φυλακές.** Το ΕΔΔΑ επαναλαμβάνοντας τα όσα ως άνω είχε υποστηρίξει στις υποθέσεις Kaja και Σιάσιος και επισημαίνοντας το γεγονός ότι «το ποσό των 5,87 ευρώ την έφερα, που είχε στη διάθεσή του ο προσφεύγων για τη σίτισή του, ήταν πενιχρό και δε μπορούσε να του εξασφαλίσει κατάλληλη και επαρκή ημερήσια τροφή, αφού έπρεπε να την παραγγέλνει σε εστιατόρια που εφαρμόζουν τις τιμές της αγοράς» θεώρησε ότι η μακρόχρονη κράτηση υπό αυτές τις συνθήκες συνιστούσε απάνθρωπη και εξευτελιστική μμεταχείριση¹¹³.

Στην υπόθεση Shunaev ο προσφεύγων, ο οποίος συνελήφθη επειδή πούλησε ναρκωτικές ουσίες σε ανήλικο, κρατήθηκε στην Αστυνομική Διεύθυνση Θεσσαλονίκης για τρεις μήνες περίπου λόγω έλλειψης διαθέσιμου χώρου στις φυλακές. Το ΕΔΔΑ επαναλαμβάνοντας τα όσα είχε

¹¹² Siasios and Others v. Greece, Judgment of 4 June 2009

¹¹³ Vafiadis v. Greece, Judgment of 2 July 2009, 7ap. 35-38

υποστηρίζει στην υπόθεση Βαφειάδης έκρινε ότι η μακρόχρονη κράτηση του προσφεύγοντος υπό αυτές τις συνθήκες συνιστούσε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση¹¹⁴. Στην απόφασή του στην υπόθεση Tabesh¹¹⁵, το ΕΔΔΑ και πάλι έκρινε ότι **η κράτηση για περίπου τρεις μήνες του προσφεύγοντος υπό καθεστώς διοικητικής απέλασης στην Υποδιεύθυνση Αλλοδαπών Θεσσαλονίκης** υπό παρόμοιες συνθήκες με αυτές των άλλων υποθέσεων **συνιστούσε εξευτελιστική μεταχείριση** κατά παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.

Β) Έλεγχος σχετικά με περιστατικά Αστυνομικής Βίας¹¹⁶

Η υπόθεση Μπέκος και Κουτρόπουλος¹¹⁷ αφορούσε τον **ξυλοδαρμό των προσφευγόντων από αστυνομικούς κατά τη σύλληψή τους αλλά και κατά τη διάρκεια της ανάκρισης**. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι οι πράξεις των αστυνομικών οργάνων συνιστούσαν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση κατά παράβαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Επιπλέον, αναφορικά με το διαδικαστικό σκέλος του άρθρου 3 το ΕΔΔΑ έκρινε ότι: «σε αρκετές περιπτώσεις, τόσο κατά τη διάρκεια της ένορκης διοικητικής εξέτασης που διεξήχθη σχετικά με το περιστατικό όσο και κατά τη δικαστική διαδικασία που ακολούθησε, αναγνωρίστηκε ότι οι προσφεύγοντες υπέστησαν κακομεταχείριση κατά τη διάρκεια της κράτησης τους. Ωστόσο, **κανείς αστυνομικός δεν τιμωρήθηκε για την κακομεταχείριση των προσφευγόντων είτε στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας είτε στο πλαίσιο των εσωτερικών πειθαρχικών διαδικασιών της αστυνομίας. [...] Επιπλέον, σημειώνεται ότι ούτε στους εμπλεκόμενους αστυνομικούς επεβλήθη η πειθαρχική ποινή της αργίας με πρόσκαιρη παύση, παρά τη σχετική εισήγηση του πορίσματος της ένορκης διοικητικής εξέτασης**. Επίσης, το εθνικό δικαστήριο πείστηκε ότι ο λόγος για τον οποίο

¹¹⁴ Shuvaev v. Greece, Judgment of 29 October 2009, 7ap. 36-40

¹¹⁵ Tabesh v. Greece, Judgment of 26 November 2009

¹¹⁶ Έλεγχος ως προς την άσκηση της βίας αυτής καθεαυτής αλλά και ως προς το διαδικαστικό σκέλος της αποτελεσματικότητας της εσωτερικής διερεύνησης των καταγγελλόμενων περιστατικών

¹¹⁷ Bekos and Koutropoulos v. Greece, Judgment of 13 December 2005.

προκλήθηκαν σωματικές βλάβες στους προσφεύγοντες ήταν ότι φορούσαν ελαφρά μπλουζάκια [sic] κατά τη σύλληψή τους. Έτσι προκύπτει ότι η έρευνα δεν οδήγησε σε απτά αποτελέσματα και οι προσφεύγοντες δεν έτυχαν καμίας μορφής αποκατάστασης για τα παράπονά τους». Έτσι, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 λόγω έλλειψης αποτελεσματικής διερεύνησης.

Η υπόθεση *Alsayed Allaham*¹¹⁸ αφορά τον ξυλοδαρμό του προσφεύγοντος από αστυνομικούς όταν μετέβη σε αστυνομικό τμήμα για να αναφέρει ληστεία. Στο πλαίσιο της πειθαρχικής διαδικασίας επεβλήθησαν χρηματικά πρόστιμα στους εμπλεκόμενους αστυνομικούς, ενώ κατά την ποινική διαδικασία που κινήθηκε μόνο κατά του ενός, ο αστυνομικός αθώωθηκε. Το ΕΔΔΑ υπενθύμισε «**ότι όταν ένα άτομο τραυματιστεί ενόσω βρίσκεται υπό κράτηση ή υπό τον έλεγχο της αστυνομίας, οποιοσδήποτε τραυματισμός θα αποτελούσε σοβαρό τεκμήριο ότι έπεσε θύμα κακομεταχείρισης. Το Κράτος είναι υποχρεωμένο να παράσχει λογική εξήγηση για τις αιτίες του τραυματισμού, ελλείψει της οποίας σαφώς ανακύπτει θέμα βάσει του άρθρου 3.** Δεν επαρκεί το Κράτος απλώς να αναφέρει την αθώωση των κατηγορουμένων αστυνομικών στην πορεία της ποινικής δίωξης, και συνεπώς, η αθώωση των αστυνομικών όσον αφορά την κατηγορία της επίθεσης σε βάρος ενός ατόμου δεν απαλλάσσει το Κράτος από την υποχρέωσή του βάσει του άρθρου 3 της Σύμβασης να αποδείξει ότι οι τραυματισμοί του πιο πάνω ατόμου ενόσω ήταν υπό τον έλεγχο της αστυνομίας δεν προκλήθηκαν από αστυνομικούς». **Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ούτε οι αρμόδιες εθνικές αρχές ούτε η κυβέρνηση ενώπιόν του έδωσαν κάποια πειστική εξήγηση ως προς την προέλευση των τραυματισμών του προσφεύγοντος.** Θεωρώντας, λοιπόν, ότι η καταγγελλόμενη κακομεταχείριση πρέπει να προκάλεσε αρκετά σοβαρό πόνο ώστε να μπορούν οι αστυνομικές πράξεις να χαρακτηρισθούν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση συμπέρανε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3.

¹¹⁸

Alsayed Allaham v. Greece, Judgment of 18 January 2007.

Οι υποθέσεις Ζελίλωφ¹¹⁹ και Γκαλότσκιν¹²⁰ αφορούν και πάλι **περιστατικό ξυλοδαρμού σε αστυνομικό τμήμα**, στηρίζονται στο ίδιο συμβάν, αλλά εκδικάστηκαν ξεχωριστά. **Η ένορκη διοικητική εξέταση που διεξήχθη** για την περίπτωση του Ζελίλωφ **απάλλαξε τους εμπλεκόμενους αστυνομικούς**, ενώ στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας η υπόθεση δεν έφτασε ποτέ στο ακροατήριο. **Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 διότι η βία που ασκήθηκε στον προσφεύγοντα ήταν υπερβολική.** Επίσης, έκρινε ότι υπήρξε **παραβίαση του άρθρου 3 ως προς το διαδικαστικό σκέλος, διότι οι σχετικές έρευνες δεν ήταν επαρκώς αποτελεσματικές** και ειδικότερα: η πειθαρχική έρευνα δεν ήταν εξονυχιστική όπως απαιτείται, επέδειξε επιλεκτική και ασυνεπή στάση ως προς την αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων, δεν έλαβε υπόψη την ιατροδικαστική εξέταση του προσφεύγοντος, η δικαστική έρευνα δεν διατάχθηκε αυτεπαγγέλτως, οι εισαγγελικές έρευνες στηρίχθηκαν ουσιαστικά στην ΕΔΕ και δεν εξέτασαν ως μάρτυρα τον προσφεύγοντα. Αλλά και στην υπόθεση Γκαλότσκιν το ΕΔΔΑ έκρινε με σχεδόν ταυτόσημη συλλογιστική ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 τόσο ως προς το ουσιαστικό όσο και ως προς το διαδικαστικό του σκέλος. Η υπόθεση Στεφάνου αφορούσε τον ξυλοδαρμό ενός ανήλικου Ρομά στο Α.Τ. Αργοστολίου. Το Δικαστήριο κρίνοντας ότι η ελληνική κυβέρνηση δεν απέδειξε ότι τα τραύματα του προσφεύγοντος είχαν προηγηθεί της ανάκρισής του από την Αστυνομία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αυτή ευθύνεται για τη σωματική του βλάβη. Επιπλέον, έκρινε ότι οι πράξεις των αστυνομικών οργάνων συνιστούσαν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση¹²¹.

5.3.2 Έλεγχος από εθνικά Δικαστήρια

Α. Ως προς τις υποδομές - εγκαταστάσεις

¹¹⁹ Zelilof v. Greece, Judgment of 24 May 2007.

¹²⁰ Galotskin v. Greece, Judgment of 14 January 2010

¹²¹ Stefanou v. Greece, Judgment of 22 April 2010, 7ap. 49-52

Σχετικά με το ζήτημα των συνθηκών της κράτησης ως προς τις υλικοτεχνικές υποδομές αρκεί να αναφερθεί η -πρωτοποριακή- υπ' αρ. 682/2012 δικαστική απόφαση, η οποία έκρινε επί της κατηγορίας της ομαδικής απόδρασης κρατουμένων. Το αξιοσημείωτο είναι ότι **το Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες κράτησης στο αστυνομικό τμήμα, αθώωσε τους κατηγορούμενους που είχαν όντως αποδράσει, λόγω κατάστασης ανάγκης που αποκλείει τον καταλογισμό.**

Ειδικότερα, η υπ' αρ. 682/2012 απόφαση του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου Ηγουμενίτσας κρίνοντας επί της απόδρασης 15 ατόμων από τα κρατητήρια της Αστυνομικής Διεύθυνσης Θεσπρωτίας αναφέρει επί λέξει: "... Όμως αποδείχθηκε επιπλέον ότι **οι συνθήκες κράτησης που βίωναν οι κατηγορούμενοι κρατούμενοι μέχρι την ημέρα απόδρασής τους** και ειδικότερα ο πρώτος επί εννέα ημέρες, ο δεύτερος επί ένα μήνα, ο τρίτος επί δεκαέξι ημέρες, ο τέταρτος επί δεκαεπτά ημέρες, ο πέμπτος επί τριάντα ημέρες, ο έκτος επί τριάντα δύο ημέρες, ο έβδομος, όγδοος και ένατος επί δεκαοκτώ ημέρες, ο δέκατος επί τριάντα δύο ημέρες, ο ενδέκατος επί τριάντα τέσσερις ημέρες, ο δωδέκατος επί τριάντα μία ημέρες, ο δέκατος τρίτος επί τριάντα έξι ημέρες, ο δέκατος τέταρτος επί τριάντα πέντε ημέρες και ο δέκατος πέμπτος επί σαράντα πέντε ημέρες, **είναι άθλιες και άκρως επικίνδυνες για ανθρώπινα όντα**, δεδομένου ότι: 1)Σο κρατητήριο στο οποίο κρατούνταν ουδέποτε καθαρίζεται ή απολυμαίνεται και γενικότερα δεν τηρούνται εντός αυτού ούτε οι στοιχειώδεις κανόνες καθαριότητας και υγιεινής (υπάρχει μόνο μία χημική τουαλέτα για όλους τους κρατούμενους και βρίσκεται στο χώρο που κοιμούνται, δεν υφίσταται στο κρατητήριο καμία παροχή νερού, οι δε κρατούμενοι υποφέρουν από ψείρες, ψύλλους, ψωρίαση, τύφο, δερματικές παθήσεις και λοιπές λοιμώδεις μεταδοτικές ή μη ασθένειες). Έτσι, ο χώρος κράτησης των κατηγορούμενων αποτελεί σοβαρή εστία μικροβίων, ιών και λοιπών βλαπτικών για τον άνθρωπο μικροοργανισμών, η ανάπτυξη των οποίων ευνοείται από τη συνεχή σώρευση μεγάλου αριθμού κρατουμένων

από διάφορες χώρες προέλευσης (κυρίως της Ασίας ή της Αφρικής), που δεν έχουν πλυθεί / καθαριστεί ή αλλάξει ρουχισμό επί εβδομάδες ή και μήνες. 2) Στο εν λόγω κρατητήριο, που έχει συνολικό εμβαδό 15,00 m² στοιβάζονται άνω των 30 άτομα, με αποτέλεσμα να μην επαρκεί ο χώρος για όλους και να αδυνατούν να ξαπλώσουν όλοι τα βράδια στο έδαφος (δεν υφίστανται κλίνες) για να κοιμηθούν. 3) Οι κατηγορούμενοι ήταν περιορισμένοι στο κρατητήριο επί 24 ώρες το 24τετράωρο χωρίς δυνατότητα εξόδου, άσκησης, αναψυχής ή αυλισμού (βλ. τις καταθέσεις των μαρτύρων και τις απολογίες των κατηγορουμένων). Με τα δεδομένα αυτά, κρίνεται ότι έλαβε χώρα παραβίαση των διατάξεων του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α.) για απαγόρευση της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης ανθρώπων, που κυρώθηκε με το ν.δ. 53/1974 και κατισχύει κάθε άλλης αντίθετης ημεδαπής ρύθμισης δυνάμει του άρθρου 28 § 1 Σ. ... Στην προκειμένη περίπτωση, οι κατηγορούμενοι κρατούνταν συλληφθέντες για παράνομη είσοδο στην ημεδαπή και / ή κατοχή / χρήση πλαστών ταξιδιωτικών εγγράφων, προκειμένου να εκτελεστεί διοικητική απόφαση απέλασης τους από τη χώρα. Με τα δεδομένα αυτά, αφενός **η διάρκεια και αφετέρου οι συνθήκες κράτησής τους θεωρείται ότι παραβιάζουν τις Ε.Σ.Δ.Α. 3, 8, 13 και Σ 2 § 1. Ως εκ τούτου, κρίνεται ότι απέδρασαν για να αποτρέψουν σοβαρό και αναπότρεπτο με άλλα μέσα κίνδυνο που απειλούσε χωρίς δική τους υπαιτιότητα την υγεία τους** και ειδικότερα για να αποτρέψουν τη μόλυνση τους από μεταδοτικές μολυσματικές ασθένειες, δεδομένης της ιδιαίτερως δυσχερούς πρόσβασής τους σε ιατρική φροντίδα, φαρμακευτική αγωγή και νοσοκομειακή περίθαλψη. Για το λόγο αυτό κρίνεται ότι **αίρεται ο αρχικός καταλογισμός της (αρχικώς και τελικώς) άδικης πράξης της απόδρασης που τέλεσαν, σύμφωνα με το άρθρο 32 ΠΚ και πρέπει να κηρυχθούν άπαντες αθώοι...**"

Β. Περιστατικά Αστυνομικής Βίας (βάσει άρθρου 137^Α ΠΚ)

Αν και η Ελλάδα, πέραν της ΕΣΔΑ, έχει διαμορφώσει ειδικούς κυρωτικούς κανόνες (άρθρα 137Α-137Δ ΠΚ) για την αντιμετώπιση των πράξεων των βασανιστηρίων, νομολογιακά αποδεικνύεται ότι **τα ελληνικά δικαστήρια διστάζουν να αποδώσουν τον χαρακτηρισμό των βασανιστηρίων ή ακόμα και των άλλων προσβολών της ανθρώπινης αξιοπρέπειας σε παρόμοιες συμπεριφορές.**

Μεταξύ των ετών 1988 και 2012, η Διεθνής Αμνηστία έχει καταγράψει **12 υποθέσεις, στις οποίες μέλη των σωμάτων ασφαλείας έχουν διωχθεί ποινικά και παραπεμφθεί σε δίκη με βάση τα Άρθρα 137Α (1), (2) ή (3).** Για παράδειγμα, τον Απρίλιο του 2011 δικαστήριο των Αθηνών έκρινε γυναίκα αστυνομικό ένοχη για πρόκληση σωματικής βλάβης από πρόθεση σε πρόσωπο υπό την εξουσία της για τον σκοπό της απόσπασης ομολογίας σύμφωνα με το Άρθρο 137Α (3) και επέβαλε ποινή διетуός φυλάκισης με αναστολή σε σχέση με την κακομεταχείριση της Μολδαβής Κριστίνα Μ., από αστυνομικούς στη Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αττικής το 2007. **Μόνο μία από αυτές τις υποθέσεις είχε ως αποτέλεσμα μέλος των σωμάτων ασφαλείας να κριθεί ένοχο για τη χρήση βασανιστηρίων** όπως διατυπώνονται στα Άρθρα 137Α (1) και (2): στις 13 Δεκεμβρίου 2011, το Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο Αθηνών καταδίκασε ομόφωνα τον αστυνομικό Χρήστο Ευθυμίου **για κακουργηματικά βασανιστήρια με ηλεκτροσόκ κατά συρροή σε βάρος δύο νέων, του Ιωάννη Παπακώστα και του Γεώργιου Σιδηρόπουλου, στο αστυνομικό τμήμα Ασπροπύργου το 2002.** Το Δικαστήριο επέβαλε ποινή φυλάκισης έξι ετών συνοδευόμενη από δεκαετή στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων του και με ανασταλτικό χαρακτήρα για την έφεση, που υποβλήθηκε αμέσως και εξακολουθούσε να εκκρεμεί τον Μάιο του 2012.

Είναι χαρακτηριστικό ότι η αναζήτηση νομολογίας σχετικά με το άρθρο 137Α ΠΚ στην ηλεκτρονική τράπεζα νομικών πληροφοριών NOMOS¹²² αποδίδει για το χρονικό διάστημα 1993-2016 μόλις 5 αποφάσεις

¹²²

https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/nomos_frame.html

της δικαστικής αρχής, εκ των οποίων οι τρεις απαλλάσσουν τους κατηγορούμενους¹²³, η μία, απόφαση Συμβουλίου Πλημ/κων¹²⁴, θεωρώντας ότι υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις ενοχής, παραπέμπει τους κατηγορούμενους στο ακροατήριο και η τελευταία, είναι καταδικαστική¹²⁵ χορηγώντας αναστολή στην εκτέλεση της ποινής.

Γ. Εθνικός Δικαστικός Έλεγχος των καταγγελιών της Διεθνούς Αμνηστίας για άσκηση αστυνομικής βίας

Στην υπόθεση του Παναγιώτη Κουλουβάκου Αθάνατου, τον Μάρτιο του 2012, η Διεθνής Αμνηστία πληροφορήθηκε ότι ο αστυνομικός που φέρεται να χτύπησε τον Παναγιώτη στο αστυνομικό τμήμα παραπέμφθηκε σε δίκη για το αδίκημα των «άλλων παραβιάσεων της ανθρώπινης αξιοπρέπειας» που καθίσταται αξιόποινo με τη διάταξη περί βασανιστηρίων. Στον ίδιο αστυνομικό και δύο άλλους απαγγέλθηκε η κατηγορία της επικίνδυνης σωματικής βλάβης για την κακομεταχείριση που διαπράχθηκε κατά τη σύλληψη του μαθητή. Στους τρεις αστυνομικούς και έναν τέταρτο αστυνομικό απαγγέλθηκαν επίσης κατηγορίες για λεκτική εξύβριση και απειλές. Η έρευνα απέδωσε τα τραύματα του φοιτητή στην αντίστασή του στη σύλληψη και τα χαρακτήρισε ως σύννομα. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι κανείς από τους εμπλεκόμενους αστυνομικούς δεν έπρεπε να παραπεμφθεί σε πειθαρχική δίκη (βλ. Ελλάδα: Αναφορά προς την Επιτροπή Κατά των Βασανιστηρίων, Οκτώβριος 2011 (Index: EUR 25/011/2011), στη σελ. 9).

Στην υπόθεση του Δημοσθένη Παπαδάτου Σύμφωνα με την δικηγόρο του Δημοσθένη, 14 μήνες μετά την υποβολή της μήνυσης, η υπόθεση ακόμη δεν είχε ανατεθεί σε εισαγγελία για διερεύνηση.

Στην υπόθεση Χρήστου Χρονόπουλου, μετά από έρευνα η εισαγγελέας συνέστησε να παραπεμφθούν σε δίκη τέσσερις αστυνομικοί για πρόκληση

¹²³ 111/1995 ΔΣΤΡΛΑΡ, 1437/1997 ΣυμβΠλημΘεσ, 359/2007 ΑΝΑΥΤΠΕΙΡ
¹²⁴ 326/2008 ΣυμβΠΛΗΜΑΘ
¹²⁵ 365/2013 ΔΝΑΥΤΠΕΙΡ

σωματικής βλάβης από κοινού στον Χρήστο Χρονόπουλο κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Εντούτοις, στις 26 Ιανουαρίου 2011, το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών Αθηνών αποφάσισε να μην απαγγείλει κατηγορίες στους τέσσερις αστυνομικούς με το σκεπτικό ότι δεν προέκυπταν επαρκείς ενδείξεις ενοχής. Το Συμβούλιο αποφάνθηκε ότι τα κρανιοεγκεφαλικά τραύματα του Χρήστου προκλήθηκαν από τον ίδιο κατά τον χρόνο σύλληψής του χτυπώντας το κεφάλι του στον πάγκο της καφετέριας. Προσφυγή κατά αυτής της απόφασης άσκησε ο εισαγγελέας Εφετών. Ο εισαγγελέας σημείωνε ότι υπήρχαν επαρκείς ενδείξεις που στήριζαν τις κατηγορίες σε βάρος των τεσσάρων αστυνομικών και ότι μπορούσε κανείς να καταλήξει στο εύλογο συμπέρασμα ότι ο Χρήστος υπέστη κακομεταχείριση ενώ κρατούταν στο αστυνομικό τμήμα. Ο εισαγγελέας σημείωνε ότι δεν μπορούσε να εξηγηθεί γιατί ο αστυνομικός Γ., που πραγματοποίησε σωματική έρευνα στον Χρήστο μόλις αυτός μεταφέρθηκε στο τμήμα, δεν κατέγραψε την κράτησή του αμέσως αλλά τέσσερις ώρες αργότερα. Η προσφυγή σημείωνε επίσης ότι η απόφαση του Δικαστικού Συμβουλίου έκανε ατελή μνεία των ιατροδικαστικών πορισμάτων κατά την εξαγωγή των συμπερασμάτων της. Ειδικότερα, η απόφαση του Συμβουλίου δεν αναφέρθηκε στις πολλαπλές εκδορές και εκχυμώσεις στο υπόλοιπο σώμα του Χρήστου, ούτε στην κατάθεση του ιατροδικαστή ότι το κρανιοεγκεφαλικό τραύμα μπορεί επίσης να προκλήθηκε από σωματική βία. Η απόφαση του Συμβουλίου επικεντρώθηκε επίσης σε ένα εδάφιο της έκθεσης του ανεξάρτητου ιατρικού εμπειρογνώμονα που εξηγούσε ότι η επιφάνεια στην οποία χτύπησε το κεφάλι του ο Χρήστος μπορεί να ήταν η επιφάνεια ενός τραπεζιού, αλλά παρέλειψε να λάβει υπόψη την υπόλοιπη έκθεση που συμπέραινε ότι το κρανιοεγκεφαλικό τραύμα μπορεί να προκλήθηκε από σφιγμένη γροθιά και ότι το είδος των τραυμάτων έδειχνε ότι προκλήθηκαν από περισσότερα από ένα πρόσωπα. Η προσφυγή απορρίφθηκε από το Συμβούλιο Εφετών για διαδικαστικούς λόγους. Στη συνέχεια, κατατέθηκε έφεση στον Άρειο Πάγο, ο οποίος αποφάσισε να διαβιβάσει την υπόθεση στο Συμβούλιο Εφετών για εκ νέου εξέταση. Τον Απρίλιο του 2012, το

Συμβούλιο παρέπεμψε τους τέσσερις αστυνομικούς σε δίκη από Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο για κακουργηματική μορφή «άλλων προσβολών της ανθρώπινης αξιοπρέπειας» σύμφωνα με τη διάταξη περί βασανιστηρίων – Άρθρα 137Α (1) (3) και 137Β του Ποινικού Κώδικα.

Στην υπόθεση των Αφγανών πολιτών, στους δύο αστυνομικούς απαγγέλθηκαν κατηγορίες για βασανισμό των δύο Αφγανών προσφύγων κατά τη διάρκεια της ανάκρισης στο αστυνομικό τμήμα. Στον έναν από τους αστυνομικούς απαγγέλθηκαν επίσης κατηγορίες για χρήση φάλαγγας (κακουργηματικής μορφής βασανιστηρίων) εναντίον ενός από τους πρόσφυγες. Και στους δύο αστυνομικούς απαγγέλθηκε η κατηγορία της πρόκλησης βαριάς απρόκλητης σωματικής βλάβης σε 11 άλλους Αφγανούς πολίτες στον ξενώνα. Τον Δεκέμβριο του 2011, το Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο Αθηνών έκρινε τους δύο αστυνομικούς ένοχους για πρόκληση σωματικών τραυμάτων και βλάβης, που συνιστούσαν «προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας» κατά το Άρθρο 137Α (3), στους δύο Αφγανούς πρόσφυγες, και για πρόκληση απρόκλητης σωματικής βλάβης σε πέντε άλλους Αφγανούς πολίτες. Το δικαστήριο επέβαλε ποινή φυλάκισης πέντε ετών στον έναν αστυνομικό και πέντε ετών και πέντε μηνών στον δεύτερο. Επίσης επέβαλε στους αστυνομικούς πενταετή στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων και δεκαετή απαγόρευση κατοχής δημόσιας θέσης. Οι ποινές ήταν εξαγοράσιμες και αναστάλθηκαν όσο εκκρεμούσε η εκδίκαση της έφεσης. Οι δικηγόροι των θυμάτων και αρκετές ΜΚΟ ανθρωπίνων δικαιωμάτων εξέφρασαν σοβαρές ανησυχίες για το γεγονός ότι το Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο Αθηνών έκανε δεκτή την πρόταση του Εισαγγελέα να μετατραπεί η κατηγορία των βασανιστηρίων (σε σχέση με την κακοποίηση που διαπράχθηκε στο αστυνομικό τμήμα) στο ελαφρύτερο αδίκημα των «άλλων προσβολών της ανθρώπινης αξιοπρέπειας». Η δικαστική απόφαση δεν αμφισβήτησε ότι συνέβη η κακοποίηση των δύο Αφγανών προσφύγων στο αστυνομικό τμήμα. Έλαβε υπ' όψη τις ιατρικές βεβαιώσεις που πιστοποιούσαν τα τραύματα που υπέστησαν οι δύο άνδρες, και δέχτηκε ότι και τα δύο θύματα είχαν αναγνωρίσει, σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, τους δύο κατηγορούμενους

αστυνομικούς. Όμως, η περιοριστική ερμηνεία του όρου «μεθοδευμένη» οδήγησε το Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο να χαρακτηρίσει το αδίκημα όχι ως βασανιστήρια, αλλά ως «άλλες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας». Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η προϋπόθεση της «μεθοδευμένης» πράξης που προβλέπουν τα Άρθρα 137Α (1) και (2) δεν καλυπτόταν, καθώς οι δύο κατηγορούμενοι αστυνομικοί χρησιμοποίησαν τυχαίες μεθόδους όπως γροθιές, κλοτσιές, ένα ξύλο και μια πλαστική μάνικα για να κακοποιήσουν τους δύο άνδρες. Οι ανησυχίες των δικηγόρων των θυμάτων και των ΜΚΟ αυξήθηκαν όταν, στις 22 Μαρτίου 2012, ένα Μικτό Ορκωτό Εφετείο στην Αθήνα, με το σκεπτικό των εύλογων αμφιβολιών, απάλλαξε τους δύο κατηγορουμένους για τον βασανισμό των δύο Αφγανών προσφύγων. Ο Εισαγγελέας είχε προτείνει την καταδίκη τους. Το Εφετείο επιβεβαίωσε την κρίση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου σε σχέση με την πρόκληση απρόκλητης σωματικής βλάβης σε πέντε άλλους Αφγανούς πολίτες στον ξενώνα. Στον έναν αστυνομικό επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης 20 μηνών και στον δεύτερο 25 μηνών. Και οι δύο ποινές αναστάλθηκαν και οι αστυνομικοί αφέθηκαν ελεύθεροι. Οι δικηγόροι των θυμάτων επισήμαναν ότι οι συνήγοροι υπεράσπισης δεν αμφισβήτησαν ότι οι δύο Αφγανοί πρόσφυγες κακοποιήθηκαν και ότι υπέστησαν τα σοβαρότερα τραύματα από όλα τα θύματα. Όμως οι συνήγοροι υπεράσπισης ισχυρίστηκαν ότι τα τραύματά τους προκλήθηκαν στον ξενώνα και όχι στο αστυνομικό τμήμα του Αγίου Παντελεήμονα και δεν αποδέχτηκαν την ενοχή των πελατών τους.

Αρκετά θύματα βασανιστηρίων και άλλων μορφών κακομεταχείρισης κατήγγειλαν ότι οι ελληνικές αρχές αγνόησαν τα αιτήματά τους να τους χορηγηθεί πρόσβαση στις οικογένειες ή τους δικηγόρους τους ενώ βρίσκονταν υπό κράτηση ή/και παρεμποδίστηκε η επικοινωνία τους με τον έξω κόσμο. Μερικά θύματα κατήγγειλαν επίσης ότι τους αρνήθηκαν την πρόσβαση σε έγκαιρη ιατρική βοήθεια μετά την κακομεταχείρισή τους, παρά τα τραύματά τους. Η Διεθνής Αμνηστία έχει επίσης λάβει πληροφορίες ότι σε ανθρώπους που συνελήφθησαν κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων δεν επιτράπηκε η πρόσβαση σε ιατρική βοήθεια παρά τα τραύματά τους ή/και η

πρόσβαση σε δικηγόρους παρά αρκετές ώρες αργότερα. Επιπλέον, κατά τις επισκέψεις της σε διάφορους χώρους κράτησης για λόγους μετανάστευσης και αστυνομικά τμήματα στην Ελλάδα μεταξύ των ετών 2009 και 2012, η Διεθνής Αμνηστία έχει εντοπίσει μια σειρά παραβιάσεις που εμποδίζουν τα θύματα βασανιστηρίων και άλλων μορφών κακομεταχείρισης να καταγγείλουν την κακοποίησή τους ενόσω κρατούνται. Οι παραβιάσεις αυτές περιλαμβάνουν **προσκόμματα στην πρόσβαση** των κρατουμένων σε **νομική συμβουλή και στην επαφή τους με τον έξω κόσμο**, καθώς και **περιορισμένη ή ανύπαρκτη πρόσβαση σε διερμηνείς και ιατρική βοήθεια**. Τον Μάιο του 2011, εκπρόσωποι του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη είπαν στη Διεθνή Αμνηστία ότι η σύσταση της οργάνωσης αναφορικά με τη θέσπιση εντύπου καταγγελιών, όπου οι κρατούμενοι θα μπορούσαν να καταγγέλλουν την κακομεταχείρισή τους ή τις κακές συνθήκες κράτησης, εφαρμόστηκε. Η έντυπη φόρμα επισυνάπτεται σε ένα πληροφοριακό έντυπο για τα δικαιώματα των κρατουμένων που εκδόθηκε σε 16 γλώσσες. Ωστόσο, αιτούντες άσυλο και παράτυποι μετανάστες με τους οποίους μίλησε η οργάνωση φαίνεται ότι δεν έχουν δει αυτήν την έντυπη φόρμα. Τα έγγραφα που τους είχαν δοθεί ήταν συνήθως διαταγές απέλασης ή αποφάσεις που απέρριπταν το αίτημα ασύλου τους, και ήταν στα ελληνικά. **Τα φυλλάδια που αναγράφουν τα δικαιώματα των κρατουμένων, και οι συνημμένες έντυπες φόρμες καταγγελίας, ήταν αναρτημένα σε διάφορες γλώσσες στους πίνακες ανακοινώσεων στα αστυνομικά τμήματα, αλλά δεν ήταν προσιτά στους κρατουμένους**, καθώς κανένας από τους πίνακες ανακοινώσεων δεν βρισκόταν στους χώρους των κελιών.

5.3.3 ΣτΠ για την αποτελεσματικότητα ελέγχου περιστατικών αστυνομικής βίας

Σε ειδική έκθεση του ΣτΠ με θέμα την «Πειθαρχική-διοικητική διερεύνηση καταγγελιών σε βάρος αστυνομικών υπαλλήλων»¹²⁶,

¹²⁶

όπως δημοσιεύτηκαν το 2004

μετά από έρευνα που διενεργήθηκε για βιαιοπραγίες/κακομεταχείριση κατά την κράτηση, δημοσιεύτηκαν τα εξής πορίσματα α) Κρίσιμες παράμετροι για την αξιοπιστία των διενεργούμενων ερευνών, αλλά και για την εμπέδωση της εμπιστοσύνης των πολιτών στην Ελληνική Αστυνομία και το έργο της, είναι η άρτια τήρηση της πειθαρχικής διαδικασίας, η άρση των όποιων αμφισβητήσεων αφορούν την εν γένει νομιμότητα των αστυνομικών ενεργειών, η έγγραφη και ειδικώς αιτιολογημένη απάντηση, β) Ενώ το κανονιστικό πλαίσιο αποσκοπεί να θωρακίσει τη διερεύνηση των σοβαρότερων παραπτωμάτων με τις αυξημένες διαδικαστικές εγγυήσεις της έγγραφης, οιονεί ανακριτικής διαδικασίας που χαρακτηρίζει την ΕΔΕ, στην πράξη γίνεται υπέρμετρη χρήση της άτυπης έρευνας, γ) Παρατηρείται παράλειψη άσκησης ΕΔΕ σε περιπτώσεις που υπήρχαν εξ αρχής ή προέκυψαν στοιχεία ικανά να θεμελιώσουν την άσκηση πειθαρχικής δίωξης, ακόμη και σε περιπτώσεις όπου παρατηρείται προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας που θα ενέπιπτε στην απαγορευμένη ταπεινωτική μεταχείριση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, δ) Σε περιπτώσεις διεξαγωγής της έρευνας από τον διοικητή του εμπλεκόμενου τμήματος, υπήρξαν δείγματα ελαστικότερης διερεύνησης από αυτήν που απαιτούσαν τα υπάρχοντα στοιχεία. Για τον λόγο αυτό, θα μπορούσε η πρόβλεψη της ανάθεσης της έρευνας σε αξιωματικό άλλης διεύθυνσης να επεκταθεί σε όλες τις εσωτερικές αστυνομικές έρευνες. ε) Η ΕΛΑΣ θα μπορούσε να προσδώσει μεγαλύτερα εχέγγυα διαφάνειας και αξιοπιστίας στις εσωτερικές της έρευνες με την πάγια εφαρμογή του μέτρου της προσωρινής μετακίνησης του οργάνου σε βάρος του οποίου ασκείται ΕΔΕ για σοβαρό πειθαρχικό παράπτωμα. στ) Διαπιστώνεται ένα ευρύ φάσμα παραβιάσεων της αρχής της πλήρους και αιτιολογημένης αξιολόγησης των αποδεικτικών μέσων. ζ) Καταγράφονται σοβαρότατες και θεμελιώδεις μορφές παραβίασης των κανόνων της αποδεικτικής διαδικασίας (παράλειψη μμνείας και αξιολόγησης αποδεικτικών μέσων). η) Καταγράφονται πλημμέλειες ως προς την ουσιαστική και εμπεριστατωμένη αξιολόγηση (τυπικότητα, επιλεκτικότητα, λογική αντιφατικότητα, κατ' ουσίαν εσφαλμένη εκτίμηση). θ) Καταγράφεται

«καταχρηστικώς» διασταλτική ερμηνεία διατάξεων που αφορούν είτε τη διακριτική ευχέρεια περί τη διενέργεια πειθαρχικού ελέγχου, είτε την ευρύτερη νομιμοποίηση των μέτρων αστυνομικού καταναγκασμού. ι) Παρατηρείται ότι κυρώσεις επιβάλλονται μόνον επί ιδιαιτέρως σοβαρών παραπτωμάτων, πιθανώς λόγω της σχετικής δημοσιότητας. ια) Η ανελαστική αντιστοίχιση μεταξύ παραπτωμάτων και κυρώσεων στο ισχύον δίκαιο οδηγεί τους πειθαρχικούς προϊσταμένους στον μετριασμό αυτής καθ' εαυτής της διαπίστωσης παραπτώματος. ιβ) Η παρεμβολή ιεραρχικών κρίσεων και προσφυγών των εγκαλουμένων αστυνομικών σε δευτεροβάθμια πειθαρχικά όργανα οδηγεί σε αναιτιολόγητες αποκλίσεις ανάμεσα στην εισήγηση του πορίσματος και στην τελικώς επιβαλλόμενη κύρωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ: Το χάσμα μεταξύ κανονιστικού πλαισίου – πρακτικής εφαρμογής

Αφού αναλύθηκε το κανονιστικό πλαίσιο, όπως διαμορφώνεται -κατά τρόπο δεσμευτικό για το ελληνικό κράτος- από την εθνική και υπερεθνική νομοθεσία, που καθορίζει ένα minimum ως προς τις συνθήκες κράτησης, και αφού αποτυπώθηκε η πραγματική κατάσταση εντός των ελληνικών αστυνομικών κρατητηρίων, προκύπτει **κατάφωρη παραβίαση των θεσμοθετημένων θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων**, αλλά και του κοινού ποινικού δικαίου.

Πρέπει, λοιπόν, σε επόμενο στάδιο να καταδειχθεί η επίσημη στάση της ελληνικής κυβέρνησης, οι επίσημες απαντήσεις των αρμόδιων κρατικών φορέων, προκειμένου να καταστεί δυνατή η εξαγωγή συμπεράσματος ως προς την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών προστασίας, ως προς τον σεβασμό του ελληνικού κράτους απέναντι στις δεσμεύσεις και υποχρεώσεις του ή την ανεπάρκεια αυτού, και τέλος να συναχθεί κατά τρόπο ρεαλιστικό και αντικειμενικό αν οι αρμόδιες αρχές εντοπίζουν το πρόβλημα στην πλήρη του έκταση, αν διαθέτουν δυνατότητες βελτίωσης και αν, εν τέλει, πέρα από εξαγγελίες και διακηρύξεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η

αντιμετώπιση της προκείμενης παθογενούς κατάστασης αποτελεί στόχο και επιδίωξη του κράτους.

Προκειμένου να αναλυθεί περαιτέρω και εντός του πλαισίου της εγκληματολογικής θεωρίας η κατάσταση που παρουσιάζεται στην παρούσα εργασία, θα χρησιμοποιηθεί **η θεωρητική ανάλυση της κατάστασης άρνησης**¹²⁷, όπως διατυπώθηκε από τον **S. Cohen**¹²⁸, αναφορικά με τη στάση που τηρείται από τις αρμόδιες κρατικές αρχές και θα καταδειχθεί κατά πόσο αυτή συνιστά άρνηση και σε ένα δεύτερο επίπεδο αν μπορεί να υπαχθεί στην έννοια του κρατικού εγκλήματος.

6.1 Θεωρία της Άρνησης/ Αποποίησης

Ο S. Cohen χρησιμοποιεί τη θεωρία των **τεχνικών εξουδετέρωσης**, όπως διατυπώθηκαν από τους G. Sykes & D. Matza¹²⁹, ως βάση για να μελετήσει τις «αρνήσεις» (denials)¹³⁰ που προβάλλονται από όλα τα μέρη που εμπλέκονται, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε μια σύγκρουση. Πράγματι, οι αρνήσεις πραγματοποιούνται μέσα από τη χρήση των τεχνικών εξουδετέρωσης και, για αυτόν το λόγο, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι η θεωρία της άρνησης/αποποίησης συνιστά «*ιδεολογική εκδοχή (ideological versions)*»¹³¹ της προσέγγισης των G. Sykes και D. Matza.

¹²⁷ 'Η αποποίηση κατά άλλη απόδοση του πρωτότυπου όρου «denial»

¹²⁸ S. Cohen, *States of denial, Knowing about atrocities and suffering*, Cambridge, Polity Press, 2001, pp. 77

¹²⁹ Techniques of neutralization: A theory of delinquency, *American Sociological Review*, Vol. 22, Issue 6, pp 664-670, 1957

¹³⁰ Με την άρνηση στο λόγο των φορέων της κρατικής εξουσίας έχουν ασχοληθεί παλαιότερα οι F. Burton και P. Carlen οι οποίοι, σε μια ανάλυση βασισμένη στη θεωρία του N. Πουλαντζά, μελέτησαν δύο επίσημες αναφορές που αφορούσαν σε υποθέσεις άδικης φυλάκισης και αστυνομικής βίας. Σε αυτές τις αναφορές διαπίστωσαν ότι ο λόγος των φορέων της κρατικής εξουσίας σκόπευε στο να αποκαταστήσει την εικόνα της ιδανικής δικαιοσύνης αρνούμενος να αναφερθεί στις συνθήκες οι οποίες δημιούργησαν το αποτέλεσμα (την άδικη φυλάκιση και την αστυνομική βία) βλ. F. Burton & P. Carlen, *Official Discourse, Economy and Society*, vol. 6, no. 4, 1977, pp. 337- 407

¹³¹ Θεωρούμε πως ο συγγραφέας λέγοντας «ιδεολογική εκδοχή» αναφέρεται στην πολιτική διάσταση που, πιθανόν, έχει η θεωρία της άρνησης εν αντιθέσει προς τη μη πολιτική διάσταση των τεχνικών εξουδετέρωσης που αναφέρονται σε εγκληματικές πράξεις που, διαμεσολαβούμενες από τις τεχνικές εξουδετέρωσης, δε θέτουν υπό αμφισβήτηση τις κυρίαρχες αξίες βλ. S. Cohen, 2001, σ. 77. Ωστόσο, εφόσον κριτήριο για τον πολιτικό ή μη χαρακτήρα της θεωρίας είναι αν οι πράξεις θέτουν ή όχι σε αμφισβήτηση τις κυρίαρχες αξίες τότε ούτε η θεωρία της άρνησης έχει πολιτικό χαρακτήρα δεδομένου ότι οι αρνήσεις που προβάλλονται έχουν ως στόχο να εκλογικεύσουν τις πράξεις και κατ'αυτόν τον τρόπο να μην αμφισβητούν, οι τελευταίες,

Οι τεχνικές εξουδετέρωσης κατηγοριοποιούνται¹³² ως εξής:

- α) **άρνηση της ευθύνης**, όπου (ο ανήλικος) κρίνει πως η πράξη του οφείλεται είτε σε λάθος, είτε σε δυνάμεις έξω από τον έλεγχο του
- β) **άρνηση της βλάβης**, όπου (ο ανήλικος) κρίνει πως η πράξη του προκάλεσε αμελητέα ή καθόλου βλάβη
- γ) **αμφισβήτηση του θύματος**¹³³, εδώ (ο ανήλικος) θεωρεί πως το θύμα τιμωρήθηκε μέσω της πράξης του ή ότι ο ίδιος είναι το πραγματικό θύμα
- δ) **επίκριση των επικριτών** (condemnation of the condemners), όπου (ο ανήλικος) *«στρέφει την προσοχή από τη δική του πράξη προς τα κίνητρα και τη συμπεριφορά των επικριτών του»*
- ε) **επίκληση ανώτερων πεποιθήσεων**, όπου (ο ανήλικος) εμφανίζεται να υπακούει στις απαιτήσεις μιας ομάδας στην οποία ανήκει.

Πολύ γενικά, ως άρνηση ή αποποίηση νοείται «ένας μηχανισμός που προστατεύει τον εαυτό από μία ενοχλητική πραγματικότητα, η αναγνώριση της οποίας θα απαιτούσε δράση»¹³⁴. Αν και η χρήση της λέξης «εαυτό» στον ορισμό μάλλον παραπέμπει σε μικρο-ανάλυση και ατομικό επίπεδο, ο Cohen -πολύ εύστοχα- συνέδεσε την κατάσταση άρνησης με τη στάση θεσμών, οργανισμών, κοινωνικών ή πολιτισμικών ομάδων και κρατών μπροστά στη θέαση ενός «κακού», του οποίου μπορεί να είναι απλώς παρατηρητές ή ακόμα και «δράστες». Στην τελευταία περίπτωση, η άρνηση «ενδύεται το πέπλο της κρατικής επισημότητας» και συντελείται δημόσια και πολύ οργανωμένα. Ο Cohen δε διστάζει μάλιστα να συνδέσει την άρνηση με τα εγκλήματα του κράτους, τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και τα εγκλήματα του πολέμου.

τις κυρίαρχες αξίες. Ως εκ τούτου, αυτό το ζήτημα παραμένει ασαφές στη θεωρία του S. Cohen.

¹³² G. Sykes & D. Matza, 1957, op.cit., pp. 667- 669. Οι συγκεκριμένες τεχνικές χρησιμοποιήθηκαν για την προσέγγιση της νεανικής εγκληματικότητας γι' αυτό και χρησιμοποιείται η λέξη «ανήλικος». Εδώ τίθεται εντός παρενθέσεως.

¹³³ Όπως μεταφράζει η Ε. Λαμπροπούλου την "denial of the victim" βλ. Ε. Λαμπροπούλου, Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος, Αθήνα, Παπαζήσης, 1994, σ. 103

¹³⁴ S. Cohen, *States of denial, Knowing about atrocities and suffering*

Εν προκειμένω θα εστιάσουμε (ως προς την ανάλυση και τα παραδείγματα) στην διαπίστωση άρνησης από την πλευρά των επίσημων φορέων κρατικής εξουσίας (αστυνομίας, υπουργείων κλπ).

Η άρνηση μπορεί να λάβει τρεις μορφές: Πρώτον, η **κυριολεκτική** και απόλυτη άρνηση ενός γεγονότος ή της γνώσης για ένα γεγονός (π.χ. «αυτό δεν έχει συμβεί», «αποκλείεται να έχει συμβεί», «αν είχε συμβεί κάτι τέτοιο θα το γνωρίζαμε»), δεύτερον, η **ερμηνευτική** άρνηση, δηλαδή το γεγονός αναγνωρίζεται, αλλά δίνονται διαφορετικές ερμηνείες ως προς αυτό (π.χ. πρόκειται για «ανταλλαγή πληθυσμών» όχι εθνοκάθαρση, «ήπια σωματική πίεση» όχι βασανιστήριο, «μεταφορά πληθυσμού» όχι αναγκαστική εκδίωξη ή απέλαση) και τρίτον, η **«υπαινισσόμενη»**¹³⁵ άρνηση, όπου ένα γεγονός αναγνωρίζεται ως έχει, αλλά εκμηδενίζονται ή εκλογικεύονται οι συνέπειές του (π.χ. «δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα για αυτό», «αλλού συμβαίνουν χειρότερα», «δεν είμαστε αρμόδιοι για την κατάσταση»). Μάλιστα γίνεται λόγος για το «παράδοξο της άρνησης» υπό την έννοια ότι πρόκειται για μία κατάσταση κατά την οποία κάποιος έχει γνώση και άγνοια την ίδια στιγμή (έστω αμυδρά γνωρίζεις ότι επιλέγεις να μη δεις/αντιμετωπίσεις ένα γεγονός, την ίδια στιγμή όμως αγνοείς τι ακριβώς είναι αυτό που υπεκφεύγεις).

Πιο συγκεκριμένα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση του S. Cohen για την εξεταζόμενη **άρνηση/αποποίηση των κρατικών μηχανισμών σε σχέση με παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων**, και ιδιαίτερα αυτό που αποκαλεί **μερική αναγνώριση** (partial acknowledgement)¹³⁶. Όταν ένα γεγονός ή μία κατάσταση δεν μπορεί εξ ολοκλήρου να παραβλεφθεί ή να παραγνωριστεί, σε περιπτώσεις για παράδειγμα που μία κυβέρνηση αναγκάζεται να τεθεί προ των ευθυνών της είτε λόγω δημοσιοποίησης συγκεκριμένων γεγονότων, είτε λόγω μιας καταδίκης από ένα υπερεθνικό όργανο (π.χ. ΕΔΔΑ), είτε λόγω δημοσίευσης μιας έκθεσης ενός εθνικού ή υπερεθνικού οργάνου (π.χ. Συνήγορος του

¹³⁵ (implicatory denial) ή ενοχοποιητική όπως συναντάται ο όρος σε άλλες μεταφράσεις
¹³⁶ Όπως υποσημείωση 112, σελ. 113 επ.

Πολίτη ή CPT), επιστρατεύεται ένα σύνολο μεθόδων/ τεχνικών που στοχεύει κυρίως στη δικαιολόγηση της κατάστασης. Πρώτον, η **χωρική απομόνωση** (spatial isolation), δηλαδή η αντιμετώπιση μιας κατάστασης ως μεμονωμένου γεγονότος, ενός γεγονότος που δεν αποτελεί τον κανόνα και σίγουρα δεν είναι αντιπροσωπευτικό της πραγματικότητας, δεύτερον, η **χρονική οριοθέτηση** (temporal containment), η παραδοχή δηλαδή ότι τέτοια γεγονότα όντως λάμβαναν χώρα αλλά σε προγενέστερο χρόνο, είτε υπό το καθεστώς της προηγούμενης κυβέρνησης, είτε πριν την υπογραφή μιας συνθήκης κλπ, αλλά σίγουρα δεν μπορούν και δε θα εξακολουθήσουν να συμβαίνουν από εδώ και στο εξής. Τέλος, τρίτον, η **αυτό-διόρθωση** (self-correction), δηλαδή η παραδοχή της γνώσης επί του ζητήματος και η ανάληψη όλων των απαραίτητων μέτρων προς την αντιμετώπισή του (π.χ. έχουν γίνει συναντήσεις με τους αρμόδιους φορείς, ετοιμάζεται νέο νομοσχέδιο, έχει διαταχθεί ΕΔΕ, οι υπεύθυνοι απομακρύνθηκαν από τις θέσεις τους κλπ).

Οι τρεις παραπάνω τεχνικές αποτελούν κατά τον Cohen «ένα μίγμα από ψεύδη, μισές αλήθειες, υπεκφυγές, νομικίστικες σοφιστείες, ιδεολογικές επικλήσεις ...»¹³⁷. Μάλιστα υποστηρίζει ότι εκεί ακριβώς αντικατοπτρίζεται η -θεωρητική τουλάχιστον- επιτυχία του κινήματος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στο γεγονός δηλαδή ότι πολύ σπάνια θα συναντήσει μια δημόσια απόρριψη ή αποκήρυξη του περιεχομένου του, εφόσον πρόκειται για δικαιώματα που θεωρούνται θεμελιώδη και αυτονόητα σε όλο τον σύγχρονο -δυτικό- κόσμο. Αυτή η «επιτυχία» είναι που εγκυμονεί κινδύνους, διότι αυτή η **«ένδυση» της ηθικής και ρεαλιστικής απεικόνισης των βαναυσοτήτων σε μία νομική, διπλωματική και συνειδητά μη απεικονιστική γλώσσα περί παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μετακυλύει την ευθύνη από το πρόβλημα σε μία επαγγελματική και γραφειοκρατική «σύμπραξη»**. Σε αυτό συντελεί και το γεγονός ότι η έκθεση τέτοιων γεγονότων και η **άρνηση ή αποκήρυξή** τους, έχει γίνει

¹³⁷

Ως άνω σελ. 114

κάτι οικείο και αναμενόμενο από πλευράς Μ.Μ.Ε., μη δυνάμενο να προκαλέσει αντιδράσεις ακόμα και στο πλέον ευαισθητοποιημένο κοινό (σε μία λογική ότι είναι γνωστό ότι τα κράτη δρουν με έναν συγκεκριμένο τρόπο και ότι οι διεθνείς οργανισμοί διατυπώνουν τις ενστάσεις τους ή επισημαίνουν τις παραβιάσεις των διεθνών συμβάσεων). Όπως υποστηρίζει η Claire Moon¹³⁸ ο Cohen, σχετικά με τη σχέση γνώσης-δράσης, προσδιορίζει μία δεύτερη σφαίρα άρνησης, αυτή των καταναλωτών της «ανθρωπιστικής επικοινωνίας», κατά την οποία το θεωρητικά ευαισθητοποιημένο και ενήμερο κοινό αποκτά γνώση της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, φέρεται όμως έχοντας το άλλοθι του παρατηρητή, επιδεικνύοντας απάθεια, αδιαφορία και δικαιολόγηση του εαυτού του.

6.2 Οι απαντήσεις των ελληνικών κρατικών αρχών

Η ελληνική πραγματικότητα ως προς τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα πλαίσια της κράτησης σε αστυνομικά κρατητήρια έχει αποτυπωθεί ήδη ανωτέρω. Όπως και οι καταδίκες της Ελλάδας από το ΕΔΔΑ, οι ετήσιες εκθέσεις διεθνών οργάνων, ΜΚΟ, αλλά και εθνικών μηχανισμών σε συνδυασμό με την πληθώρα καταγγελιών κρατουμένων αλλά και αστυνομικών υπαλλήλων. Προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσο η επίσημη στάση του ελληνικού κράτους συνιστά άρνηση, σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε, θα εξετασθούν οι απαντήσεις που δίνουν οι επίσημοι κρατικοί φορείς, καθώς και οι δράσεις που αναλαμβάνουν σχετικά με την κατάσταση και την αντιμετώπισή της.

6.2.1 Οι Απαντήσεις των Ελληνικών Αρχών (στις εκθέσεις ΕΠΒ 2007, 2008, 2013)

Η απάντηση που έστειλε η ελληνική κυβέρνηση στην ΕΠΒ αναφορικά με την έκθεσή της του 2007 **αναγνώρισε τα προβλήματα** που υπάρχουν, όπως την ανεπάρκεια των υπάρχοντων χώρων, την ακαταλληλότητα πολλών κτιρίων και την έλλειψη φυσικού φωτισμού,

¹³⁸ Looking without seeing, listening without hearing: Cohen, denial and human rights, *Crime Media Culture* 9(2), 2013 pp. 193-196

εξαερισμού και θέρμανσης και **προέβη σε αναλυτική απαρίθμηση των μέτρων που έλαβε** για τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης στους χώρους που επισκέφθηκε η ΕΠΒ (π.χ. τοποθέτηση νέας μόνωσης στο Τμήμα Αλλοδαπών του Πειραιά, τοποθέτηση τεχνητού φωτισμού στο ΑΤ Ακρόπολης κλπ)¹³⁹. Στην απάντηση που έστειλε στην ΕΠΒ αναφορικά με την έκθεσή της του 2008 ακολουθεί την ίδια προσέγγιση¹⁴⁰.

Αναφορικά με τα **περιστατικά κακομεταχείρισης, η ελληνική κυβέρνηση φαίνεται να μην αποδέχεται τις σχετικές αιτιάσεις**, στο βαθμό που αυτές δε συνοδεύονται από συγκεκριμένα στοιχεία. Στη συνέχεια παραθέτει τις διαταγές και το υλικό που έχει διανεμηθεί αναφορικά με ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς και τις 15 σχετικές θεματικές τις οποίες διδάσκονται οι αστυνομικοί κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής τους, ενώ **τάσσεται κατά της σύστασης μίας ανεξάρτητης αρχής για τη διερεύνηση καταγγελιών**, θεωρώντας ότι το υπάρχον πλαίσιο είναι επαρκές και αποτελεσματικό.

Στην απάντηση της Ελλάδας για την έκθεση του 2013¹⁴¹ περιλαμβάνονταν οι απαντήσεις των αρμόδιων Υπουργείων Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Δημόσιας Τάξης και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, καθώς και Ναυτιλίας και Αιγαίου.

Ως προς τα καταγγελλόμενα περιστατικά για τα Α.Τ. Κυψέλης και Ομόνοιας διευκρινίστηκε ότι τα αστυνομικά όργανα που διενεργούν την ΕΔΕ δεν έχουν διοικητική σχέση με τους φερόμενους ως δράστες σωματικής βίας αστυνομικούς, υπηρετούν σε διαφορετικές υπηρεσίες και αυτό -κατά τη γνώμη της ελληνικής κυβέρνησης- διασφαλίζει την απαιτούμενη

¹³⁹ Response of the Government of Greece to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Greece from 20 to 27 February 2007, Strasbourg, 8 February 2008, CPT/Inf (2008) 4.

¹⁴⁰ Response of the Government of Greece to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Greece from 23 to 29 September 2008, Strasbourg, 30 June 2009, CPT/Inf (2009) 21.

¹⁴¹ <http://www.cpt.coe.int/documents/grc/2014-27-inf-eng.pdf> (Response of the Government of Greece to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Greece from 4 to 16 April 2013, Strasbourg, 14 October 2014, CPT/Inf (2014) 27.

ανεξαρτησία και αμεροληψία της έρευνας. Κατά τα λοιπά **η ΕΔΕ κατά το χρόνο δημοσίευσης της απάντησης βρισκόταν σε εξέλιξη** και η ελληνική πλευρά δεσμεύτηκε ότι με την ολοκλήρωσή της θα γνωστοποιούσε το αποτέλεσμα. Ως προς τα καταγγελλόμενα για το Α.Τ. Αγίου Παντελεήμονα, εκδόθηκε εντολή προς τη ΓΑΔΑ για ουσιαστική έρευνα των καταγγελιών, έτσι ώστε σε περίπτωση εξακρίβωσής τους να αποδοθούν πειθαρχικές ευθύνες στους εμπλεκόμενους αστυνομικούς. Και σε αυτή την περίπτωση **η έρευνα δεν είχε ολοκληρωθεί**, με δέσμευση της ελληνικής πλευράς για ενημέρωση για το αποτέλεσμα που θα προκύψει. Ενώ επιπλέον αναφέρεται ότι ο Εισαγγελέας Πρωτοδικών Αθηνών παρήγγειλε στη Διεύθυνση Εσωτερικών Υποθέσεων της ΕΛ.ΑΣ τη διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης σε πολλά αστυνομικά τμήματα, το αποτέλεσμα της οποίας, όταν ολοκληρωθεί, θα γνωστοποιηθεί στην επιτροπή.

Ως προς τις συστάσεις της επιτροπής τις σχετικές με το δικαίωμα των κρατουμένων να υποβάλουν γραπτά τις καταγγελίες τους για άσκηση σωματικής βίας εναντίον τους, καθώς και για την υπενθύμιση της μηδενικής ανοχής σε περιστατικά σωματικής βίας από αστυνομικούς εναντίον κρατουμένων, η ελληνική κυβέρνηση αναφέρει πως εκδόθηκε από το αρχηγείο της ΕΛ.ΑΣ. σχετική εντολή προς τα αστυνομικά τμήματα της χώρας που υπενθυμίζει τις υποχρεώσεις των αστυνομικών οργάνων, όπως επίσης ότι στάλθηκε ενημερωτικό έντυπο σχετικά με τα δικαιώματα των κρατουμένων και έντυπο φόρμας παραπόνων/καταγγελιών, προκειμένου να μοιράζονται στους κρατούμενους, συνταγμένα σε γλώσσα που κατανοούν. Επιπλέον, ότι ζητήθηκε από τους Γενικούς Αστυνομικούς Αρχηγούς να υποδείξουν έναν ανώτερο αξιωματικό που θα είναι επιφορτισμένος με τον έλεγχο και την επίβλεψη αυτών των υπηρεσιών, όπως επίσης (ζητήθηκε) να δίνονται σχετικές εντολές στους αξιωματικούς που έχουν αναλάβει την υπηρεσία της επίβλεψης, έτσι ώστε οι διαδικασίες να ελέγχονται καθημερινά και στην περίπτωση που διαπιστώνεται ότι αξιωματικός υπηρεσίας δε γνωρίζει ή δεν τηρεί τις υποχρεώσεις του, να εξετάζονται πειθαρχικά τόσο ο ίδιος ο αξιωματικός όσο και ο διοικητής του. Ως προς τη

μηδενική ανοχή αστυνομικής βίας σε βάρος κρατουμένων, η ελληνική κυβέρνηση αναφέρεται στο Π.Δ. για το "Πειθαρχικό Δίκαιο Αστυνομικού Προσωπικού", σε συνδυασμό με έκτακτες διαταγές σχετικά με την εκ βαθέων διερεύνηση σχετικών περιστατικών και την επιβολή πειθαρχικών κυρώσεων σε περίπτωση εξακρίβωσης περιστατικών αστυνομικής βίας, τα οποία θεωρούνται από την Ελλάδα επαρκή εχέγγυα για τον έλεγχο περιστατικών αστυνομικής βίας. Τονίζεται επίσης ότι οι αστυνομικοί που διενεργούν τις ΕΔΕ πρέπει να φροντίζουν για την ολοκλήρωσή τους εντός εύλογου χρόνου, προκειμένου να διασφαλίζεται η πρόσβαση σε όλα τα απαιτούμενα στοιχεία (ιατρικά πιστοποιητικά, μαρτυρικές καταθέσεις κλπ), αλλά και να αισθάνονται ασφάλεια οι εμπλεκόμενοι υπό την έννοια ότι ακολουθείται μία δίκαιη διαδικασία σύμφωνα με τις διατυπώσεις του νόμου.

Ως προς τις καταγγελλόμενες ρατσιστικές συμπεριφορές, υπογραμμίζεται στην ελληνική απάντηση ότι πρέπει να ερευνάται η ύπαρξη ρατσιστικών κινήτρων στις περιπτώσεις εκδήλωσης αστυνομικής βίας και να γίνεται ειδική μνεία με αναγραφή σε ξεχωριστή παράγραφο στο εκδοθέν αποτέλεσμα της ΕΔΕ. Σημειώνεται ότι τόσο **το Υπουργείο όσο και το Αρχηγείο της ΕΛ.ΑΣ. είναι αποφασισμένοι να πατάζουν την ξενοφοβία και τον ρατσισμό στην ελληνική αστυνομία**. Προς αυτή τη κατεύθυνση, ιδρύθηκε στις 10-01-2013 ειδικό Τμήμα Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας (που υποστηρίζει ειδική τηλεφωνική γραμμή καταγγελιών), στα πλαίσια του οποίου λειτουργούν δύο γραφεία στις Υποδιευθύνσεις Κρατικής Ασφάλειας Αττικής και Θεσ/νίκης και εξήντα οχτώ γραφεία στις περιφερειακές Υποδιευθύνσεις. Επιπροσθέτως, στην ελληνική απάντηση αναφέρεται **η ίδρυση του Γραφείου Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας** με τον ν. 3938/2011, **το οποίο όμως δεν έχει τεθεί σε λειτουργία λόγω προβλημάτων στελέχωσής του**.

Σχετικά με το δικαίωμα τηλεφωνικής επικοινωνίας των κρατουμένων με πρόσωπο της επιλογής τους κατά την κράτηση, η ελληνική κυβέρνηση απαντά ότι δεν συντελείται περιορισμός του δικαιώματος κι ότι ασκείται

βάσει του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και του Σωφρονιστικού Κώδικα, στους οποίους προβλέπεται η χρήση καρτοτηλεφώνου με δαπάνες του κρατούμενου, ενώ επιτρέπεται η συνεισφορά ΜΚΟ, σε περίπτωση που οι κρατούμενοι δεν διαθέτουν χρήματα.

Αναφορικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στους χώρους κράτησης παράνομα εισερχομένων μεταναστών, η ελληνική πλευρά ανταπαντά ότι το ελληνικό συμβούλιο για τους πρόσφυγες έχει καθημερινή πρόσβαση στους χώρους κράτησης και μεριμνά για την παροχή νομικής βοήθειας κατά τη διάρκεια της διαδικασίας χορήγησης αούλου. Όσοι συλλαμβάνονται εφοδιάζονται με ενημερωτικά φυλλάδια για τα δικαιώματά τους, την κράτηση (διατίθενται σε 16 γλώσσες) και τη διαδικασία αίτησης αούλου(διατίθεται σε 15 γλώσσες). Σημειώνεται επίσης ότι θα ξεκινήσει η παροχή νομικής βοήθειας σε αλλοδαπούς κρατούμενους για τη μεταφορά τους στην πατρίδα τους. Ενώ στο στάδιο της ολοκλήρωσης βρισκόταν η διανομή στα κατά τόπους αστυνομικά τμήματα ενημερωτικών εντύπων για αλλοδαπούς που έχουν συλληφθεί και βρίσκονται εν αναμονή απέλασης ή επαναπατρισμού.

Σε σχέση με το δικαίωμα ιατρικής περίθαλψης των αλλοδαπών που κρατούνται σε αστυνομικά τμήματα και συνοριακούς σταθμούς, η ελληνική πλευρά επισημαίνει ότι εξετάζονται άμεσα από γιατρούς και όπου κρίνεται αναγκαίο μεταφέρονται σε κέντρα υγείας ή νοσοκομεία, ενώ απαραίτητη στην προκειμένη περίπτωση είναι η συμβολή των ΜΚΟ.

Σχετικά με την πρόταση της επιτροπής για τη εισαγωγή κώδικα διεξαγωγής ανάκρισης και έναρξης ηλεκτρονικής επιτήρησης των ανακρίσεων, η ελληνική πλευρά υποστηρίζει ότι κάτι τέτοιο δεν κρίνεται αναγκαίο, εφόσον και η αστυνομική προανάκριση διεξάγεται βάσει του ΚΠΔ, δηλ. υψηλότερων απαιτήσεων νομικού κειμένου, του ίδιου μάλιστα που χρησιμοποιείται και από τους δικαστικούς λειτουργούς, οπότε δεν τίθεται ζήτημα επιμόρφωσης των αστυνομικών οργάνων.

Το θέμα της παραμονής ποινικών κρατουμένων στα αστυνομικά κρατητήρια λόγω άρνησης των δικαστικών φυλακών να τους δεχτούν εξ αιτίας του υπερπληθυσμού, **αναγνωρίζεται από την ελληνική πλευρά ως ένα πραγματικό πρόβλημα, το οποίο όμως δεν οφείλεται στην αδιαφορία των αρχών.** Η λύση του ζητήματος - υποστηρίζει το Υπουργείο - είναι η αποδοχή των κρατουμένων από τις δικαστικές φυλακές και προς επίρρωση του ισχυρισμού αυτού γίνεται αναφορά στο Π.Δ. 141/1991, στο οποίο ορίζονται περιοριστικά οι περιπτώσεις που επιτρέπεται η κράτηση σε αστυνομικά κρατητήρια.

Τέλος, **το ζήτημα των συνθηκών υγιεινής και των εγκαταστάσεων κράτησης στα αστυνομικά τμήματα, σύμφωνα με την απάντηση της Ελλάδας, λαμβάνεται πολύ σοβαρά υπόψη,** έχει άλλωστε προκαλέσει τον διεθνή διασυρμό της χώρας και επικρίσεις από τη διεθνή κοινότητα. Προς αυτή την κατεύθυνση η ελληνική πλευρά ενημερώνει ότι **έχουν δοθεί εντολές για πλήρη συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις διεθνείς συμβάσεις.** Επιπλέον, το θέμα παρακολουθείται συνεχώς με τη συνεχή παρέμβαση με εντολές και οδηγίες προς τις αρμόδιες υπηρεσίες όταν διαπιστώνονται δυσλειτουργίες.

6.2.2 Η θέση της πανελλήνιας ομοσπονδίας αστυνομικών υπαλλήλων (για τα περιστατικά αστυνομικής βίας)

Σε συνέντευξη με τη Διεθνή Αμνηστία, που πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2011, εκπρόσωποι της Πανελλήνιας Ομοσπονδίας Αστυνομικών Υπαλλήλων (Π.Ο.ΑΣ.Υ.) καταδίκασαν κάθε μορφή βίας απ' όπου και αν προέρχεται, περιλαμβανομένων των κρουσμάτων βίας στο αστυνομικό σώμα. Αν και υπογράμμισαν ότι τα περιστατικά αυτού του είδους δεν πρέπει να μένουν ατιμώρητα, **παρέλειψαν να αναγνωρίσουν την έκτασή τους αναφερόμενοι σε «πολύ μικρό αριθμό».** Μεταξύ των συστάσεών τους για την αποφυγή κρουσμάτων παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων από αστυνομικούς, οι εκπρόσωποι της Ομοσπονδίας πρότειναν ότι οι εκπαιδευόμενοι αστυνομικοί πρέπει να παρακολουθούν μαθήματα

ανθρωπίνων δικαιωμάτων μαζί με τους φοιτητές στο πανεπιστήμιο και όχι στη σχολή αστυνομίας και υποστήριξαν τη δημιουργία του Γραφείου Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας.

Στην ανακοίνωση¹⁴² των Ομοσπονδιών ΠΟΑΣΥ και ΠΟΑΞΙΑ (Πανελλήνια Ομοσπονδία Αξιωματικών Αστυνομίας) στα πλαίσια ημερίδας για την ημέρα αγώνα κατά της κρατικής αυθαιρεσίας αναφέρεται «... να συμβάλλουν στην εμπέδωση των απαράγραπτων νόμων του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της προστασίας του πολίτη από τις αστυνομικές δυνάμεις, αλλά και του σεβασμού του αστυνομικού θεσμού από τους πολίτες, ως αναγκαίων προϋποθέσεων για τη λειτουργία ενός κράτους δικαίου. Καταδικάζουμε τη βία απ' όπου κι αν προέρχεται. Τασσόμαστε υπέρ της επίλυσης των όποιων διαφορών με ειρηνικά μέσα. Στα κοινωνικά προβλήματα δεν απαντάμε με τη καταστολή. »

6.3 Σχολιασμός των απαντήσεων της ελληνικής κυβέρνησης από τους φορείς ελέγχου

Η **ΕΕΔΑ** σχολιάζει ότι κάποιες από τις **απαντήσεις** της Ελλάδας προς τις αιτιάσεις της ΕΠΒ **δεν είναι πειστικές** (όπως το ότι η χρήση πλαστικών μπουκαλιών για ούρηση όπου αυτή έχει παρατηρηθεί οφείλεται σε κρατούμενους ψυχολογικά διαταραγμένους) **ή δεν αποτελούν δικαιολογία** (όπως το ότι ο προαυλισμός των κρατουμένων στο ΑΤ Κυψέλης δεν λαμβάνει χώρα επειδή παραπονούνται οι περίοικοι και επειδή θα απαιτείτο μεγάλος αριθμός αστυνομικών για την επιτήρησή τους).

Επιπλέον υποστηρίζει ότι οι **ελληνικές αρχές έχουν φανεί απρόθυμες να βελτιώσουν την τρέχουσα εκπαίδευση στα ανθρώπινα δικαιώματα στις σχολές αστυνομίας**. Σύμφωνα με εκπροσώπους της ΕΕΔΑ, η κυβέρνηση δεν ανταποκρίθηκε σε μια σειρά συστάσεων που έκανε η Επιτροπή για την υιοθέτηση ενός διαδραστικού προγράμματος εκπαίδευσης στα ανθρώπινα δικαιώματα για μικρές ομάδες

¹⁴²

http://www.poaxia.com/files/books/vivlio_imerida_an8ropina_dikaiwmata.pdf

αστυνομικών. Συγκεκριμένα, το 2009 η ΕΕΔΑ είχε προτείνει στις ελληνικές αρχές την εκπόνηση και υλοποίηση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος στα ανθρώπινα δικαιώματα για τους αστυνομικούς. Σύμφωνα με την ΕΕΔΑ, η πρόταση έγινε αρχικά δεκτή και συστάθηκε Ομάδα Εργασίας. Ωστόσο πραγματοποίησε μόνο δύο συνεδριάσεις. Επιπροσθέτως, η ΕΕΔΑ ανέφερε ότι, παρά το αίτημά της προς τον Υφυπουργό Προστασίας του Πολίτη το 2010, δεν συμπεριλήφθηκε σε Ομάδα Εργασίας που συστάθηκε για την εκπαίδευση των αστυνομικών¹⁴³

Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι στις 15-3-2011 η CPT έκανε χρήση του **εξαιρετικού μέτρου** του Άρθρου 10, παράγραφος 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας¹⁴⁴ και εξέδωσε **δημόσια δήλωση για την Ελλάδα λόγω της «..συνεχιζόμενη(ς) απουσία(ς) δράσης για να βελτιωθεί η κατάσταση σύμφωνα με τις συστάσεις της Επιτροπής όσον αφορά την κράτηση παρανόμων μεταναστών και την κατάσταση του σωφρονιστικού συστήματος..»**.

Σύμφωνα με την από 15-3-2011 δημόσια δήλωση, μετά τη δημοσίευση των εκθέσεων της Επιτροπής για τις επισκέψεις της στην Ελλάδα τα έτη 2005, 2007, 2008 και 2009, «...**οι συστάσεις** για τη βελτίωση της κατάστασης **συνέχισαν να αγνοούνται** από το ελληνικό κράτος. [...] Οι ελληνικές αρχές συνεχώς διαβεβαίωναν ότι γίνονταν ενέργειες για τη βελτίωση της κατάστασης . Για παράδειγμα, με την επιστολή τους από 23ης Νοεμβρίου 2009 ενημέρωσαν την CPT ότι η διοικητική κράτηση παρανόμων μεταναστών σε αστυνομικά τμήματα και τμήματα συνοριακής φύλαξης θα σταματήσει και ότι, στο μέλλον, οι παράνομοι μετανάστες οι οποίοι υπόκεινται σε διοικητική κράτηση θα φιλοξενούνται αποκλειστικά σε

¹⁴³ ΕΕΔΑ, Παρατηρήσεις επί του σχεδίου νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη «Σύσταση Γραφείου Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και άλλες διατάξεις», σελ. 7.

¹⁴⁴ Το Άρθρο 10, παράγραφος 2, της ιδρυτικής Σύμβασης της CPT προβλέπει ότι: «Εάν το Μέρος δεν συνεργάζεται ή αρνείται να βελτιώσει την κατάσταση σύμφωνα με τις συστάσεις της Επιτροπής, η τελευταία μπορεί, με πλειοψηφία των δύο τρίτων των μελών της και αφού δώσει τη δυνατότητα στο Μέρος να εκθέσει τις απόψεις του, να αποφασίσει να κάνει δημόσια δήλωση σχετικά με το θέμα αυτό.»

ειδικές προς τούτο εγκαταστάσεις κράτησης. Υποστηριζόταν επίσης ότι η εγκατάσταση κράτησης αλλοδαπών στον Πειραιά, την οποίαν η CPT είχε επανειλημμένως επικρίνει από το 1997, θα κατεδαφίζετο στις αρχές του 2010. [...] Δυστυχώς, τα ευρήματα της CPT κατά τη διάρκεια της επίσκεψης στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 2011 κατέδειξαν ότι **οι πληροφορίες που παρέσχον οι αρχές δεν ήταν αξιόπιστες**. [...] Ως προς τις πολύ σοβαρές ανησυχίες που διατύπωσε η Επιτροπή, προσέκρουσε στην **αδράνεια των ελληνικών αρχών**: [...] **Οι ελληνικές αρχές οφείλουν επιτέλους να αναγνωρίσουν ότι το σωφρονιστικό σύστημα όπως λειτουργεί σήμερα δεν είναι σε θέση να παράσχει ασφάλεια και προστασία στους κρατούμενους**. Οι συζητήσεις με τις αρμόδιες κεντρικές αρχές στην Αθήνα ανέδειξαν **την έλλειψη κατανόησης εκ μέρους τους της πραγματικής κατάστασης στα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας**. Με τα ευρήματα της επίσκεψης του 2011 επιβεβαιώνεται ότι το ευνομούμενο **σωφρονιστικό σύστημα**, στο οποίο θεωρητικά αποβλέπει ο νόμος, έχει δώσει τη θέση του στην πρακτική της **απλής «αποθήκευσης κρατουμένων»** [...].

Στην έκθεση της ΕΠΒ μετά την επίσκεψη στην Ελλάδα το 2013 επισημαίνεται **η άρνηση των ελληνικών αρχών να θεωρήσουν την χρήση βίας εναντίον των κρατουμένων από τα αστυνομικά όργανα ως σοβαρό πρόβλημα και να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την αντιμετώπιση της**. Το γεγονός αυτό ενισχύεται από την ανυπαρξία ειδικού και ανεξάρτητου μηχανισμού/οργάνου που να διεξάγει ελέγχους για τη διαπίστωση περιστατικών βίας εναντίον κρατουμένων και την απόδοση ευθυνών στους δράστες, έτσι ώστε τα αστυνομικά όργανα συμπεριφέρονται γνωρίζοντας ότι δεν πρόκειται να λογοδοτήσουν για τη χρήση βίας κατά τη διάρκεια της ανάκρισης.

Επίσης, η **Διεθνής Αμνηστία** διατυπώνει – εύλογες- αμφιβολίες ως προς τη λειτουργία του **Γραφείου Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας** (το οποίο ακόμα δεν λειτουργεί). Ειδικότερα, διατυπώνονται

ανησυχίες ως προς τη θεσμική ανεξαρτησία του Γραφείου, το οποίο προορίζεται να λειτουργεί στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, που είναι το Υπουργείο που έχει την ευθύνη για τα σώματα ασφαλείας, περιλαμβανομένης της Ελληνικής Αστυνομίας, και να στελεχωθεί με προσωπικό αποσπασμένο από την Ελληνική Αστυνομία, το Λιμενικό Σώμα και την Πυροσβεστική Υπηρεσία και όχι με δικό του εξειδικευμένο προσωπικό. Η Διεθνής Αμνηστία σημειώνει ότι, **για να είναι ανεξάρτητος ένας μηχανισμός διερεύνησης καταγγελιών** για μέλη των σωμάτων ασφαλείας, **δεν πρέπει να έχει καμία διαρθρωτική ή οργανική σύνδεση με τα σώματα αυτά**. Θα μπορούσε να έχει τη μορφή ενός ανεξάρτητου δημοσίου οργάνου εκτός υπουργείου, για παράδειγμα, ενός εξειδικευμένου Συνηγόρου για τα Σώματα Ασφαλείας ή ενός Ανεξάρτητου Οργάνου Διερεύνησης Καταγγελιών για τα Σώματα Ασφαλείας. Ένα τέτοιο όργανο πρέπει να στελεχώνεται επαρκώς και να διοικείται από επαγγελματίες εγνωσμένης ικανότητας, αμεροληψίας, ειδικής εμπειρίας, ανεξαρτησίας και ακεραιότητας, οι οποίοι να μην είναι μέλη των σωμάτων ασφαλείας.

Επιπροσθέτως, εγείρεται προβληματισμός για **το είδος των πράξεων που εμπίπτουν στην εντολή του Γραφείου**, λόγω του ότι π.χ. το άρθρο 1 του Νόμου 3938/2011 δεν περιλαμβάνει ρητά τις διακρίσεις για λόγους φυλής, εθνότητας ή άλλους παρόμοιους απαγορευμένους λόγους, και τα παραπτώματα με κίνητρο τέτοιες διακρίσεις, στις καταγγελλόμενες πράξεις μελών των σωμάτων ασφαλείας που θα εξετάζει το Γραφείο. Στη συνέχεια ενστάσεις διατυπώνονται ως προς την **αποτελεσματικότητα** του Γραφείου, αφού η κύρια λειτουργία της Επιτροπής¹⁴⁵ είναι να αξιολογεί μόνο το παραδεκτό των καταγγελιών και αν τις βρει παραδεκτές, τις διαβιβάζει στα αρμόδια πειθαρχικά όργανα για διερεύνηση. Οι δικές της εξουσίες να διεξάγει έρευνες είναι πολύ περιορισμένες, αφού ένα μέλος της

¹⁴⁵ Ο Νόμος προβλέπει τη σύσταση τριμελούς Επιτροπής στο πλαίσιο του Γραφείου, αποτελούμενης από επίτιμο δικαστή του Αρείου Πάγου ως πρόεδρο, επίτιμο εισαγγελέα του Αρείου Πάγου ή Εφετών, και τον Νομικό Σύμβουλο του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη, το μόνο όργανο του Γραφείου αποτελούμενο από εξειδικευμένο νομικό προσωπικό.

Επιτροπής θα είναι σε θέση να πραγματοποιεί έρευνες μόνο στις υποθέσεις εκείνες που ο Νόμος χαρακτηρίζει «σοβαρές καταγγελίες ή περιστατικά», κατά τη διακριτική ευχέρεια του Υπουργού Προστασίας του Πολίτη, και μόνο σε σχέση με τις πειθαρχικές πλευρές αυτών των υποθέσεων. Ακόμα και ως προς την εξέταση του παραδεκτού των καταγγελιών, εφόσον η Επιτροπή (άρθρου 3 ν. 3938/2011) κατά κανόνα δεν διαθέτει διερευνητικές εξουσίες, παρά μόνο σε σχέση με τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων, **ο ρόλος της θα περιορίζεται στο να ζητά έγγραφα** από δημόσιες αρχές σε σχέση με την εν λόγω καταγγελία. Εκτός αυτού, η Επιτροπή δεν διαθέτει καμία εξουσία να παραπέμπει υποθέσεις για ποινική δίωξη, εάν αρμόζει, σε σχέση με μια καταγγελία ή περιστατικό που υποβλήθηκε στο Γραφείο. Τέλος, εκφράζονται ανησυχίες για την εντολή της Επιτροπής αναφορικά με τα πορίσματα του ΕΛΑΔ σχετικά με ελαττώματα στις πειθαρχικές διαδικασίες, δεδομένου ότι η αρμοδιότητα της Επιτροπής περιορίζεται στην επανεξέταση τέτοιων υποθέσεων και στην έκδοση απόφασης για την πραγματοποίηση νέας πειθαρχικής έρευνας από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, αλλά δεν περιλαμβάνει τη διενέργεια νέας πειθαρχικής έρευνας από την ίδια.

Το ζήτημα της λειτουργίας του Γραφείου έχει σχολιαστεί επίσης από την **Human Rights Watch**, που σε ανακοίνωση της (6.5.2015) αναφέρει: «(...) το γραφείο δεν έχει ακόμη αρχίσει να λειτουργεί και διαθέτει **περιορισμένη εντολή** ... Οι καταγγελίες περιστατικών που κρίνονται παραδεκτές θα διαβιβάζονται στα αρμόδια πειθαρχικά όργανα των σωμάτων ασφαλείας για περαιτέρω διερεύνηση, γεγονός που **εγείρει ανησυχίες σχετικά με την ανεξαρτησία** των εν λόγω ερευνών (...)» και από τον **ειδικό εισηγητή του ΟΗΕ για τις σύγχρονες μορφές ρατσισμού, διακρίσεων, ξενοφοβίας και μισαλλοδοξίας**, Μουτούμα Ρουτέρε, ο οποίος στην πρόσφατη επίσκεψή του στην Ελλάδα (4-8 Μαΐου 2015) επανέλαβε το χρόνιο αίτημα για τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης από τις αστυνομικές δυνάμεις αρχής, ώστε να διασφαλίζεται η διαφάνεια και η αξιοπιστία της διερεύνησης πράξεων αστυνομικής βίας.

6.4 Σχολιασμός της στάσης των ελληνικών δικαστηρίων ως προς την εφαρμογή του εθνικού νομοθετικού πλαισίου κατά των βασανιστηρίων από αστυνομικά όργανα (αρ. 137 Α ΠΚ)

Θεωρητικά, «η αντιμετώπιση των βασανιστηρίων, τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο, δεν προϋποθέτει ούτε νέες διεθνείς συμβάσεις ούτε άλλα νομικά κείμενα. Η διεθνής κοινότητα οφείλει απλώς να εφαρμόσει τους κανόνες που τιμωρούν τις συγκεκριμένες πράξεις»¹⁴⁶. Σύμφωνα με τον Σπινέλλη¹⁴⁷ **«θα μπορούσε κανείς να υποθέσει καταρχήν ότι υπάρχει πεποίθηση ορισμένων αστυνομικών και σωφρονιστικών υπαλλήλων, ότι κακοποιήσεις και βασανιστήρια σε ορισμένες περιπτώσεις πρέπει να επιτρέπονται για τη μεταχείριση μερικών «δύσκολων» ή «επικίνδυνων» κρατουμένων. Οι ίδιοι αστυνομικοί, σωφρονιστικοί και λοιποί δημόσιοι υπάλληλοι βρίσκονται εντεύθεν του ορίου της νομιμότητας και μπορούν να επωφελούνται από τις εξαιρέσεις αυτές και να κάνουν χρήση των μεθόδων αυτών, χωρίς να διακινδυνεύουν να υποστούν και αυτοί τις συνέπειες τους»**.

Η Σ. Βιδάλη¹⁴⁸ παρατηρεί ότι αν και οι ελληνικές αρχές παραδέχονται την ύπαρξη καταπατήσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων από μέλη των σωμάτων ασφαλείας, δεν δέχονται το **δομικό τους χαρακτήρα**, άλλοτε τις χαρακτηρίζουν με διαφορετικό όνομα, άλλοτε τις θεωρούν αναγκαίες. Άλλωστε, επειδή δεν είναι λογικό να υποθέσει κανείς ότι υψηλόβαθμοι αξιωματικοί της αστυνομίας αγνοούν ή μοιάζουν να αγνοούν όλη την ερευνητική εμπειρία, τις διεθνείς συμβάσεις και τα κείμενα και οδηγίες που η χώρα έχει υπογράψει ή απευθύνονται σε αστυνομικές αρχές, είναι λογικό να συμπεράνει όμως ότι υπό αυτές τις συνθήκες η αστυνομία έχει προβλέψει και αποδέχεται το αποτέλεσμα και ότι πρόκειται για μια

¹⁴⁶ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., Κατάχρηση Εξουσίας και ανθρωπίνων δικαιώματα, 2013, σελ. 56.

¹⁴⁷ Σπινέλλης Δ., «Η αντιμετώπιση των βασανιστηρίων στην Ελλάδα», Υπεράσπιση, 1999

¹⁴⁸ Αστυνομία, Έλεγχος του Εγκλήματος και Ανθρώπινα δικαιώματα, σελ. 251 επ.

στρατηγική πολιτική της αστυνομίας που περιλαμβάνει ως παράπλευρα ενεχόμενα αποτελέσματα τέτοια περιστατικά.

Όπως παρατηρεί ο Δ. Σπυράκος¹⁴⁹ οι συνθήκες διάπραξης βασανιστηρίων από την αστυνομία κατά τη διάρκεια της ανάκρισης, η αδιαφάνεια στη σχέση εξουσίασης, ο κατασταλτικός λειτουργικά χαρακτήρας τους, η οργανική ένταξη και **οι σχέσεις των φερόμενων ως δραστών στους μηχανισμούς αντιμετώπισης του εγκλήματος** στηρίζουν επιλεκτικές δομές στη μεταχείριση τους και οδηγούν **με την αδρανοποίηση του πολιτικού ενδιαφέροντος σε μία *de facto* αποποινικοποίηση**. Η Ποινικοποίηση των βασανιστηρίων λειτούργησε με την πανηγυρική διάσταση που προσέλαβε στην εισαγωγή της, περισσότερο στην κατεύθυνση μιας «ηθικής εξυγίανσης» και αποκατάστασης της χαμένης υπόληψης της κατασταλτικής εξουσίας.

Η **επιφυλακτική στάση** για τη σημασία της ιδιαίτερης ποινικοποίησης ίσως να μην εμφανίζεται δικαιολογημένη, αν αναλογιστεί κανείς την κεντρική βαρύτητα που απονέμει και η σχετική διεθνής σύμβαση του ΟΗΕ στην ποινική αντιμετώπιση του φαινομένου. Μια κριτική ωστόσο προσέγγιση και των διεργασιών για την ψήφιση μιας διεθνούς σύμβασης κατά των βασανιστηρίων καταδεικνύει ότι το σχετικό σχέδιο της Διεθνούς Ένωσης Ποινικού Δικαίου, πάνω στο οποίο στηρίχτηκε τελικά η Σύμβαση, προωθήθηκε όταν ακριβώς απέτυχαν οι προσπάθειες για την εισαγωγή ενός συστήματος αποτελεσματικού ελέγχου της κρατικής κατασταλτικής εξουσίας¹⁵⁰. Το ποινικό δίκαιο χρησιμοποιήθηκε και εδώ στην συμβολική του σημασία, ως μέσο ευαισθητοποίησης στο πρόβλημα, αλλά και ουσιαστικά ως υποκατάστατο μιας συγκεκριμένης πολιτικής κατά των βασανιστηρίων.

¹⁴⁹ Σπυράκος Δ., «Ποινικοποίηση βασανιστηρίων: Επίσημη στάση και πραγματικότητα», Υπεράσπιση, 1993

¹⁵⁰ Για τα κατατεθέντα Σχέδια μιας Σύμβασης του Ο.Η.Ε. κατά των βασανιστηρίων και τις διεργασίες ψήφισης της βλ. Trechsel St., Probleme und aktueller Stand der Bemühungen um eine Konvention gegen die Folter, Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht und Völkerrecht 1982, s. 245 επ.

Η **ποινικοποίηση των βασανιστηρίων** και άλλων προσβολών της ανθρώπινης αξιοπρέπειας **δεν αναίρεσε την πραγματικότητα της ατιμωρησίας τους**. Την ουσία του προβλήματος δεν την άγγιξε.

Επίσης, η Διεθνής Αμνηστία επισημαίνει ως προς την εφαρμογή του άρθρου 139^A ΠΚ την **απροθυμία των εισαγγελικών και δικαστικών αρχών** να ενεργοποιήσουν τη διάταξη περί βασανιστηρίων και την τάση τους να χρησιμοποιούν άλλες διατάξεις του ΠΚ όπως το Άρθρο 239, που αφορά «Κατάχρηση εξουσίας». Ως συνέπειες της παράλειψης των εισαγγελικών ή δικαστικών αρχών να αναγνωρίσουν ένα αδίκημα ως βασανισμό που εμπίπτει στο Άρθρο 137, οι δράστες όχι μόνο αποφεύγουν αυστηρότερες ποινές φυλάκισης, αλλά και δεν στερούνται αυτομάτως τα πολιτικά τους δικαιώματα και την όποια δημόσια θέση τυχόν κατέχουν.

6.5 Σχολιασμός της διαδικασίας διοικητικών/πειθαρχικών ερευνών σε βάρος αστυνομικών υπαλλήλων

Ένα σοβαρό ζήτημα που έχει θιγεί από όλα τα ανεξάρτητα όργανα που πραγματοποιούν ελέγχους ως προς τις εσωτερικές διαδικασίες έρευνας καταγγελιών για περιστατικά αστυνομικής βίας, είναι η **έλλειψη αμεροληψίας**, εφόσον τα πρώτα στάδια της ποινικής έρευνας πραγματοποιούνται από αστυνομικούς, τη στιγμή που υπαίτιοι για τις παραβιάσεις εναντίον τους είναι ακριβώς αστυνομικοί. **Η ίδια έλλειψη συναντάται και σε δικαστικούς λειτουργούς** αφού υπάρχουν καταγγελίες για ανακριτές ότι αγνόησαν το αίτημα του θύματος να διατάξουν διορισμό ιατροδικαστή για να εξετάσει το θύμα και εισαγγελείς στους οποίους γνωστοποιούνται ισχυρισμοί για αστυνομική κακομεταχείριση, αλλά σπανίως προχωρούν σε οποιεσδήποτε σχετικές ενέργειες.

Ως προς την εσωτερική πειθαρχική διαδικασία χρήσιμο είναι να αναλύσουμε το ισχύον σύστημα πειθαρχικής διαδικασίας: Οι αστυνομικοί που βαρύνονται με τον ισχυρισμό ότι ευθύνονται για βασανιστήρια ή κακομεταχείριση, ή στους οποίους απαγγέλλονται κατηγορίες για άλλα

σοβαρά αδικήματα, ενδέχεται να υποβληθούν σε μια μορφή εσωτερικής αστυνομικής έρευνας, καθώς και σε ποινική έρευνα. Αν και οι δύο διαδικασίες είναι χωριστές, τα γεγονότα που διαπιστώνονται σε τελεσίδικη δικαστική απόφαση δεσμεύουν την πειθαρχική αρχή, ενώ τα συμπεράσματα της πειθαρχικής έρευνας δεν δεσμεύουν την ποινική έρευνα. Ποινική έρευνα μπορεί να διεξαχθεί παράλληλα με την πειθαρχική έρευνα. Υπάρχουν σήμερα δύο τύποι πειθαρχικών ερευνών που πραγματοποιούνται για ισχυρισμούς για διάπραξη αδικημάτων από αστυνομικούς. Ο πρώτος είναι η λεγόμενη «προκαταρκτική διοικητική εξέταση». Το Άρθρο 24 του Πειθαρχικού Κώδικα του 2008 προβλέπει ότι **διατάζεται προκαταρκτική διοικητική εξέταση από τον προϊστάμενο του εν λόγω αστυνομικού όταν υπάρχει πιθανότητα να έχει τελεστεί το καταγγελλόμενο αδίκημα.** Η προκαταρκτική διοικητική εξέταση πραγματοποιείται είτε από τον προϊστάμενο αξιωματικό ή ανατίθεται σε άλλον αξιωματικό. Η προκαταρκτική διοικητική εξέταση δεν ισοδυναμεί με πειθαρχική δίωξη του εξεταζόμενου αστυνομικού. **Πειθαρχική δίωξη γίνεται με τον δεύτερο τύπο διοικητικής έρευνας,** που φέρει τον τίτλο «**ένορκη διοικητική εξέταση**». Ο Κώδικας προβλέπει ότι διατάζεται πειθαρχική δίωξη με τη μορφή ένορκης διοικητικής εξέτασης **όταν τα υπάρχοντα στοιχεία δείχνουν σαφώς ότι διαπράχθηκε πειθαρχικό αδίκημα.** Τα αδικήματα για να οποία μπορεί να διαταχθεί ένορκη διοικητική εξέταση είναι εκείνα που επισύρουν τις βαρύτερες πειθαρχικές κυρώσεις, και περιλαμβάνουν τα βασανιστήρια και άλλες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας με την έννοια των σχετικών διατάξεων του Ποινικού Κώδικα. **Στην περίπτωση ένορκης διοικητικής εξέτασης για ισχυρισμούς για βασανιστήρια και άλλες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ο Πειθαρχικός Κώδικας προβλέπει την υποχρεωτική ανάθεση της ανάκρισης σε αξιωματικό μιας Διεύθυνσης που δεν έχει διοικητική δικαιοδοσία πάνω στον ύποπτο αστυνομικό.** Όμως τέτοιου είδους ανάθεση παραμένει στη διακριτική ευχέρεια των αρχών προκειμένου για άλλα πειθαρχικά

αδικήματα, όπως για «βίαιη συμπεριφορά εναντίον πολιτών», που δεν εμπίπτουν στον ορισμό του Άρθρου 137Α του Ποινικού Κώδικα, ή για «παράνομη βία» με την έννοια του Άρθρου 330. Έτσι, η **ένορκη διοικητική εξέταση για τέτοια αδικήματα μπορεί επίσης να πραγματοποιηθεί από αξιωματικούς της Διεύθυνσης που έχει δικαιοδοσία πάνω στον ύποπτο αστυνομικό. Ο σημερινός Πειθαρχικός Κώδικας Προβλέπει υποχρεωτική διαθεσιμότητα αστυνομικών μόνο για όσους εκτίουν ποινές φυλάκισης, όσους έχουν προφυλακιστεί, ή όσους έχουν αφεθεί ελεύθεροι με περιοριστικούς όρους.** Επιπροσθέτως, ο Κώδικας εξακολουθεί να περιέχει **εγγυήσεις μόνο για τον αστυνομικό που υποβάλλεται σε έρευνα και όχι για τον καταγγέλλοντα.** Ο καταγγέλλων δεν έχει δικαίωμα πρόσβασης στις πειθαρχικές ακροαματικές διαδικασίες, και δεν μπορεί να προσφύγει κατά του πορίσματος της έρευνας. Ο καταγγέλλων έχει μόνο το δικαίωμα να πληροφορηθεί την έκβαση της καταγγελίας του αν καταθέσει σχετική αίτηση. Δικηγόροι ή ΜΚΟ που εκπροσωπούν θύματα έχουν αναφέρει ελαττώματα στην αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων κατά τις πειθαρχικές έρευνες που συμπέραναν ότι ο εν λόγω αστυνομικός ή αστυνομικοί δεν πρέπει να παραπεμφθούν σε πειθαρχική δίκη και στις αποφάσεις πειθαρχικών συμβουλίων που απαλλάσσουν αστυνομικούς. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι δικηγόροι ή/και τα θύματα έχουν επίσης αναφέρει καθυστερήσεις στην πρόοδο των πειθαρχικών ερευνών που πραγματοποιούνταν για τις καταγγελίες κακομεταχείρισης που υπέβαλαν οι πελάτες τους¹⁵¹. Τα αυτά υποστηρίζονται και σε αντίστοιχες εκθέσεις του Συνήγορου του Πολίτη και καταδεικνύουν **έλλειψη διεξοδικότητας και ανεξαρτησίας.**

¹⁵¹ Για παράδειγμα, ο Μανώλης Κυπραίος (βλ. παραπάνω) είπε στη Διεθνή Αμνηστία ότι δέκα μήνες μετά το περιστατικό, στο οποίο τραυματίστηκε βαριά, ακόμη δεν είχε λάβει καμία πληροφόρηση για την έκβαση της πειθαρχικής έρευνας για την υπόθεσή του. Δήλωσε επίσης ότι οι δράστες δεν είχαν ακόμη αναγνωρισθεί, παρ' όλο που είχε παράσχει επαρκή στοιχεία, μεταξύ των οποίων φωτογραφίες της αστυνομικής μονάδας και του επικεφαλής της μονάδας που διέταξε την εναντίον του επίθεση, καθώς και τις καταθέσεις αυτοπτών μαρτύρων

6.6 Συμπεράσματα ως προς την επίσημη στάση του ελληνικού κράτους και την αποτελεσματικότητα των λαμβανομένων μέτρων

Στις παραπάνω υποενότητες του κεφαλαίου παρουσιάστηκε η επίσημη θέση του ελληνικού κράτους, καθώς και οι επικρίσεις και ο σκεπτικισμός με τον οποίο αντιμετωπίζονται τόσο οι «απαντήσεις» και οι εξαγγελίες του, όσο και τα μέτρα που λαμβάνει για την επίλυση των θιγόμενων ζητημάτων. Όλα αυτά, σε συνδυασμό με μία σειρά **συστημικών προβλημάτων**, στα οποία περιλαμβάνονται **η απροθυμία** των θυμάτων **να υποβάλουν καταγγελίες** στην αρμόδια αρχή λόγω της **έλλειψης εμπιστοσύνης** στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης ή επειδή **φοβούνται αντίποινα**, οι **παραλείψεις** διεξαγωγής **έγκαιρων, διεξοδικών, αμερόληπτων και αποτελεσματικών ποινικών και πειθαρχικών ερευνών**, οι **παρατεταμένες καθυστερήσεις** των ποινικών ανακρίσεων που μπορούν να οδηγήσουν σε ατιμωρησία αν το αδίκημα τελικά παραγραφεί και η **έλλειψη ανεξάρτητου και αποτελεσματικού μηχανισμού διερεύνησης** καταγγελιών για μέλη των σωμάτων ασφαλείας, καθιστούν την έρευνα για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναποτελεσματική και έχουν ως συνέπεια τη διαιώνιση των καταπατήσεων.

Ερχόμενοι όμως στο βασικό μας ερώτημα, πρέπει να εξετάσουμε αν μπορούμε να υπαγάγουμε τα παραπάνω στοιχεία στις πρακτικές που περιγράφονται από τον Cohen ως καταστάσεις άρνησης/αποποίησης.

Εν προκειμένω, με μία πρώτη ματιά παρατηρείται ότι σε γενικές γραμμές η **στάση της κυβέρνησης** απέναντι στη θέαση του προβλήματος είναι **περισσότερο «αμυντική»**. Δηλαδή, δεν συναντάται κυριολεκτική άρνηση των γεγονότων, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις υπάρχει έστω και **έμμεση παραδοχή του προβλήματος, με την τάση, όμως, μείωσης της έκτασής του**. Ιδιαίτερα **στην περίπτωση της**

αστυνομικής βίας, τα περιστατικά θεωρούνται πάντα μεμονωμένα, χωρίς περαιτέρω εξηγήσεις ή ουσιαστικό σχολιασμό.

Το σημείο στο οποίο η άρνηση είναι πιο ξεκάθαρη και τείνει προς μια πιο κυριολεκτική μορφή της, είναι ως προς το ζήτημα της ανεξαρτησίας και αμεροληψίας των πειθαρχικών διαδικασιών εντός της αστυνομίας. Εδώ παρατηρείται η **εμμονή** της κυβέρνησης ότι το ισχύον σύστημα πειθαρχικού ελέγχου είναι ικανοποιητικώς αποτελεσματικό και εξασφαλίζει επαρκώς τον σκοπό του. Όλες οι **συστάσεις και προτάσεις** για αναθεώρηση και εξυγίανση της πειθαρχικής διαδικασίας **πέφτουν κυριολεκτικά στο κενό**, αφού οι αρμόδιοι κρατικοί φορείς δείχνουν να **μην αναγνωρίζουν καν το πρόβλημα**, ασχέτως που τα στοιχεία δεν επιτρέπουν κάτι τέτοιο. Η ελληνική κυβέρνηση μόνιμα επικαλείται τη μη διοικητική συνάφεια των αστυνομικών οργάνων που διενεργούν την έρευνα και των αστυνομικών οργάνων που εξετάζονται, χωρίς να λαμβάνει καν υπόψη ζητήματα όπως η συναδελφική αλληλεγγύη και οι κοινές επαγγελματικές αναπαραστάσεις ελεγκτή και ελεγχόμενου, που μπορεί να δημιουργούν μία κοινή αντίληψη περί του τι είναι θεμιτό, η οποία όμως έρχεται σε αντίθεση με το γράμμα και τον σκοπό του νόμου.

Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί η εμμένουσα επίκληση από τις κρατικές αρχές της σύστασης του Γραφείου Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας, τη στιγμή που, ενώ η ίδρυση του προβλέφθηκε με νόμο του 2011, ακόμα και σήμερα, πέντε χρόνια μετά, δεν έχει ποτέ λειτουργήσει λόγω προβλημάτων στη στελέχωσή του. Στο σημείο αυτό **η κυβέρνηση, χρησιμοποιώντας μία αλήθεια**, δηλαδή την πρόβλεψη του Γραφείου από το νόμο, **την οποία μάλιστα παρουσιάζει με πλήρη επισημότητα** μέσω της αναφοράς συγκεκριμένων άρθρων και διατάξεων του ιδρυτικού νόμου, μάλλον **προσπαθεί να αποπροσανατολίσει από την ουσία του προβλήματος**, ίσως και **να καθησυχάσει** ότι οι απαιτούμενες ενέργειες έχουν ξεκινήσει, απλά για «τυπικούς λόγους» δεν έχουν ακόμα ολοκληρωθεί.

Στην ίδια κατεύθυνση, κινούνται οι αναφορές της ελληνικής κυβέρνησης στις επί χρόνια ανολοκλήρωτες ΕΔΕ, που εκκρεμούν τη στιγμή της ελληνικής απάντησης και ως εκ τούτου δεν είναι δυνατό η κυβέρνηση να αναφερθεί με περισσότερες λεπτομέρειες σε αυτές. Οι αναφορές αυτές πάντα συνοδεύονται με δέσμευση ότι το αποτέλεσμα όταν εκδοθεί θα κοινοποιηθεί. Το θέμα του χρόνου που απαιτείται για την ολοκλήρωση μιας πειθαρχικής διαδικασίας, όπως και το θέμα ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ΕΔΕ δεν καταλήγει στην επιβολή πειθαρχικών κυρώσεων, **τεχνηέντως παραβλέπεται και δεν σχολιάζεται καν.**

Επίσης, πολύ ενδιαφέρουσα είναι η προσέγγιση που γίνεται από την ελληνική κυβέρνηση στο θέμα της παραμονής ποινικών κρατούμενων, ήδη καταδικών, στα αστυνομικά κρατητήρια, λόγω ανεπάρκειας χώρου στις δικαστικές φυλακές. Το πρόβλημα «προφανώς» αναγνωρίζεται, όπως και η ανάγκη επίλυσής του. Σαν λύση προτείνεται η αποδοχή των κρατούμενων από τις δικαστικές φυλακές, χωρίς να αμφισβητείται η ανεπάρκεια του χώρου σε αυτές. Δηλαδή, με έναν τρόπο η αιτία του προβλήματος παρουσιάζεται σαν λύση του!

Τέλος, άξια ιδιαίτερου σχολιασμού είναι η αναφορά στη σύνταξη ενημερωτικών φυλλαδίων σε διάφορες γλώσσες, προοριζόμενα για τους αλλοδαπούς κρατούμενους, και η προώθηση τους στα αστυνομικά τμήματα. Και πάλι εδώ συναντάται **η πρακτική της «μισής αλήθειας»**, αφού η διανομή των φυλλαδίων και το αν όντως φτάνουν ποτέ στα χέρια των κρατούμενων, το οποίο είναι η ουσία του μέτρου, προκειμένου οι άνθρωποι αυτοί να μπορέσουν όντως να ενημερωθούν, **εσκεμμένα παραλείπεται να θιχτεί.**

Γενικώς, οι απαντήσεις της ελληνικής κυβέρνησης, όσον αφορά τα υπόλοιπα θιγόμενα ζητήματα, βρίθουν ασαφειών, αοριστιών και γενικολογιών. Στα δύσκολα ζητήματα που τίγονται, η ελληνική κυβέρνηση παραλείπει να αναλογιστεί τις ευθύνες της και να ασκήσει ουσιαστική κριτική στις παραλείψεις και αδυναμίες των οργάνων της. Ακόμα και στις

περιπτώσεις που παραδέχεται την ύπαρξη προβλήματος, υπεκφεύγει να δώσει απαντήσεις για τον ρόλο της, είτε ως προς την εμφάνιση του προβλήματος είτε ως προς τα ουσιαστικά μέτρα που έχει πάρει ή σκοπεύει να πάρει για την αντιμετώπισή του.

Η κατάσταση δεν φαίνεται να αντιμετωπίζεται σοβαρά από το ελληνικό κράτος. Η εντύπωση που δίνεται είναι ότι, αναγκασμένο τις πιο πολλές φορές από την κριτική που του ασκείται, ακόμα και τον διασυρμό ορισμένες φορές μέσω της δημοσιοποίησης ακραίων περιστατικών, να προβαίνει σε απλές εξαγγελίες και να επαναλαμβάνει τις υποχρεώσεις του (σαν να τις υπενθυμίζει απλά στα όργανα του). Επιπροσθέτως, έκδηλος γίνεται ένας άκριτος προστατευτισμός προς την αστυνομία, η οποία πολλές φορές φαίνεται να βρίσκεται στη σφαίρα του απυρόβλητου, απαξιώνοντας εντελώς την εμπιστοσύνη -όσων έχουν επίγνωση της κατάστασης- στους θεσμούς και τα θεμέλια μιας θεωρητικά δημοκρατικής πολιτείας.

Η άρνηση/αποποίηση, όπως παρουσιάζεται στον Cohen, του ελληνικού κράτους να δεχτεί την πλήρη έκταση της εξεταζόμενης κατάστασης και κατ' επέκταση να την αντιμετωπίσει είναι προφανής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΟΔΟΜΟ: ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

7.1 Γενικές Παρατηρήσεις

Τα στοιχεία της παρούσας εργασίας μας οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα των κρατουμένων στα αστυνομικά τμήματα, όσον αφορά τις συνθήκες της κράτησής τους και την αντιμετώπιση που τους επιφυλάσσει πολλές φορές το αστυνομικό προσωπικό, αλλά και εν γένει το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης, παραβιάζονται κατάφωρα. Επίσης διαπιστώσαμε την άρνηση της ελληνικής κυβέρνησης να αντιμετωπίσει το

ζήτημα στην πλήρη του έκταση και να λάβει τα ανάλογα μέτρα. Όπως πολύ εύστοχα υποστηρίζει ο Cohen « **ο πολιτικός λόγος για τη βαναυσότητα είναι σχεδιασμένος ώστε η τέλεση να διαφεύγει της επίγνωσης**¹⁵²».

Μια συνολική θεώρηση των σχετικών αποφάσεων του ΕΔΔΑ σε συνδυασμό με τις εκθέσεις των ανεξάρτητων αρχών οδηγεί στην εκτίμηση ότι η κακομεταχείριση και εξευτελιστική και απάνθρωπη μεταχείριση κατά τη σύλληψη ή τη διάρκεια της κράτησης στο αστυνομικό τμήμα ύστερα από προσαγωγές ή συλλήψεις, είναι ένα ζήτημα που τα τελευταία χρόνια οξύνεται, με κύρια ομάδα αναφοράς τους μετανάστες. Οι περιπτώσεις αυτές φαίνεται ότι έχουν ένα μεγάλο αριθμό γκριζών περιστατικών αφανούς εγκληματικότητας και μόνο όταν το θύμα δεν ανήκει σε κοινωνικά ευάλωτη κατηγορία, όταν υποπέσει στην αντίληψη ανεξάρτητων αρχών ή των ΜΜΕ γίνεται γνωστό.

Οι μορφές της κακομεταχείρισης ποικίλουν και άλλες αφορούν τις αντικειμενικές συνθήκες κράτησης αλλοδαπών στα κέντρα κράτησης ή στα αστυνομικά τμήματα, άλλες προκύπτουν κατά τη διάρκεια συλλήψεων ή ως ανακριτικές πρακτικές ή πρακτικές ατομικού ή ομαδικού εξευτελισμού. Οι τελευταίες φαίνεται ότι είναι ανεξέλεγκτες και ότι συναρτώνται με την πρακτική που ακολουθείται κατά αστυνομική μονάδα.

Εκτός όμως από την τυποποίηση αυτών των περιστατικών σε εγκλήματα και από τον τρόπο αντιμετώπισης τους από τις ελληνικές αρχές, έχει σημασία, από την άποψη μιας εγκληματοπροληπτικής προσέγγισης, **να αναδειχθεί η μεθοδολογία αυτών των παραβιάσεων στο επίπεδο της αστυνομικής λειτουργίας.** Η αναλυτικότερη και συστηματικότερη προσέγγιση τους μπορεί να αναδείξει το **συστημικό χαρακτήρα αυτών των προβλημάτων** και να εντοπίσει ζητήματα που η αντιμετώπισή τους θα συντελέσει στην αποκλιμάκωση της αστυνομικής βίας.

¹⁵² «S.Cohen Δικαιώματα του ανθρώπου και Εγκλήματα του Κράτους: Η κουλτούρα της άρνησης» σε μετάφραση Βίκυς Βασιλαντωνοπούλου στο Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα: Σύγχρονες Προσεγγίσεις, Σάκκουλας, 2015, σελ. 161

Ενδεχομένως, ειδικά το ζήτημα των εγκαταστάσεων και των συνθηκών υγιεινής να είναι δύσκολα διαχειρίσιμο, ειδικά κατά την τελευταία πενταετία που η Ελλάδα μαστίζεται από την οικονομική κρίση και οι υιοθετούμενες πολιτικές από τις εκάστοτε κυβερνήσεις στοχεύουν σε περικοπές και λιτότητα, και όχι στην επένδυση χρημάτων για την αναμόρφωση των χώρων κράτησης ή την αύξηση του ανθρώπινου δυναμικού. Το γεγονός αυτό, αν και αναγνωρίζεται ως ένα αντικειμενικό ζήτημα, δεν μπορεί να αποτελέσει δικαιολογητική βάση για την καταπάτηση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των κρατουμένων, ούτε αρκεί για την αποποίηση των ευθυνών της ελληνικής κυβέρνησης.

Από την άλλη πλευρά, το ζήτημα της αστυνομικής βίας μοιάζει να είναι περισσότερο "επιλογή", τουλάχιστον αυτών που καταφεύγουν στην κατάχρηση της εξουσίας τους έναντι των κρατουμένων. Μια επιλογή, που ακόμα κι αν δεν χαίρει της αποδοχής των επίσημων κρατικών φορέων, σίγουρα ασκείται με την ανοχή τους και συντηρείται με την άρνησή τους να πατάξουν το φαινόμενο, ενώ συνδέεται άμεσα με τα δομικά χαρακτηριστικά του αστυνομικού συστήματος. Η Σ. Βιδάλη¹⁵³ υποστηρίζει ότι υπάρχει πάντα στην αστυνομία ένα στρώμα προσωπικού που έχει συμφέροντα από την αναπαραγωγή των παραδοσιακών όρων και σχέσεων εξουσίας στο εσωτερικό της. Γεγονός, που συχνά αντιστρατεύεται τις επιλογές του κεντρικού κράτους. Στην περίπτωση αυτή η εφαρμογή του νόμου καθίσταται δευτερεύουσας σημασίας και προτεραιότητας. Τότε, επί της ουσίας η αστυνομία όχι μόνο δεν εφαρμόζει το νόμο, αλλά η έλλειψη κυρώσεων και γενικότερα συνεπειών από τη μη εφαρμογή του, οδηγεί σε αυτονομήσεις της αστυνομικής λειτουργίας και του συστήματος αστυνομίας από την κυβέρνηση. Αποκτούν δε γενικό χαρακτήρα και επιβάλλονται ως συνηθισμένη πρακτική ή κυρίαρχη πρακτική, επιτελώντας ταυτόχρονα και μια συγκροτημένη πολιτική λειτουργία, όταν συμπίπτουν με κρίσεις της οικονομίας και του πολιτικού συστήματος ή με ανατροπές του πολιτικού συστήματος.

¹⁵³

Αστυνομία, Έλεγχος του Εγκλήματος και Ανθρώπινα Δικαιώματα, σελ. 41 επ.

Είδαμε επίσης, ότι οι παραβιάσεις του νόμου συντηρούνται και διαιωνίζονται λόγω της αναποτελεσματικότητας της εσωτερικής διαδικασίας ελέγχου. Αυτή η ανεπάρκεια του συστήματος ελέγχου, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις των περιστατικών κακομεταχείρισης κρατουμένων από αστυνομικούς, βασίζεται σε πολλές των περιπτώσεων στη μη υποβολή καταγγελίας λόγω του **φόβου για αντίποινα**¹⁵⁴. Επιπλέον, η **έλλειψη εμπιστοσύνης στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης**, ως αποτέλεσμα της συστημικής παράλειψης των ελληνικών αρχών να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τα κρούσματα παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων από μέλη των σωμάτων ασφαλείας, οδηγεί σε απροθυμία των θυμάτων να καταγγείλουν περιστατικά και συμβάλλει στην περιορισμένη λογοδοσία. Η **αστυνομική αλληλεγγύη** είναι άλλος ένας λόγος για τον οποίο δεν υποβάλλονται καταγγελίες. Η ΕΠΒ μεταξύ άλλων έχει επισημάνει την έλλειψη ταχείας έναρξης και διεκπεραίωσης των ερευνών, την κακή ποιότητα των ιατροδικαστικών εξετάσεων, τον παθητικό ρόλο των εισαγγελικών ή δικαστικών αρχών προκειμένου να κινήσουν έρευνα για καταγγελίες κακομεταχείρισης και την έλλειψη ανεξαρτησίας των ανακριτικών αρχών. Μετά από την επίσκεψη της στην Ελλάδα τον Σεπτέμβριο του 2009, αναφέρθηκε σε «**ατμόσφαιρα ατιμωρησίας μέσα στα σώματα ασφαλείας**» .

Σε ερώτηση της Διεθνούς Αμνηστίας για τις καθυστερήσεις, η Ελένη Ράικου, Προϊσταμένη της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Αθηνών, και ο Γιώργος Καλούδης, Αντεισαγγελέας, στον οποίο έχει ανατεθεί η διερεύνηση πολλών υποθέσεων κακομεταχείρισης από αστυνομικούς, είπαν στην οργάνωση ότι η **έλλειψη πόρων και οι πολυπλοκότητες του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης** συνέβαλλαν στο να είναι τόσο παρατεταμένες οι ανακρίσεις. Υποστήριξαν ότι η Εισαγγελία Αθηνών δέχεται περίπου 320.000 μηνύσεις τον χρόνο και ότι υπάρχουν εκατό εισαγγελείς και ανακριτές για να

¹⁵⁴ Σύμφωνα και με τα πορίσματα του Ειδικού Εισηγητή των ΗΕ για τα βασανιστήρια και άλλες μορφές σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας μετά την επίσκεψή του στην Ελλάδα τον Οκτώβριο του 2010 - Έκθεση, 21 Απριλίου 2011, A/HRC/16/52/Add.4, παράγρ. 28

αντιμετωπίσουν αυτές τις καταγγελίες. Πρέπει να σημειωθεί ότι, από το 1997, η Ελλάδα έχει διαπιστωθεί ότι παραβίασε την ΕΣΔΑ σε 360 υποθέσεις που αφορούσαν παρατεταμένες ποινικές, αστικές ή διοικητικές δίκες.

Οι μεγάλες καθυστερήσεις μπορούν επίσης να επηρεάσουν την παρουσία κρίσιμων μαρτύρων, περιλαμβανομένων των ίδιων των θυμάτων, και την ποιότητα των αποδεικτικών στοιχείων που θα κατατεθούν¹⁵⁵. Πέρα όμως από τη στάση άρνησης και ανοχής των κρατικών αρχών σχετικά με τα περιστατικά αστυνομικής βίας, παρατηρούνται και νομοθετικές προβλέψεις που παραβιάζουν ευθέως την αρχή της ισονομίας. Παράδειγμα η διάταξη του Άρθρου 19 του Νόμου 4058/2012, που θέτει σε ακόμη πιο μειονεκτική θέση τα θύματα αστυνομικής βίας εάν κατηγορηθούν ότι επιτέθηκαν σε αστυνομικό και συμβάλλει σε ελλείμματα στην αστυνομική λογοδοσία. Το Άρθρο 19 προβλέπει ότι οι διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που

¹⁵⁵ Για παράδειγμα, στην υπόθεση του 2004 στον Άγιο Παντελεήμονα που αφορά τον βασανισμό και την κακομεταχείριση Αφγανών ανδρών και αγοριών, η δίκη σε πρώτο βαθμό ενός πρώην αστυνομικού και ενός ειδικού φρουρού πραγματοποιήθηκε τελικά τον Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 2011 μετά από επανειλημμένες αναβολές. Η απόφαση του Δικαστικού Συμβουλίου που παρέπεμπε τους δύο αστυνομικούς σε δίκη είχε εκδοθεί το 2007. ΜΚΟ και δικηγόροι που εκπροσώπησαν στο δικαστήριο τα θύματα υπέδειξαν επίσης ότι, εξαιτίας των επανειλημμένων καθυστερήσεων, στη δίκη κατέθεσαν μόνο πέντε από τους 13 Αφγανούς που υπέβαλαν μήνυση. Οι υπόλοιποι είχαν μετακινηθεί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπου είχαν αναζητήσει διεθνή προστασία. Εκτός αυτού, ανησυχίες για καθυστερήσεις σε ποινικές έρευνες και για παρατεταμένες δικαστικές διαδικασίες έχει εκφράσει στη Διεθνή Αμνηστία το ΕΠΣΕ στην υπόθεση δύο ανδρών που βασανίστηκαν από αστυνομικό τον Αύγουστο του 2002 στο αστυνομικό τμήμα Ασπροπύργου. Η σύσταση του εισαγγελέα να απαγγελθεί στον αστυνομικό κατηγορία για βασανιστήρια και να παραπεμφθεί σε δίκη το 2004 επικυρώθηκε από τις αποφάσεις τριών Δικαστικών Συμβουλίων και η οριστική απόφαση εκδόθηκε το 2007. Η δίκη ορίστηκε για τον Ιανουάριο του 2008 ενώπιον του Μικτού Ορκωτού Δικαστηρίου Αθηνών αλλά αναβλήθηκε δύο φορές λόγω της απουσίας των συνηγόρων του κατηγορουμένου. Τρεις πλήρεις ακροαματικές διαδικασίες πραγματοποιήθηκαν τον Νοέμβριο του 2009, τον Δεκέμβριο του 2009 και τον Φεβρουάριο του 2010. Τον Μάιο του 2010 η δίκη αναβλήθηκε ξανά για τον Φεβρουάριο του 2011 και ξανά για τον Νοέμβριο του 2011. Η δίκη ολοκληρώθηκε τον Δεκέμβριο του 2011, εννιάμιση χρόνια μετά το περιστατικό. Τα θύματα κατέθεσαν αίτηση στο ΕΔΑΔ υποστηρίζοντας ότι παραβιάστηκε η ΕΣΔΑ λόγω της παρατεταμένης δίκης.

αφορούν την άμεση σύλληψη και παραπομπή στις δικαστικές αρχές προσώπου που συνελήφθη ενώ διέπραττε αδίκημα ή λίγο μετά τη διάπραξη του αδικήματος **δεν ισχύουν για αδικήματα που διώκονται κατ'έγκληση και που διαπράχθηκαν από μέλη των σωμάτων ασφαλείας κατά την άσκηση των καθηκόντων τους και εξαιτίας αυτών.** Σύμφωνα με τη διάταξη, ένας αστυνομικός μονάδας αποκατάστασης της τάξης ο οποίος, για παράδειγμα, χαστουκίζει ή κακοποιεί λεκτικά έναν συλληφθέντα θα εξαιρείται από την παραπομπή σε αυτόφωρη δίκη ακόμη και αν το θύμα καταθέσει μήνυση αμέσως και ο αστυνομικός συλληφθεί λίγο μετά τη φερόμενη ως διάπραξη του αδικήματος. Από την άλλη πλευρά, εάν ο ίδιος αστυνομικός κατηγορήσει τον ίδιο διαδηλωτή για αντίσταση ή πρόκληση σωματικής βλάβης κατά το ίδιο περιστατικό, το θύμα πιθανότατα θα αντιμετωπίσει αυτόφωρη δίκη στην οποία ο αστυνομικός της μονάδας αποκατάστασης της τάξης θα είναι μάρτυρας ή ίσως πολιτική αγωγή. Εκτός αυτού, εν όψει των παρατεταμένων ποινικών διαδικασιών στην Ελλάδα, οι καθυστερήσεις στην ποινική δίωξη ή/και τη δίκη μελών των σωμάτων ασφαλείας που εξαιρούνται από αυτόφωρη δίκη πιθανότατα θα οδηγήσει σε έλλειψη καταθέσεων αυτοπτών μαρτύρων ή άλλων λεπτομερέστερων καταθέσεων, και επομένως σε πιθανή ατιμωρησία.

7.2 Προτάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής

Το ζήτημα των εγκαταστάσεων των αστυνομικών κρατητηρίων, του συνωστισμού που επικρατεί, των μηδαμινών συνθηκών υγιεινής, της μακρόχρονης παραμονής κρατουμένων καίτοι προορίζονται μόνο για βραχύχρονη κράτηση, είναι δεδομένο ότι συνδέεται άρρηκτα με τους πόρους που διαθέτει το κράτος. Η έλλειψη πόρων, όμως, σε καμία περίπτωση δεν αναιρεί την αδιάφορη στάση των αρμόδιων αρχών που λειτουργούν απλά "διαχειριστικά". Επιπλέον, το ιδιόμορφο καθεστώς της κράτησης σε αστυνομικό τμήμα και όχι σε σωφρονιστικό κατάστημα, αν όχι ευνοεί, τουλάχιστον επιτρέπει την πρακτική εξαίρεση των αστυνομικών κρατητηρίων από το πεδίο εφαρμογής πολλών νομοθετικών διατάξεων που σκοπό έχουν την κατοχύρωση δικαιωμάτων των κρατουμένων.

Εφόσον όμως η επικρατούσα κατάσταση αφενός είναι επαρκώς γνωστή στις αρμόδιες αρχές και αφετέρου δεν είναι νέα ή συγκυριακή, αναγκαία κρίνεται, εκτός από την άμεση και ουσιαστική εφαρμογή των ήδη υπάρχουσών νομικών διατάξεων που απλώς αγνοούνται, η **νομοθετική ρύθμιση του ζητήματος που θα εξειδικεύει το ζήτημα της κράτησης στα αστυνομικά κρατητήρια** με την υιοθέτηση κανόνων ειδικά προσαρμοσμένων σε αυτό το είδος της κράτησης, όπως επίσης και αναμόρφωση του θεσμού των κρατητηρίων, δεδομένου ότι στην πράξη η χρήση τους ξεπερνά τον σκοπό και προορισμό τους. Επιπλέον, αφού όπως προεκτέθηκε το θέμα του υπερπληθυσμού επιδεινώνεται από την μακρά παραμονή παράτυπα εισερχόμενων αλλοδαπών, οι οποίοι αναμένουν την **απέλαση** τους από τη χώρα, είναι εύλογο ότι **απαιτείται μεταρρύθμιση του νομικού καθεστώτος και επιτάχυνση των διοικητικών διαδικασιών**, δεδομένου μάλιστα ότι πρόκειται για ανθρώπους ιδιαίτερα ταλαιπωρημένους εκ των πραγμάτων ήδη από τις χώρες προέλευσής τους, οι οποίοι στην ουσία βρίσκονται φυλακισμένοι και εξαθλιωμένοι.

Κάτι τέτοιο βέβαια απαιτεί τη **χρήση νέων εγκαταστάσεων** και την **πρόσληψη εξειδικευμένου προσωπικού, όχι απλά σωφρονιστικού** -που ενισχύει τη σχέση εξουσίασης της κράτησης (δηλ. ένστολοι οπλισμένοι έναντι εξαθλιωμένων κρατούμενων), **αλλά διαφόρων ειδικοτήτων**, όπως γιατροί, δικηγόροι, μεταφραστές, προσωπικό καθαρισμού αλλά και ψυχολόγοι, κοινωνιολόγοι κλπ, που θα είναι σε θέση να παρέχουν στα υπό κράτηση άτομα κατάλληλες υπηρεσίες ώστε να διασφαλίζεται ένα minimum αξιοπρεπούς διαβίωσης.

Άμεσος επίσης πρέπει να είναι **ο διαχωρισμός των υπό διοικητική κράτηση αλλοδαπών από τους ποινικούς κρατούμενους** και αυτό μπορεί να γίνει με τη χρήση εναλλακτικών χώρων, όπως π.χ. τη χρήση κτιρίων που ανήκουν στο δημόσιο ή σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, τόσο στην Αθήνα όσο και στην περιφέρεια, και τα οποία ερειπωμένα δεν χρησιμοποιούνται εδώ και χρόνια.

Τέλος, το ζήτημα της παραμονής ποινικών κρατουμένων στα κρατητήρια των αστυνομικών τμημάτων, λόγω του υπερπληθυσμού των δικαστικών φυλακών που δεν τους δέχονται, ίσως θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί ή έστω ελαφρυνθεί, με **την ενίσχυση και τον εκσυγχρονισμό του θεσμού των αγροτικών φυλακών**, που μάλιστα αποδεδειγμένα εξυπηρετούν καλύτερα τους σκοπούς του σωφρονισμού των καταδίκων σε σχέση με τα κλειστά καταστήματα κράτησης¹⁵⁶.

Ως προς θέμα της αστυνομικής βίας, όπως παρατηρεί ο Δ. Σπυράκος "στην πρακτική των βασανιστηρίων καταφεύγει συχνά η κρατική εξουσία για να επιδεικνύει σε ορισμένες ομάδες απροθυμία διαλόγου και επικοινωνιακής συνύπαρξης στην επιδίωξη των σκοπών της. Αυτό συμβαίνει ιδίως στις περιπτώσεις που εμφανίζεται η ίδια ως άμεσα θιγόμενη, όπως στην καταδίωξη της «μη – συμβατικής εγκληματικότητας», δηλ. σε κατηγορίες για εγκλήματα που υποτιθέμενα στοχεύουν στην αμφισβήτηση της κρατικής υπόστασης ή της πολιτικής δομής¹⁵⁷, αλλά και **με ομάδες προσώπων, στις οποίες απευθύνεται στην πράξη ένα κοινωνικά υποβαθμισμένο status, όπως περιθωριακοί, αλλοδαποί, τσιγγάνοι κ.ά**¹⁵⁸".

Τα βασανιστήρια αποβλέπουν στη διεύρυνση και ιοχυροποίηση προνομιούχων ήδη θέσεων στην άσκηση του κοινωνικού ελέγχου. Ο δράστης δεν αρκείται σε νόμιμα μέσα στην άσκηση των κατασταλτικών καθηκόντων και εκλογικεύει τη βάνανυση συμπεριφορά του με την αποκατάσταση μιας **επιλεκτικά κατανοούμενης τάξης που αυτοεξαιρεί την κρατική**

¹⁵⁶ <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=370863>,

<http://www.protagon.gr/scripta/ideas/oxi-stin-katargisi-twn-agrotikwn-fylakwn-3004000000>

¹⁵⁷ Η διάκριση γίνεται από τον Phillipson και ανατρέχει σε μια θέση του G. Mead για τη συμβατότητα του εγκλήματος. Σε αντίθεση με τη «συμβατική» εγκληματικότητα, όπου ο εγκληματίας κρατεί τη δραστηριότητα του κρυφά, δίχως να τη συνδέει άμεσα με κίνητρα για αμφισβήτηση των υπάρχουσων κοινωνικών σχέσεων, ο «ασύμβατος» δράστης αποβλέπει στη μεταβολή τους και είναι υποχρεωμένος αργά ή γρήγορα να δημοσιοποιήσει τις προθέσεις του, παριστάνοντας έτσι μία ορατή απειλή για το κράτος, Phillipson M., Die Paradoxie der sozialen Kontrolle und die Normalität des Verbrechens, σε: Lüderssen K./Sack F., Seminar: Adweichendes Verhalten I., Frankfurt/M 1975, σ. 126 επ. (135 επ.).

¹⁵⁸ Ποινικοποίηση των βασανιστηρίων: επίσημη στάση και πραγματικότητα, Υπεράσπιση, 1993, σελ. 42 επ.

βία. Οχυρώνεται έτσι στο συμφέρον της εξουσίας να αποκρύπτει την επεκτατική της δυναμική και να αποτρέπει τον αυτοστιγματισμό της¹⁵⁹.

Υποστηρίζει εύστοχα ότι **αναγκαία προϋπόθεση** για την αντιμετώπιση του ζητήματος είναι, καταρχήν, **η κοινωνικοποίηση των οργάνων δίωξης του εγκλήματος στον διαλεκτικό χαρακτήρα της απονομής της δικαιοσύνης.** Η προβολή και η αξιοποίηση του ανταγωνισμού κρατικής εξουσίας και ατόμου είναι όρος για την επίτευξη των στόχων της ποινικής διαδικασίας και την εδραίωση της κοινωνικής της λειτουργίας.

Διαφάνεια στην άσκηση της κατασταλτικής εξουσίας, δικονομικές εγγυήσεις και δυνατότητες ουσιαστικής συμμετοχής του θιγόμενου, ιδίως στην ποινική διαδικασία, **απαλλαγή από «θεραπευτικές ή μεταχειρισιακές» πρακτικές** και εδραίωση θεσμικών και κοινωνικών συνθηκών ανάπτυξης της προσωπικότητας στη μικροκοινωνία των φυλακών και **δυνατότητες ελέγχου μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικότερα από ποινικούς νόμους για την προστασία του πολίτη.** Αυτές διαμορφώνουν την κατανομή των ρόλων και καθορίζουν την ένταση της εξουσιαστικής σχέσης. Από την προώθηση τους εντέλει κρίνεται η δικαιοκρατική ευαισθησία και δοκιμάζεται η αξιοπιστία μιας πολιτικής πρόληψης των βασανιστηρίων και άλλων συγγενών προσβολών.

Να προσθέσουμε εδώ την **αναγκαιότητα της ουσιαστικής επιμόρφωσης του αστυνομικού προσωπικού** σε συνδυασμό με την **γενικότερη αναμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος των αστυνομικών,** που εκ των πραγμάτων είναι φτωχό σε σχέση με άλλα ιδρύματα ανώτατης ή ανώτερης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, προκειμένου να παταχθεί η αντίληψη περί εξουσίας που συχνά καλλιεργείται στα αστυνομικά όργανα και οδηγεί στην εκδήλωση αυθαιρεσιών από μέρους τους.

¹⁵⁹

Βλ. Γ. Πανούση, Η εξουσία δεν αυτοπεριορίζεται, Ελευθεροτυπία 14.9.92.

7.3 Επίλογος

Το θέμα που παρουσιάστηκε στην παρούσα εργασία μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η καταπάτηση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των κρατούμενων στα αστυνομικά κρατητήρια είναι ένα καθημερινό φαινόμενο. Εφόσον η κατάσταση αυτή, στις εκφάνσεις που παρουσιάστηκαν, συντελείται από κρατικά όργανα και με τη γνώση και ανοχή (και προς εξυπηρέτηση των σκοπών) των επίσημων φορέων εκτελεστικής εξουσίας μπορεί να υπαχθεί στην έννοια της κρατικής εγκληματικότητας.

Η επίσημη στάση των κρατικών αρχών μπορεί να αναλυθεί μέσω της θεωρίας της άρνησης/αποποίησης, εφόσον παρά το πραγματικά επαρκές νομικό πλαίσιο προστασίας και παρά την πληθώρα καταδικών της χώρας από το ΕΔΔΑ και την επισημάνση των παραβιάσεων από όλα τα αρμόδια όργανα ελέγχου, το ελληνικό κράτος σε ορισμένες περιπτώσεις δεν "βλέπει" καν το πρόβλημα, ενώ σε άλλες είτε το παραβλέπει είτε προβαίνει σε λήψη μέτρων αποδεδειγμένα ανεπαρκών.

Με αφετηρία την προβληματική της παρούσας εργασίας και στην προσπάθεια να αναχθεί ένα γενικότερο συμπέρασμα, δημιουργείται αναπόφευκτα ένας προβληματισμός ως προς την έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την ιστορική διαδρομή της καθιέρωσής τους και την ουσιαστική χρησιμότητα της κατοχύρωσής τους στο σήμερα¹⁶⁰.

Μια από τις παλαιότερες κριτικές περί των θεωρούμενων ως θεμελιωδών ανθρωπίνων Δικαιωμάτων μπορεί να αποδοθεί στον Μαρξ¹⁶¹ ο οποίος γράφει σχετικά: « ...Προπαντός διαπιστώνουμε το δεδομένο ότι τα λεγόμενα ανθρώπινα δικαιώματα, τα *droits de l'homme*, σε διαφορά από τα *droits du citoyen*, δεν είναι τίποτε άλλο από τα δικαιώματα του μέλους της αστικής κοινωνίας, δηλαδή του εγωιστικού ανθρώπου, του ανθρώπου που

¹⁶⁰ Υπό την έννοια ότι προφανώς δεν αναφερόμαστε σε πολιτικοοικονομικά συστήματα όπως π.χ. η φεουδαρχία ή σε πρακτικές όπως π.χ. η δουλεία

¹⁶¹ Για το εβραϊκό ζήτημα (1844) ([http://openeclass.panteion.gr/modules/document/file.php/TMB224/KARL%20MARX,%20CE%93CE%99CE%91%20CE%A4CE%9F%20CE%95CE%92CE%A1CE%91CE%AACE%9ACE%9F%20CE%96CE%97CE%A4CE%97CE%9CCE%91%20\(1844\).pdf](http://openeclass.panteion.gr/modules/document/file.php/TMB224/KARL%20MARX,%20CE%93CE%99CE%91%20CE%A4CE%9F%20CE%95CE%92CE%A1CE%91CE%AACE%9ACE%9F%20CE%96CE%97CE%A4CE%97CE%9CCE%91%20(1844).pdf))

είναι χωρισμένος από τον άνθρωπο και από την κοινότητα ... Το ανθρώπινο δικαίωμα της ελευθερίας δεν βασίζεται, όμως, στη σύνδεση του ανθρώπου με τον άνθρωπο, αλλά πολύ περισσότερο στο διαχωρισμό του ανθρώπου από τον άνθρωπο. Είναι το δικαίωμα αυτού του διαχωρισμού, το δικαίωμα του περιορισμένου, του εν εαυτώ περιορισμένου ατόμου. Η πρακτική εφαρμογή του ανθρώπινου δικαιώματος της ελευθερίας είναι το ανθρώπινο δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας".

Όπως παρατηρεί και ο Cohen¹⁶² «... «τα ανθρώπινα δικαιώματα» μεταβλήθηκαν σε ένα σύνθημα που διανύει εξαιρετικά διαφορετικές διαδρομές. Προοδευτικές δυνάμεις και οργανισμοί σαν τη Διεθνή Αμνηστία μπορούν να στρατολογήσουν ροκ σταρ ..προς υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δεξιές ομάδες πίεσης στις Η.Π.Α. μπορούν να ανατρέψουν πολιτικούς...επικαλούμενες τα ανθρώπινα δικαιώματα του αγέννητου εμβρύου. ...Σε κάποιους ακτιβιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απονέμεται το Βραβείο Νόμπελ Ειρήνης, ενώ άλλοι φυλακίζονται, βασανίζονται, έχουν εξαφανιστεί ή δολοφονηθεί»

Βλέπουμε λοιπόν, όπως ακριβώς έχει υποστηριχθεί και από τους θεωρητικούς της κρατικής εγκληματικότητας, ότι η έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η κατοχύρωση και η επίκληση τους σίγουρα δεν αποτελούν πανάκεια απέναντι στην κρατική εξουσία και την αυθαιρεσία. Από την άλλη δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι η έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει καταστεί κυρίαρχη αφήγηση και ότι αυτά θα γίνουν η «κανονιστική πολιτική γλώσσα του μέλλοντος¹⁶³».

Η παρούσα εργασία φυσικά δεν μπορεί να εξαντλήσει μία τόσο σύνθετη προβληματική. Σε κάθε περίπτωση και ειδικά ως προς το θιγόμενο στην παρούσα θέμα, το ισχύον νομικό πλαίσιο προστασίας στην Ελλάδα, εθνικό και υπερεθνικό, πρέπει να γίνεται σεβαστό από το κράτος αλλά και

¹⁶² «S.Cohen Δικαιώματα του ανθρώπου και Εγκλήματα του Κράτους: Η κουλτούρα της άρνησης» σε μετάφραση Βίκυς Βασιλαντωνοπούλου στο Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα: Σύγχρονες Προσεγγίσεις, Σάκκουλας, 2015, σελ. 155

¹⁶³ Ως ανωτέρω

να χρησιμοποιείται στο μέγιστο δυνατό βαθμό από τους θιγόμενους. Επιπλέον, το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης πρέπει να σταματήσει να επιδιώκει την απλή διαχείριση των θεωρούμενων ως επικίνδυνων πληθυσμών, αλλά, αποδεχόμενο τις «κριτικές φωνές», να υιοθετήσει μέτρα κατάλληλα τουλάχιστον σε σχέση με τον σκοπό των δεσμεύσεών του.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αλεξιάδης Στέργιος, «Ανθρώπινα δικαιώματα – Ποινική καταστολή», εκδ. Σάκκουλας, 1990
- Αλεξιάδης Στέργιος, «Εγκληματολογία», Σάκκουλας, Δ' έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004
- Αργυρόπουλος Χ., «Οι ποινικές διατάξεις για τα βασανιστήρια», Ποινική Δικαιοσύνη, 2002
- Βάγια Μ., «Απάνθρωπη και/ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία», Μηχανισμοί προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου. Διεθνείς πράξεις, θεωρία και πρακτική, Δημοσιεύματα Έδρας UNESCO Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2008
- Βιδάλη Σ., «Εγκλήματα του κράτους: ούτε ασφάλεια ούτε ελευθερία», στον *Τιμητικό τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, τ. II
- Βιδάλη Σ., «Αστυνομία, Έλεγχος του εγκλήματος και Ανθρώπινα Δικαιώματα», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2012
- Γαλανού Μαρία, «Σωφρονιστική μεταχείριση και δικαιώματα των τελούντων υπό κράτηση προσώπων», εκδ. Σάκκουλας, 2011
- ΕΕΔΑ, «Απόφαση επί του θέματος της πρόληψης των βασανιστηρίων και άλλης σκληρής, απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας μέσω της κύρωσης και εφαρμογής από την Ελλάδα του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου της σχετικής Σύμβασης του ΟΗΕ», Έκθεση 2003
- ΕΕΔΑ, Έκθεση 2007
- ΕΕΔΑ, «Οι συνθήκες κράτησης το 2002 στην Ελλάδα», Έκθεση 2002
- ΕΕΔΑ, «Παρατηρήσεις επί του σχεδίου νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη “Σύσταση Γραφείου Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και άλλες διατάξεις”», Έκθεση 2010
- ΕΕΔΑ, «Παρατηρήσεις σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης στην Ελλάδα», Έκθεση 2004
- ΕΕΔΑ, «Προτάσεις για τις συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα», Έκθεση

2001

- Έκθεση του Ειδικού Εισηγητή των ΗΕ για τα βασανιστήρια και άλλες μορφές σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (επίσκεψή του στην Ελλάδα τον Οκτώβριο του 2010), 21 Απριλίου 2011
- Καϊάφα-Γκμπάντι Μαρία, «*Το ποινικό δίκαιο μεταξύ προστασίας των εννόμων αγαθών και ελευθερίας των πολιτών*», εκδ. Σάκκουλας, 2005
- Κοτσαλής Λεωνίδας Γ., «*Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & Ποινικό Δίκαιο – Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ*», Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2014
- Κουράκης Νέστωρ Ε., «*Ποινική καταστολή μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*», εκδ. Σάκκουλας, 5η έκδοση, 2009
- Λάζος Γ., «*Κριτική Εγκληματολογία*», Νομική Βιβλιοθήκη, 2007
- Λαμπροπούλου Ε., «*Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*», Εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 1994
- Ι. Μανωλεδάκης, «*Η νέα διεθνοποίηση του ποινικού δικαίου και ο κίνδυνος υποβάθμισης του νομικού μας πολιτισμού*», σειρά: Τιμή Δημητρίου Ευρυγένη, Αθήνα-Κομοτηνή Α.Ν. Σάκκουλας, 2000
- Μπερεδήμας Αντώνης, «*Διεθνείς Οργανισμοί*», εκδ. Σάκκουλας, 1990
- Πανούσης Γ., «*Η εξουσία δεν αυτοπεριορίζεται*», Ελευθεροτυπία 14-09-1992
- Ρούκουνas Ε., «*Διεθνής προστασία των ανθρώπινων δικαιωμάτων*», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, εκδ. Εστία, 1995
- Σιμιτοής Κωνσταντίνος, «*Η απαγόρευση των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας στο Διεθνές Δίκαιο*», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996
- Σπινέλλης Δ., «*Η αντιμετώπιση των βασανιστηρίων στην Ελλάδα*», Υπεράσπιση, 1999
- Σπυράκος Δ., «*Ποινικοποίηση βασανιστηρίων: Επίσημη στάση και πραγματικότητα*», Υπεράσπιση, 1993
- Σπυρέα Σ., «*Ανθρώπινα Δικαιώματα και Τεχνικές Εξουδετέρωσης στα Εγκλήματα της Κρατικής Εξουσίας: Η περίπτωση των αυτοκτονιών κρατουμένων*», Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2010
- Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., «*Κατάχρηση Εξουσίας και ανθρώπινα δικαιώματα*», εκδ. Σάκκουλας, 2013
- Συνήγορος του Πολίτη, «*Ειδική Έκθεση με θέμα την “Πειθαρχική-διοικητική διερεύνηση καταγγελιών σε βάρος αστυνομικών υπαλλήλων”*», 2004
- Συνήγορος του Πολίτη, «*Έκθεση αυτοψίας στα κρατητήρια του 7ου ορόφου του Αστυνομικού Μεγάρου Αττικής*», 10-12-2001

- Συνήγορος του Πολίτη, «Έκθεση αυτοψίας στα κρατητήρια της Αστυνομικής Δ/νσης Χίου», 29-10-2001
- Συνήγορος του Πολίτη, «Έκθεση αυτοψίας στους χώρους κράτησης αστυνομικών αρχών στην Κω», 6 με 7-9-2001
- Συνήγορος του Πολίτη, «Συνθήκες κράτησης στο Α.Τ. Ομόνοιας», Ετήσια Έκθεση 1999
- Φαρσεδάκης Ι., «Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και το όρια της», Νομική Βιβλιοθήκη, 1991

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- F. Burton & P. Carlen, «*Official Discourse*», Economy and Society, vol. 6, no. 4, 1977
- S. Cohen, «*States of denial, Knowing about atrocities and suffering*» Cambridge, Polity Press, 2001
- S. Cohen, Human Rights and Crimes of the State: The culture of denial, Australian and New Zealand Journal of Criminology, Vol. 26, 1999, σε μετάφραση από τα αγγλικά Βίκυς Βασιλαντωνοπούλου
- W. Chambliss, «State – organized crime», Criminology, vol. 27, no 2, 1989
- T. Daems, D. van Zyl Smit, S. Snacken, “European Penology?”, Oxford and Portland, 2013
- Gomien D., Harris D. and Zwaak L., «*Η ευρωπαϊκή σύμβαση των δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική*», Πρόλογος-επιμέλεια: Γαβριήλ Αμίτσης, μετάφραση Έφη Τσατσαρέλη, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2001
- P. Green & T. Ward, «State crime, human rights, and the limits of criminology», Social Justice, vol. 27, No 1, 2000
- Jochen Arb. Frowein (2000), Art. 13 as a growing pillar of Convention law, σε: Paul Mahoney, Franz Matscher, Herbert Hetzold, Luzius Wildhaber (eds.), Protecting human rights: the European perspective: studies in memory of Rolv Ryssdal, Köln [etc.] : C. Heymann, cop. 2000.
- Kramer, Michalowski, Rothe, “The Supreme International Crime: How the U.S. War in Iraq Threatens the Rule of Law”, 2005

- P. Londono, «*Positive Obligations, Criminal Procedure and Rape Cases*», European Human Rights Law Review, 2007
- Malcolm D. Evans & Rod Morgan, «*A Study of the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*», Oxford: Clarendon Press, 1998
- Moon C, “Looking without seeing, listening without hearing: Cohen, denial and human rights”, Crime Media Culture 9(2), 2013
- Phillipson M., «*Die Paradoxie der sozialen Kontrolle und die Normalität des Verbrechens*», σε: Lüderssen K./Sack F., Seminar: Adweichendes Verhalten I., Frankfurt/M 1975, σ. 126 επ. (135 επ.)
- Rothe, State Criminality: The crime of all crimes, Lexington Books, 2009
- Response of the Government of Greece to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Greece from 20 to 27 February 2007, Strasbourg, 8 February 2008, CPT/Inf (2008) 4
- Response of the Government of Greece to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Greece from 23 to 29 September 2008, Strasbourg, 30 June 2009, CPT/Inf (2009) 21
- G. Sykes & D. Matza, «*Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency*», American Sociological Review, 1957
- D. Van Zyl Smit and S. Snacken, Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human Rights, Oxford University Press, 2009

Δικτυακοί τόποι

- <http://www.cpt.coe.int/en/>
- http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/CDPC/default_en.asp
- <http://www.coe.int/en/web/commissioner/activity-reports>
- <http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/EPRGreek.pdf>
- <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx?{%22documentcollectionid2>

%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}

- <http://www.nchr.gr/index.php/el/2013-04-03-10-13-40/2013-04-03-10-15-59>
- <https://www.youtube.com/watch?v=todRLzjudp8>
- <http://www.youtube.com/watch?v=xJ8LurBh8-o&feature=related>
- Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, Παρουσίαση αποτελεσμάτων πιλοτικής περιόδου, 1/10/2011-31/12/2011, στη διεύθυνση:

<http://www.unhcr.gr/nea/artikel/aa6559226a5ce001775aa74c54a30b7a/ani-sychitika-ta-apot.html>

- <http://www.syriza.gr/article/id/61277/Erwthsh-boyleytwn-SYRIZA:-Leitoyrgia-Grafeiow-Antimetwpishs-Peristatikwn-Aythairesias.html#.VqdoPvmLTIU>
- A/HRC/16/52/Add.4

Αποφάσεις ΕΔΔΑ

- A contrario Abdulaziz, Cabales and Balkandali κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 28-5-1985 § 91 αρ. πρφ. 9214/80, 9473/81 και 9474/81)
- East African Asians κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 6-3-1978 § 52, αρ. Πρφ. 4715/70, 4783/71 και 4827/71
- Kurt κατά Τουρκίας της 25.05.1998, argumentum a minori ad maius από την ερμηνεία εντός του κανόνα δικαίου της σκέψης (124)
- Costello-Roberts κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 25.03.1993 §26
- Woś κατά Πολωνίας της 01.03.2005, §60
- Chapman κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 18.01.2001, Ευρείας Συνθέσεως, §70
- Marckx κατά Βελγίου της 13.06.1979, §§33, 36-37
- Rees κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 17.10.1986, §47
- Ahmed κατά Ρουμανίας, 13.07.2010, § 31, S.D. κατά Ελλάδας, 11.06.2009, σκέψη 60
- Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 29.01.2008, § 69
- Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 29.01.2008, § 70
- Ludent κατά Πολωνίας της 18.03.2008, § 55
- Witold Liwa κατά Πολωνίας, §§ 78-80
- ΕΔΔΑ, απόφαση της 20/01/2009, Guvec κατά Τουρκίας
- ΕΔΔΑ, απόφαση της 13/12/2011, Kanagaratnam κατά Βελγίου
- ΕΔΔΑ, απόφαση της 28/03/2006, Melnik κατά Ουκρανίας
- ΕΔΔΑ, απόφαση της 10/02/1011, Νησιώτης κατά Ελλάδας
- ΕΔΔΑ, απόφαση της 11/10/2011, Ταγκατίδης κλπ κατά Ελλάδας

- ΕΛΛΑ, απόφαση της 28/02/2012, Σαμαράς κατά Ελλάδας
- ΕΛΛΑ, απόφαση της 22/07/2010, Α.Α. κατά Ελλάδας
- ΕΛΛΑ, απόφαση της 21/06/2011, Efremidze κατά Ελλάδας
- ΕΛΛΑ, απόφαση της 5/04/2011, Rahimi κατά Ελλάδας
- ΕΛΛΑ, απόφαση της 31/07/2012, Mahmudi κλπ κατά Ελλάδας
- ΕΛΛΑ, απόφαση της 11/03/2004, G.B. κατά Βουλγαρίας
- ΕΛΛΑ, απόφαση της 10/03/2009, Paladi κατά Μολδαβίας
- ΕΛΛΑ, απόφαση της 24/10/2006, Vincent κατά Γαλλίας
- ΕΛΛΑ, απόφαση της 10/05/2012, Λιάρτης κατά Ελλάδας
- ΕΛΛΑ, απόφαση της 27/01/2009, Ramishvili και Kokhreidze κατά Γεωργίας
- ΕΛΛΑ, απόφαση της 25/02/1978, Tyrer κατά Ηνωμένου Βασιλείου, παρ. 21
- Dougoz v. Greece, Judgment of 6 March 2001
- Kaja v. Greece, Judgment of 27 July 2006
- Siasios and Others v. Greece, Judgment of 4 June 2009
- Vafiadis v. Greece, Judgment of 2 July 2009, 7αρ. 35-38
- Shuvaev v. Greece, Judgment of 29 October 2009, 7αρ. 36-40
- Tabesh v. Greece, Judgment of 26 November 2009
- Greece, Judgment of 13 December 2005
- Alsayed Allaham v. Greece, Judgment of 18 January 2007
- Zelilof v. Greece, Judgment of 24 May 2007
- Galotskin v. Greece, Judgment of 14 January 2010
- Stefanou v. Greece, Judgment of 22 April 2010, 7αρ. 49-52

Αποφάσεις Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ

- Kalamiotis v. Greece, Communication No 1486/2006, CCPR/C/93/D/1486/2006 (5 August 2008)

